

Dein Wahlkompaß

DE FORTRÆNGTE IDEOLOGIER

AF: TAIS PURKÆR MADSEN & ANDERS MELGAARD JOHANSEN

udgivet af: **Slesvigske Parti**

Tak til

Tak til viceborgmester Stephan Kleinschmidt og Slesvigske Parti for at have mødt med os

En særlig tak til Deutsches Museum Nordschleswig og museumsinspektør Hauke Grella for at have sat tid af til et møde med os.

Abstract

Scandinavia has since the post-war been influenced by both fascism and national socialism. Especially since the occupation in Denmark and Norway, national socialism is a remembrance of a dark age. The two ideologies have ever since been a repressed memory by Denmark, Norway and Sweden, whereas the two aforementioned especially associate both fascism and national socialism with the occupation. Why these ideologies still occupy the societies in Scandinavia is a conundrum. One which we hope to shed light on in this thesis on neo-fascism and neo-Nazism in Scandinavia.

To reach this end, we have utilized several memory studies combined with the theories on historian Paul Connerton's types of forgetting. It is our belief that forgetting is in large part responsible for the development of the ideologies in the collective memory. Here those who were connected to the occupational forces were mainly punished collectively in the aftermath of World War II. Considering that this plays a part in the way Scandinavian societies viewed these individuals. Traitors and collaborators were afterwards shed aside as a desired thing to repress from the memory of the occupation. However this was not the end for fascist and national socialist influence on the societies - far from it. In the process of repressing the ideologies from the societal consciousness, underground cultures arose as a separate social group. The very existence of these were caused by how Denmark, Norway and Sweden constructed the collective memory which vilified both fascism and national socialism in the cultural memory.

Incidentally the repressive erasure of the ideologies birthed a new wave of fascism and national socialism in Scandinavia. Despite the overall negative view of the ideologies, they have become a more subtle part in the Scandinavian societies. This was because the handling of them, never acknowledged how both fascism and national socialism appeals to cultural identity of the Danish, Norwegians and Swedish. They are modernistic political tools which utilize the cultural memory of societies like those in Scandinavia. By using history as point of reference for the cultural identity, both fascism and national socialism are an extreme sort of nationalism. The longing of the past's previous glory is a tendency, which appeals to all. In attempting to erase the ideologies by persecuting people in the Scandinavian countries, we have eventually come to the realization that ideologies are not that easily thwarted. The continued presence of fascism and national socialism is irrefutable evidence of such.

Tak til	1
Abstract	2
Indledning	5
Problemformulering	6
Problemstilling	6
Begrebsafklaring	7
Erindring og hukommelse	7
Historiekultur og nationalisme	8
Teori	9
Fascisme og nationalsocialisme	10
Fortrængning og udvikling	13
Politiske bevægelser	16
Metode	18
Historiebrug som praksis	18
Glemsel	22
Forskningsdiskussion	25
Afgrænsning	25
Selektiv glemsel eller fortrængning	25
Populismens nationalisme	27
Glemslens politik	29
Ideologierne opgjør i Skandinavien	33
Retsforfølgelserne	36
Kontinuiteten af traditioner	40
Afgrænsning	43
Bevarelse og udvikling	43
Analysedel I - Ideologierne opgjør	44
Efterkrigstidens opgjør	44
Slesvigsk Parti og NSDAP-N	53
DNSAP	58
Fremskridtspartiet i Danmark	66
Dansk Folkeparti	67
Norge	71
Nasjonal Samling	71
Fremskrittspartiet i Norge	76

Sverige	80
Efterkrigstiden i Sverige	84
Sverigedemokraterna	86
Opsamling - Fra kulturel til politisk bevægelse	90
Konklusion	96
Litteraturliste	99

Indledning

“I dette Øjeblik meddeles det, at Montgomery har oplyst, at de tyske Tropper i Holland, Nordvesttyskland og i Danmark har overgivet sig. Her er London. Vi gentager: Montgomery har i dette Øjeblik meddelt, at de tyske Tropper i Holland, Nordvesttyskland og Danmark har overgivet sig”.¹

Således lød befrielsesbudskabet i de danske radioer i de sene aftentimer d. 4. maj 1945. Med afslutningen på Anden Verdenskrig var en anden konflikt undervejs. Efter næsten fem år med en tysk besættelsesmagt startede Danmark et opgør rettet imod tilhængerne af fascismen og nationalsocialismen. Allerede dagen efter befrielsen begyndte det, der senere hen skulle betegnes som den største massearrestation i Danmarkshistorien. I de efterfølgende måneder blev omkring 40.000 personer arresteret.

Lignende opgør mod nationalsocialismen og fascismen spredte sig i hele Europa, heriblandt Norge, der også havde været underlagt den tyske besættelsesmagt. Danmark og Norges opgør førte til opløsningen af fascismen og nationalsocialismen i samfundet. Nabolandet Sverige, som havde været neutral under krigen, var også påvirket af ideologierne. Ideologiernes indflydelse på de skandinaviske lande forsvandt da heller ikke efter 1945.

Efter næsten 80 år har fascismen og nationalsocialismen ikke forladt vores bevidsthed. Danmark, Norge og Sverige har siden efterkrigstiden oplevet en stigning af ekstreme højreorienterede grupper, hvis budskaber minder om datidens ideologier. Nye politiske partier er tilsyneladende opstået i efterdønningerne af Danmarks, og Norges opgør med fascisme og nationalsocialisme efter Anden Verdenskrig.

Det forunderlige fascismen og nationalsocialismen er, at hvor meget man end forbinder dem med ekstreme forestillinger, formår de stadig at opstå i skandinaviske samfund. Skandinavien har sidenhen udviklet sig markant, her synes fortidens erindringer fra fascismen og nationalsocialismen at være blevet ubetydelige. Disse ideologier har siden afslutningen på Anden Verdenskrig forklædt sig for de moderne samfund. De er oftest forbundet med fremmedhadsk retorik og kritik af bureaukratiet i Skandinavien.

Spørgsmålet rejses da om efterkrigstidens udvikling af fascismen og nationalsocialismen kun sker på baggrund af samfundsproblemer. Samfundsudviklingen har uden tvivl skabt grobund for disse ideologier pga. problemstillinger som øget immigration,

¹ BBC, 2016, Befrielsesbudskabet, 4. maj 1945, Set d. 17-05-22:
<https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/befrielsesbudskabet-4-maj-1945/>

men er der andre historiske årsager til, at disse ideologier stadig trives i Skandinavien? Historien om ideologiernes opblomstring i efterkrigstidens Skandinavien er blevet fortalt før. Det interessante vil være at inddrage et historisk perspektiv, hvori vores fokus vil være, hvordan Skandinaviens erindring af fortiden er forbundet med ideologiernes udvikling. Perspektivet omfatter her de fascistiske- og nationalsocialistiske partier i Skandinavien. Her afgrænser vi til efterkrigstiden. Fortidens opgør med ideologierne kan fortælle os om fascismen og nationalsocialismens senere indflydelse i Skandinavien. I sammenhæng med, hvordan man erindrer fortiden, vil vi se på, hvad man har forsøgt at glemme fra ideologierne. Tilmed, hvordan glemsel kan lede til erindring. Ofte siges det, at man lærer af historien, men i vores speciale undersøger vi, hvad man kan glemme fra den.

Problemformulering

Efter Anden Verdenskrig har opgøret med fascismen og nationalsocialismen i Skandinavien været et særligt tilfælde. Historisk har både Danmark, Norge og Sverige forsøgt at fortrænge ideologierne fra deres samfund. Derfor er erindringen om fascismen og nationalsocialismen stadig aktuel. Modsat Sverige har de to andre lande været underlagt den tyske besættelsesmagt og ville naturligvis have større grund til at nære had mod nationalsocialismen. Ideologierne eksisterer dog stadig i dag, hvor vi finder det interessant at undersøge, hvordan fortrængningen af fascismen og nationalsocialismen af dem kan skabe en ny erindring. Fascisme og nationalsocialisme er eksempler på, hvordan styreformer kan ændres med nationalisme. I Skandinaviens tilfælde ser man stadig levn af højreekstreme partier og symboler. Dette fremsætter så det store spørgsmål for, hvordan nutidige partier er forbundet med ideologierne, og hvilken udvikling de undervejs har foretaget, og hvorfor de stadig er bevaret. Hvordan ideologierne har formået at eksistere i efterkrigstiden, og hvilken forbindelse har de med deres oprindelige form?

Problemstilling

Hvad er den historiske baggrund for de ekstreme højrepartiers fremkomst i samtidens Skandinavien, og hvordan har landenes historiske kriser presset fascismen og nationalsocialismens agenda frem?

Begrebsafklaring

Erindring og hukommelse

“Memory is a powerful tool in the quest for understanding, justice and knowledge. It raises consciousness. It heals some wounds, restores dignity, and prompts uprisings”.²

Hukommelse har altid været et tværfagligt felt for diverse videnskabelige retninger, og selve ideen derom indeholder to opfattelser om enten aktiv- eller passiv erindring. Den passive form gengiver individets evne til at lære sociale strukturer i samfundet, hvoraf den aktive erindring bygger videre på de eksisterende erindringer.

Erindringsforskningen har sine rødder fra sociologen Maurice Halbwach, som definerede skellet mellem historie og erindring. Hans grundtese vedrører erindringens sociale strukturer. Fokuset omhandlede, hvordan den sociale og nationale fortid kunne påvirke samtiden.³ De individuelle måder at erindre på kunne samles af et erindringsfællesskab, der tilsluttede sig en bestemt historisk overbevisning. I forlængelse af de sociale- og nationale fortider mente Halbwach, at der forekommer en kollektiv erindring. Her er historiefortællingen dannet af at betragte fortiden i et samtidigt perspektiv.⁴ Forestillingen om, at individet er et produkt af samfundet, som det interagerer i og er en del af baseres ved perspektiveringen. Dette er forestillingen om kollektiv erindring:

“Historie forstås som de processer, som mennesker gennem deres handlinger er med til at frembringe, og mennesker betragtes som såvel historiefrembragte som historiefrembringende (Geschichte machen/making history)”.⁵

Historieforskningen inden for erindring tager delvist udgangspunkt i Halbwachs definition af kollektive erindringer. I forskningsfeltet fokuseres der mere på, hvordan historien bliver fremstillet, samt processeringen af de konkrete fortællinger deri. Det vedrører

² Misztal, Barbara: Theories of Social Remembering, “Studying Memory”, Open University Press, 2003, s. 126

³ Warring, Anette: Erindring og Historiebrug Introduktion til et Forskningsfelt, Temp - Tidsskrift for Historie (Årg. 1 Nr. 2), 2011, s. 13-14

⁴ Warring, 2011, s. 13-14

⁵ Jensen, Bernard Eric: Historie - Livsverden og fag, Gyldendal, 2003, s. 67

f.eks. hvordan et lands fortid kan manifestere sig og danne erindringsfællesskaber som en historiekultur.

Erindring bør som udgangspunkt ikke forstås som et historisk levn eller beretning. Nærmere er erindring anvendt i en samtidig kontekst. Processen, der ligger i brugen af historien, tilføjer en form for social forbindelse til fortiden. Det skyldes, at det opbygger flere betydningssammenhænge mellem fortiden og nutiden.⁶ Betydningen vil trods alt være subjektiv, eftersom det, der forbindes med fortiden, styres af samtidens værdier og normer. En fortælling kan omskrives gennem brugen af historie. Denne praksis kan foregå på forskellige måder, hvor vi vil fokusere på fascismens- og nationalsocialismens udvikling i efterkrigstidens Skandinavien.

Historiekultur og nationalisme

Erindringssteder kendetegnes oftest som mindesmærker eller områder af historisk betydning, som har en betydningsfuld plads i erindringsfællesskabet. Hvad der giver disse steder betydning er den aktive erindring, der er af stedet. Stederne får givet en symbolsk betydning gennem samfundets kollektive erindring.⁷ Samfundene er således adskilt af nationalismen. Ethvert lands nationalisme kan have fællestræk, men er i sig selv unik. Betydningerne for erindringsstederne er derfor ofte samfundsstyret ift. historiekulturen.

Stedets betydning er forbundet med fællesskabet, der begge er bestemt efter nationalismen. I relation til vores speciale vil vi undersøge betydningen af erindringsfællesskabernes brug af nationalisme. Erindringssteder kan også have en global betydning som historikeren Bernard Eric Jensen nævner. Eksempelvis mindesmærker fra efterkrigstiden kan have en global betydning for erindringsstedet. I den betydning deler nationer her en næsten identisk opfattelse af et mindesmærke med hinanden. Jensen forbinder dette med holocaustmindesmærker, som internationale samfund har en erindring af. Dermed opstår variationer af fortolkningerne om, hvorvidt erindringssteder bliver fortolket. Eftersom de kan opleves og erindres forskelligt.⁸

I Jensens eksempel fastholder den jødiske kultur erindringsstedets minde vedrørende holocausten for erindringshistorien om jødeudryddelsen Historiekulturen indtræffer her,

⁶ Warring, 2011, s. 13-14

⁷ Jensen, 2003, s. 68-70

⁸ Jensen, 2003, s. 68-70

hvoraf et bestemt fællesskab kan fortolke en kulturel betydning af erindringsstederne. Selvom at erindringsstedet har en global betydning, tilpasses den efter de forskellige kulturer, der betragter den. Derfor er historiekultur selv med en global relevans tit erindret blandt de enkelte lande, hvilket er grundlæggende for nationalismen.⁹

Historiekultur kan derfor være et tvetydigt felt inden for erindringsforskning, da den tit er dannet af et erindringsfællesskab og/eller kan danne et. Det er således den betydning, som historiebrugen får. Betydningen ligger i, at historiebrug bruger et bestemt lands- eller kulturs historie. Kulturen vedrørende en historisk episode kan være en forankrende markør i erindringshistorien, da historie betragtes ud fra samtidens principper.¹⁰ Historiekultur afspejler her meget ideologierne, da den historiske betydning ændres til at tilpasse et fællesskab. Ligesom historiekulturen og historiebrugen appellerer til forskellige fællesskaber, indeholder begreberne en forestilling om, hvordan samfundet bør være indordnet.

Denne opfattelse kan føre til ideologiske synspunkter om, hvordan fremtiden afhænger af fortiden og bruges i samtiden. Det er her historiebrugen kan bruges politisk til at underbygge ideologierne, hvilket indleder en anden form for brug af historien gennem erindringspolitik. Erindringspolitik kan omforme erindringsfællesskaberne, som skaber en politisk indflydelse på historiekulturen. Magt som erindringsmiddel er anvendt af ideologierne for at opnå fortidens storhed. Det er denne tankegang, som styrer ideologiernes brug af historien, idet de er et bestemt billede af en verdensorden.

Teori

Hovedformålet med specialet er at belyse fascismen og nationalsocialismen i efterkrigstiden. Essensen er at undersøge den historiske erindring inden for ideologierne og ikke det politiske felt. Naturligvis er politik involveret i erindring, men vil ikke indgå som en politologisk forskningsvinkel. Vi har valgt at skelne mellem nyfascisme og neo-nazisme. Årsagen til dette er, at vi definerer dem som udviklingerne af fascisme og nationalsocialisme i Skandinavien. For at forstå den historiske udvikling i 1900-tallet, så er det først nødvendigt at redegøre kort for ideologierne.

⁹ Jensen, 2003, s. 68-70

¹⁰ Warring, 2011, s. 11-13

Fascisme og nationalsocialisme

Siden mellemkrigstiden har den historiske forskning forsøgt at forstå fascismen og nationalsocialismen som ideologier. Specielt har fascismen ikke haft en entydig definition som ideologi, hvilket afspejles i, at der eksisterer flere fascismeteorier og definitioner. Der findes mange ligheder mellem fascisme og nationalsocialisme, der bedst kan betegnes som komplekse. For at adskille dem påpeger vi groft, at fascismen er mere traditionsbundet af historiekultur. Historisk set har fascismen altid forbundet fortiden med samtiden i et nationalistisk synspunkt. Fortiden er vigtig, når man vil samle befolkningen om historiekulturen, hvilket også var fascismens appellerende punkt. Ideologiens fascination af fortiden ligger også i navnet “fasces”, der stammer fra antikkens Rom.¹¹

Det første spor af fascisme som styreform startede i Italien med Benito Mussolinis politiske parti “Partito Nazionale Fascista” - PNF i 1922.¹² I denne periode overtog Mussolinis parti regeringsmagten og påbegyndte transformationen til en central, fascistisk statsmagt. Grundlæggende er stormagtsvisionerne i fascismen en forestilling om et forenet styre. Her var nationalismen det bærende element for, hvordan statsmagten samlede befolkningen om fortiden. Ideelt var målet for fascisme at genskabe fortidens storhed gennem ekspansion og sammenhold. For at kunne skabe sammenholdet, så inddrogede fascismen en korporativ orden, hvor magten var centreret om staten. Korporatismen organiserede samfundet efter en bestemt inddeling af samfundsklasserne, som var statsstyret. Kontrollen skulle tilmed opløse klassesamfundet, der ville føre til en centralisering af magten.

Historikerne Thorsten Borring Olesen og Nils Arne Sørensen beskriver hvordan den historiske opmærksomhed steg i forbindelse med de fascistiske bevægelser i 1920'erne.¹³ Mange af de forskellige fascismeteorier kan knyttes til overordnede politiske- og ideologiske forhold. Det gør, at fascismen både kan forstås ideologisk og/eller som en politisk praksis. Grundlæggende kan ideologien ikke karakteriseres efter en bestemt styreform. Det er nærmere et middel til at opnå magt gennem en sociokulturel kontekst. Fascismen er derfor en alsidig ideologi, som indeholder forskellige nationale variationer. Samtidig er ideologiens åbne rammer, hvad der gør den svær at definere, da der ikke findes nogen bestemt form. Det vil derfor være mere oplagt at undersøge de væsentlige særtræk ved udviklingen af fascismen

¹¹ Fasces på latin “fascis” betyder ordret en knippel eller bundt, som symboliserede sammenhold, og var et myndighedstegn for romerske liktorer, der beskyttede konsuler og prætorer.

¹² Aicher, Peter: Mussolini's forum and the myth of Augustan Rome, Classical Bulletin, 2000, s. 6

¹³ Olesen, Thorsten Borring & Sørensen, Nils Arne: Fascismen i Italien - brud og kontinuitet i Italiens historie efter 1800, Aarhus Universitetsforlag, 1986, s. 206

frem for en bestemt definition.¹⁴ Fordi fascismen har mange variationer, er det selvfølgelig aldrig lykkedes forskningen at nå til enighed om en samlet definition. Der eksisterer eksempelvis en større uenighed om, hvorvidt fascismen kan afgrænses til en tidsmæssig politik. Det skyldes, at fascismen ideologisk stræber efter en fortidig storhedstid i et moderne samfund. På grund af dette, så forekommer fascismen hovedsageligt modernistisk.

Det er fascismens modernisme, som adskiller den fra nationalsocialismen, der er bundet på en romantisk forestilling af fortiden. Frem for bevarelse af fortiden var det for fascismen en genfødsel af storhedstiden.¹⁵ Historikeren Roger Griffin beskrev i sin bog "Modernism and Fascism", hvordan fascismen er en utopisk forestilling om en forenet nation.¹⁶ Det karakteristiske ved fascismen er, at den er antiparlamentarisk og klasseopløsende. Af den grund betragtes den ofte som ultranationalistisk.

Derudover adskiller fascismen og nationalsocialismen sig særligt på grundtanken af en identitet knyttet til fortiden. Nationalsocialismen er forbundet med ideologien om at inddele befolkningen efter racer, hvilket blev udviklet af Adolf Hitlers parti "Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei" - NSDAP i 1933. Raceideologien af nationalsocialisme indeholdt forestillingen en forenet befolkningsgruppe, som var overlegen. Kort og simpelt er forskellen, at fascismen samler befolkningen om nationalitet, og nationalsocialisme samler den efter race. De mest betydningsfulde aktører inden for fascismen og nationalsocialismen er Mussolini og Hitler, som man også sammenkoblede med ideologierne.

Fascismen som styreform baserer grundlæggende magten på masserne. Dette er, hvad der vidner om populistiske tendenser i ideologien. Når tiltroen fra masserne forsvinder, ville det lede til et opgør, som var tilfældet i Italien, skriver Olesen og Sørensen.¹⁷ Fascismen har under- og efter Anden Verdenskrig været afhængig af befolkningens opbakning. Ideologiens overordnede inddeling mellem regering og befolkning er således opdelt efter en centralmagt, som er betinget af samfundets støtte. Som mobiliserende middel fungerer populismen til at tiltrække befolkningen, der er orienteret efter samfundsforholdene. Deraf er fascismen populistisk og modernistisk i den måde, ideologien inddrager befolkningen på efter samtidens samfundsforhold.

¹⁴ Olesen & Sørensen, 1986, s. 207

¹⁵ Griffin, Roger: *Modernism and Fascism : The Sense of a New Beginning Under Mussolini and Hitler*, Palgrave Macmillan, 2007, s. 221 & 258-260

¹⁶ Griffin, s. 225, 2007 & Olesen & Sørensen, 1986, s. 6

¹⁷ Olesen & Sørensen, 1986, s. 208-209

Efter Anden Verdenskrig var fascismen og nationalsocialismen i flere år reduceret til en historisk bagatel. Som afløsning skyllede en ny bølge af kulturelle bevægelser ind med nyfascisme og neo-nazisme i efterkrigstiden. Det, der adskiller nyfascismen fra fascismen er, hvordan ideologien gik fra politisk- til en kulturel bevægelse. Disse bevægelser eksisterer derfor stadig den dag i dag på den yderste politiske højrefløj i Europa.¹⁸ Vores fokus vil være på Skandinaviens højreorienterede partier. Skandinaviens historie med fascismen og nationalsocialismen er et særligt interesseområde for vores speciale på grund af de nye strømninger, som opstår i efterkrigstiden. Her vil vi tage udgangspunkt i efterkrigstiden og reflektere tilbage til mellemkrigstiden. Eftersom forhistorien med fascismen og nationalsocialismen har en væsentlig betydning for udviklingen af ideologierne.

Når det angår efterkrigstidens nationalsocialistiske grupperinger, beskriver historikeren Heléne Lööw, hvordan forskningen ligesom i fascismens tilfælde ikke giver det fulde billede af nationalsocialismen i Skandinavien. Det skyldes, at neo-nazismen ikke har mange ligheder med nationalsocialismen. Neo-nazismen dyrkede den tyske nationalsocialisme ved at fastholde raceideologien og traditioner. Dyrkelsen af den historiske ideologi fremhæver særligt to dele af nationalsocialismen: Første del består af nationalismen, som var forbundet med landets storhedstid, hvoraf anden del er en raceideologisk identitet. Begge dele indgik i en nationalistisk selvforståelse for en suveræn race.¹⁹ Det ledte til fremmedhad mod alle personer, der ikke indfandt sig i nationalsocialismens raceideologiske forestilling. I Nazi-Tysklands tilfælde var det antisemitisme. Neo-nazismens fremmedhad foregik også i Skandinavien, der blev videreført af nationalsocialistiske undergrundskulturer. 1960'ernes skandinaviske raceideologi havde på sin vis erstattet fortidens antisemitisme med et had til immigration.²⁰ Lööw påpeger, at antisemitismen ikke var udelukket, som en af efterkrigstidens populistiske samlingspunkter også dyrkede den oprindelige nationalsocialisme. Det involverede bl.a. svenske partier som Det Nordiska Riksparti - NRP. Partiet havde i 1960'erne en særlig tilknytning til undergrundskulturerne, der samlede de ellers uorganiserede neo-nazistiske grupper mod et samfundsmæssigt problem.²¹ Populismen spillede efter samfundets fløjte, som besad en bred utilfredshed over den forhøjede immigration i Skandinavien. NRP udnyttede her undergrundskulturenes generelle

¹⁸ Widfeldt, Anders: *Extreme Right Parties in Scandinavia*, Taylor and Francis, 2015, s. 76-77

¹⁹ Lööw, Heléne: *Nazismen i Sverige - 1980-1997*, Ordfront förlag, 1998, s. 23-25

²⁰ Lööw, 1998, s. 23-25

²¹ Lööw, 1998, s. 23-25

nationalisme og fremmedhad. Raceideologisk indeholder neo-nazismen dermed en populistisk vinkel, der indgik i mobiliseringen af f.eks. Sveriges undergrundskulturer.

Den politiske del af fascismen- og nationalsocialismens ideologi er sidenhen blevet begrænset efter Anden Verdenskrig. I Skandinavien gik ideologierne tilsyneladende i arv ved undergrundskulturer. Det henligger i, at ideologien ikke forsvinder fra den sociale tankegang, selvom både fascismen og nationalsocialismen sidenhen har mødt offentlig modstand.²²

Fortrængning og udvikling

Modstanden mod fascismen og nationalsocialismen gjorde, at Skandinavien forsøgte at fortrænge ideologierne i efterkrigstiden. Spørgsmålet om fortrængningen af ideologierne var succesfuld er diskuterbart, men processen medførte en ændring ved dem. Glemsel har dermed haft en effekt på efterkrigstidens udvikling af ideologierne. Antropologen Paul Connerton beskrev f.eks., hvordan bruddet med en tidligere ideologi forklarede og illustrerede den nye form for fascisme. Modstanden mod fascismen skabte en overgang til den nye populisme. Fortrængningen af de gamle ideologier medførte derfor en ny form for fascisme og nationalsocialisme.²³ De italienske- og tyske regeringer, der overtog efter ideologienes kollaps, havde ofte retfærdiggjort deres magt ved at miskreditere deres forgænger. Udfasningen af f.eks. fascismen beskriver Connerton som den nye nation, der baserer sin identitet på fortrængningen af den gamle. Delegeringen var grundlæggende for dens legitimitet: "Forgetting as a repressive erasure appears in its most brutal form, of course, in the history of totalitarian regimes".²⁴

Betragtningen af, at visse dele af historie kan blive fortrængt, er i sig selv en selvmodsigelse. Det betyder, at fortrængte dele ikke kan blive fuldstændigt glemt. I tilfælde som fascisme og nationalsocialisme har det været en aktiv proces at omskrive historien gennem fortrængningen af dem. Modsat nationalsocialismen har fascismen ikke haft samme opgør. Dette uddyber Connerton, ved at et opgør med fortiden ikke udføres, som det gjorde i Nazi-Tyskland.²⁵ I Vesteuropa var der en tilbøjelighed ved at sammenligne med opgøret af

²² Forssling, Gregers Einer: *Nordicism and Modernity*, Palgrave Macmillan, 2020, s. 7

²³ Connerton, Paul: *The Spirit of Mourning : History, Memory and the Body* "Seven types of forgetting", Cambridge University Press, 2011, s. 60-63

²⁴ Connerton, 2011, s. 60

²⁵ Connerton, 2011, s. 68 & Mälksoo, Maria: *The Politics of Becoming European : A study of Polish and Baltic post-Cold War security imaginaries*, Routledge, 2010, s. 654

nationalsocialismen i Tyskland. Nürnbergprocesserne blev eksempelvis betragtet som en succesfuld fortrængelse af nationalsocialismen fra samfundet. Opgøret i Tyskland havde tydelige gerningsmænd, som nationen kunne forbinde med ideologien.²⁶ Fortrængningen var dermed rettet mod personer, der var forbundet med nationalsocialisme. Dette kulminerede med en rettergang, hvor man i den sammenhæng gjorde op med alle gerningsmænd, der havde en forbindelse til nazi-styret. Ifølge Connerton var opgøret et brutalt, men samtidig nødvendigt middel for aktivt at glemme fortiden. Glemsel kan derfor beskrives som et opgør med et lands egen forhistorie. Det glemte er dermed det et land ønsker fortrængt. Processen deraf er, at fortrængning betragtes som fordelagtigt af et lands erindringspolitik.²⁷ Lignende retsopgør opstod bl.a. i Danmark og Norge, hvorimod Sverige pga. dens neutralitet og samarbejde med det tyske nationalsocialistiske styre aldrig opnåede samme opgør med nationalsocialismen.²⁸

Opgøret med fascismen eliminerede derimod ikke alle personer, som havde en forbindelse med ideologien. Det fascistiske parti i Italien valgte i stedet at fokusere på Mussolini, som førte til hans henrettelse.²⁹ Det udgjorde Italiens proces med erindringen om landets forbrydelser. Dette er naturligvis en grov simplificering af Italiens fascismes sammenbrud, men det illustrerer, hvordan Nürnbergprocesserne for Nazi-Tyskland var mere omfattende som opgør. De nyere ideologier, der stammer fra fascismen og nationalsocialismen, vidner kraftigt om, hvordan glemsel også kan være en udviklende proces. Historien gentager sig umiddelbart ikke, men præges af fortiden:

”As we consider the generations of those who have endured communal conflict around the world, it appears possible that the opposite holds more truth: that those who do remember their past, live their past, and honor their past are continuously replaying the cycles of struggle and conflict that are their legacy”.³⁰

Erindringsforskeren Barbara Tint introducerer en respons på det kendte citat om at gentage historien. Heri understreger hun, at erindringshistorien er bestemt ud fra landets historiebrug. Historiekulturen er her tvetydig i fascismen og nationalsocialismens tilfælde,

²⁶ Connerton, 2011, s. 68 & Mälksoo, 2010, s. 654

²⁷ Bryld, Claus: Kampen om Historien, Taylor and Francis, 2001, s. 27-28

²⁸ Löow, Heléne: Nazismen i Sverige - 1924-1979, Ordfront förlag, 2004, s. 121

²⁹ Olesen & Sørensen, 1986, s. 220

³⁰ Tint, Barbara: History, memory, and intractable conflict, Conflict Resolution Quarterly, 2010, s. 239

idet de tager udgangspunkt i moderne forhold. Fascismen og nationalsocialismen er hermed forankret efter den moderne scene, som de befinder sig i. Tint forklarer årsagen til, at man ikke lærer af historien er, at ideologier som fascisme og nationalsocialisme reflekterer samfundets behov og værdier. En afspejling, der har været anvendt af moderne populistere lige såvel som deres forgængere.³¹ Det forklarer, hvordan ideologierne fortsat udvikler sig gennem brug af historien.

Historie og erindring er to vidt forskellige begreber, men man antager ofte, at de tilhører den samme kategori. Denne antagelse gør både Tint og historikeren Anette Warring opmærksom på kan lede til uklarhed i, hvordan politiske strømninger kan påvirke historiebevidstheden blandt befolkningen.³² Som Warring beskriver, er der en betydelig forskel mellem de to. En forskel, der forekommer uvis i lyset af erindringspolitikens historiebrug. Som vi beskrev tidligere, er erindring en subjektiv måde at betragte historien på, hvilket er svært at tyde, hvis erindringspolitiken anvender erindringen som historisk retfærdiggørelse.

I forlængelse heraf beskriver Connerton, at ingen erindring kan opstå uden fortrængning. Derudover kan det modsatte ligeledes siges om den nuværende ideologi med nyfascismen og neo-nazismen. Man skal som udgangspunkt være bevidst om, hvad det er, man ønsker at fortrænge. Connerton mener ganske vist, at et sådant opgør med fascismen og nationalsocialismen som regel har et voldsomt udfald.³³ Glemsel kan dertil ikke opnås efter hvad man ønsker at glemme, men gennem brugen af historien.³⁴ I anvendelsen af glemsel kan der opstå konflikter ift. erindringsfællesskabet. Årsagen til dette er, at historiebrug benyttes af begge parter i opgøret om, hvad der skal erindres. Som dele af et samfund påvirkes de indbyrdes af en overordnet erindringsbevidsthed.

Samfundet er hermed inddelt efter, hvad Warring definerer som et væsentligt punkt af historikeren Klas-Göran Karlssons typologi, hvori historien kan manipuleres med.³⁵ Det Karlsson beskriver som "ikke-brug" af historie kan anvendes af intellektuelle og politiske eliter, hvoraf formålet ikke kun er glemsel og fortrængning. Historiebrug kan også bruges legitimerende og rationaliserende.³⁶ For at tyde denne historiebrug skal befolkningen være bevidst om, hvordan historien bruges. Som Warring selv formulerer, så er erindringer et

³¹ Tint, 2010, s. 239-241

³² Tint, 2010, s. 239-241

³³ Connerton, 2011, s. 68

³⁴ Connerton, 2011, s. 60-63

³⁵ Warring, 2011, s. 24

³⁶ Warring, 2011, s. 24

magtredskab, hvilket kan kendetegnes som erindringspolitik. Potentielt kan erindringspolitiken i praksis bruges til at kontrollere og styre menneskers handlingsevne og kan manipulere med eksisterende erindringsfællesskaber. Denne form for historiebrug er ikke udelukkende et manipulerende redskab, men det er ofte tilfældet.³⁷

Selv for de skandinaviske erindringsfællesskaber bliver dette ofte brugt til at retfærdiggøre politisk magt. Eksempelvis, når man ser på efterkrigstidens immigrationspolitik, så er denne ikke kun et isoleret tilfælde for Vesteuropa. Populismen påpeger problemerne i samfundene, hvoraf immigration ofte har været forbundet som årsagen til problemerne. Det er ifølge Warring og Tint ikke befolkningens fejl at blive draget af ideologiernes populisme. Fordi budskabet påpeger de sociale problemer i samfundet. Derudover er det også svært at gøre op med erindringsstederne og -fællesskaberne, de medfører. Da de er en forudsætning af allerede eksisterende erindringer, som bliver forstærket af nationalistiske strømninger. Politiske bevægelser bruger således en velkendt retorik til at samle befolkningsgrupper.

Politiske bevægelser

Dette afsnit vil dykke dybere ned i de politiske bevægelser, der opstod i efterkrigstiden. Heri vil vores fokus være på de skandinaviske partier. Partierne vil sammenhængende være relevante for de strømninger, der opstod med fascistiske- og nationalsocialistiske træk. Nogle af partierne er sidenhen blevet opløst, andre har ændret politisk kurs, som er forventeligt, når vi redegør for politiske bevægelser over tid. De udvalgte partier er alle relevante for den førnævnte fortrængningsproces, hvorved deres bevarelse er udgangspunktet for dette afsnit. Årsagen til deres udvikling vil derefter blive uddybet under analysen, der tager udgangspunkt i selvsamme observationer.

Som det fremgik i forrige afsnit, indeholder ideologierne nationalisme, der kan tiltrække befolkningsgrupper. Nationalismen var ganske vist ikke afgrænset til de to ideologier, da opgøret med dem var grundlæggende for en modgående historiekultur imod fascismen og nationalsocialismen. Hovedsageligt var historiekulturen udløst af en overordnet grundfortælling fra sejrherrene efter Anden Verdenskrig. Efterkrigstiden var en tid, der rejste et behov for at omdanne lande, der var tilhængere af fascismen- og nationalsocialismens

³⁷ Warring, 2011, s. 19-20

relation til omverden.³⁸ Ved at opbygge fortællingen om modstandsbevægelsen i denne strukturelle glemsel blev ideologierne mere eller mindre udstødte. I stedet for at erindre det nationalistiske aspekt af fascismen og nationalsocialismen blev der fokuseret på at konstruere en fortælling omkring modstanden af dem. Skandinavien udøvede aktiv glemsel i dets opgør med ideologierne. Det rejser alligevel spørgsmålet om det var et tilstrækkeligt opgør med fortiden pga. ideologiernes opretholdelse.

Med efterkrigstidens populistiske på den politiske scene lader historien tilsyneladende til at gentage sig selv. Disse “moderne” populistiske er parallelle med deres forgængere i deres politiske adfærd og er repræsenteret af, hvad der nærmest kun kan betegnes som nyfascisme og neo-nazisme. Fascismens modernisering som udvikling er ikke langt fra, hvad Griffin forbinder med den fortidige ideologi, da den er afhængig af at tilpasse sig moderne forhold.³⁹ Fascismens tilpasning til samfundet følger igen storhedsvisionerne af magten. I forhold til neo-nazismen er magtbestræbelsen orienteret mod bevarelsen af et samfunds kultur. Udviklingen har i nogle tilfælde været begrænset til at være en kulturbevarelse.

Som det tidligere fremgik, er ideologierne ikke kun bestemt ud fra, hvordan fascismen og nationalsocialismen afviger fra traditionsbundet politik, men også som et kulturelt fænomen blandt befolkningsgrupper. Fællestråden for Skandinaviens fascisme og nationalsocialisme lå begge i anvendelsen af de populistiske redskaber ift. landene, ideologierne opstod i. Politologen Anders Widfeldt beskriver, hvordan ideologierne har tilpasset sig samfundets problemer. Omstændigheder som immigration i samfundet medførte oprettelsen af flere højreorienterede partier, selvom der har været et opgør med ideologierne i landene. Et af de mest kendte af dem er det højreorienterede parti i Sverige, Sverigedemokraterna - SD.⁴⁰ Partiet startede som en samling af mindre politiske sektorer, hvorefter partiet over tid satte sine rødder i samfundet. Historien om højreorienteret populisme og deres voksende indflydelse har haft diverse udviklinger, der ofte har været forbundet med samfundsmæssige problemer.⁴¹ Ligesom de fortidige ideologier udnyttede partiet den voksende utilfredshed i samfundet, hvilket var et populistisk fællestræk.

Utilfredsheden blev et mål, som højrepartierne fokuserede på. For at opnå opbakningen anvendte skandinaviske højrepartier eksempelvis nationalistisk retorik og politiserede således

³⁸ Mälksoo, 2010, s. 654

³⁹ Griffin, 2007, s. 230 & Barigazzi, Jacopó, 2018, Politico, 4 reasons to worry about Italy, Set d. 27/2-2022: <https://www.politico.eu/article/italian-election-march-4-four-reasons-why-europeans-should-worry/>

⁴⁰ Widfeldt, 2015, s. 62-63

⁴¹ Widfeldt, 2015, s. 63-67

raceideologi via immigrationspolitik.⁴² Sådanne partier som SD er ofte henvist til som enten fascistiske og/eller nationalsocialistiske.

Derudover har øvrige højrepartier i efterkrigstidens Skandinavien påvirket samfundet med lignende politiske forestillinger. Påvirkelsen har været vedvarende i de skandinaviske samfund mellem landene. Andre partier har tilpasset deres politiske standpunkt, hvoraf partier i Danmark også har foretaget sådan et skifte. For eksempel opstod en stigende lokal utilfredshed i 1943 i form af "Haderslebener Kreis" eller Haderslevkredsen.⁴³ Den nye gruppe tog afstand fra Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei Nordschleswig - NSDAP-N og optog i stedet demokratiet og en dansk loyalitetserklæring som politisk model.⁴⁴ Kredsen repræsenterede over tid det tyske mindretal i Nordslesvig, der efter den tyske kapitulation i 1945 omstrukturerede partiet til Bund deutscher Nordschleswiger - BdN. Skiftet markerer også en strukturel glømsel fra fragmenterne af NSDAP-N, hvoraf navneskiftet også henviste til den nye politiske diskurs partiet havde taget. BdN var grundlagt som den nye hovedorganisation for Haderslevkredsen, der efter 1945 fik et mandat i Folketinget. Derefter genopbyggede det Slesvigske Parti - SP. De nationale spændinger blev fundamentet for partiet, som ift. SD baserede dens politik på det tyske mindretals rettigheder. Derfor opstod der en anden form for populisme blandt det tyske mindretal frem for en raceideologisk. Anderledes fra SD var det i stedet rettighederne hos mindretallet i Danmark, der blev målet i partiets retorik.⁴⁵

Metode

Historiebrug som praksis

Siden slutningen af 1990'erne har begreberne historiebrug og erindring været et omdrejningspunkt, som har skabt indflydelse på historieforskningen. Spørgsmålet om, hvordan vi bruger vores fortid, er et emne, som forskere og historikere længe har forsøgt at belyse. Meget af den undersøgelse, der ligger til grund for erindringsforskningen stammer, som tidligere nævnt fra Halbwach. Hans forskning om kollektiv hukommelse indledte en

⁴² Widfeldt, 2015, s. 63-67

⁴³ Toft, Gösta: En europæisk model - Nationale mindretal i det dansk-tyske grænseland 1945-2000: Slesvigske Parti 1945-2000: Institut for grænsesforskning, 2002, s. 159

⁴⁴ Gösta, 2002, s.159

⁴⁵ Gösta, 2002, s.163

debat om historiebrug, der i de senere år har været forøget. Derfor kan erindringshistorisk forskning ledes tilbage til Halbwach.

For forskningen af historiebrug og erindring er det grundlæggende element historiebevidsthed. Dette emne beskæftiger bl.a. Jensen sig i og har bidraget med betydningsfuld viden til området. Historiebevidsthedsbegrebet har haft størst indflydelse i skandinaviske- og tyske sammenhænge, der ligger til grund for forskningen inden for erindring og historiebrug. Udgangspunktet bliver derfor i specialet at undersøge den historiske bevidsthed i et skandinavisk perspektiv.⁴⁶ Historiebevidsthed er en central del i historiebrug og erindring. Den betydningsfulde placering understreger Jensen: “Historiebevidsthed tager afsæt i det forhold, at fortiden er til stede i nutiden som erindring og fortidsfortolkning, og at fremtiden er til stede som et sæt af forventninger”.⁴⁷

Ifølge Jensen er historiebevidsthed ikke et fravalg eller tilvalg, men derimod et menneskeligt grundvilkår, der gør, at man kan fungere som individ og være medlem af et fællesskab.⁴⁸ Erindring er derfor ikke kun tilknyttet enkeltpersoner, men snarere erindringsfællesskaber. Identitet og erindring er af den grund tæt knyttet sammen, hvilket skyldes, at begreberne ikke optræder selvstændigt. Hvis fællesskaber skal fastholde og bevare en specifik erindring om fortiden, kræver det et samspil af både fortiden og samtiden. Erindringen baseres på fortidens historie, hvorved bevidstheden er samtidig. Således opstår der en genklang mellem to historiske tider, der skaber en overordnet sammenligning.⁴⁹

Ved at fortolke selve fortiden kan man hermed forstå samtiden. Ligeledes skaber fortidsfortolkningen forventningerne for fremtiden. De tre omtalte tidsperspektiver, som Jensen beskæftiger sig med, er alle en essentiel del af historiebevidsthedsbegrebet. Opdelingen mellem fortiden, nutiden og fremtiden er ikke det eneste, som har indflydelse på historiebevidstheden, men også erindringshistorien. Heraf indgår erindringsprocesserne, der skaber opbygningen af betydningssammenhænge mellem det fortidige og det fremtidige. Processerne medvirker til en samtidig opfattelse, der giver erindring en form for identitet til historien, idet historiekultur forstås som ens nationale selvforståelse.⁵⁰ Den identitetsskabende sammenhæng mellem historiebevidsthed og historien kan ifølge Jensen opstilles i seks bevidstheds-typologier:

⁴⁶ Warring, 2011, s. 8-9

⁴⁷ Warring, 2011, s. 9

⁴⁸ Jensen, 2003, s. 68

⁴⁹ Jensen, 2003, s. 68

⁵⁰ Jensen, 2003, s. 68

Historiebevidsthed	Historiebrug
Som personlig og kollektiv identitet	En identitetsdannende historiebrug
Som mødet med 'de andre' og det anderledes	En perspektiverende historiebrug
Som sociokulturel læreproces	Scenariekompetence som historiebrug
Som interesse-, princip- og værdiafklaring	En legitimerende og de-legitimerende historiebrug
Som intellektuel og lærd beskæftigelse	En oplysende og klargørende historiebrug
Som adspredende beskæftigelse	En legende og fordøjende historiebrug

51

Historiebrug i skemaet henviser til, hvordan historiebevidstheden kan bruges til forskellige formål. Karakteriserende for historiebevidsthed og historiebrug i Jensens skematisering er, at de forskellige typer ofte overlapper hinanden. Dermed forekommer der heller ikke en alsidig definition af historiebevidsthed og historiebrug, eftersom de spiller sammen. For at klargøre, hvilke erindringsbevidstheder vi undersøger, er det nødvendigt at adskille politik og befolkning.

For at bygge videre på, hvordan historie får betydning anfører historikeren Jan Assmann, at hvor social hukommelse finder sted i erindringsfællesskaber forekommer det generelt uorganiseret og uspecialiseret. Den kollektive hukommelse findes derimod i større sociale enheder som f.eks. en nationalstat eller en hel kultur. Erindringsbevidstheden hos befolkning og politiske grupper påvirker hinandens brug af historie. Kravet er, at erindringsfællesskaberne skal være organiseret og specialiseret. I modsætning til bl.a. Halbwachs kontrast mellem historie og erindring demonstrerer Assmann den kulturelle hukommelses kritiske betydning for rekonstruering og konstruering af historien. Dermed tydeliggøres opdelingen mellem den kommunikative- og kulturelle hukommelse.⁵² Her henvises til Halbwachs betegnelse af kollektiv hukommelse, som i Assmans synspunkt betegnes som kommunikativ. Vi har ift. Jensens typologier optegnet Assmanns seks trin inden for kommunikativ historie:

⁵¹ Jensen, 2003, s. 70

⁵² Assmann, Jan & Czaplicka, John: Collective Memory and Cultural Identity, New German Critique, (65), 1995, s. 126-133,

Teori	Praksis
1) Dannelse af et særegent identitetsfællesskab	Hvordan man forbinder identiteten med historien.
2) Samfundets historiekultur	Kapaciteten til at skabe erindringer.
3) Formation	Måden erindringsfællesskaberne samler sig efter en historie.
4) Organisering	Institutionel organisering af kommunikationen. F.eks. ceremonier, ritualer.
5) Obligation	Vigtigheden af historiekulturen for samfundet
6) Refleksivitet	Samfundets erindringsbevidsthed

53

En entydig definition af erindringsbegrebet kan ligeledes være kompliceret, og begrebet kan udforme sig i flere retninger. Et fælles samlingspunkt for disse er en etableret forståelse for sammenhængene mellem det fortidige, nutidige og fremtidige. Erindring kan således anvendes som en fælles opretholdelse eller forankring af det fortidige i et nutidigt perspektiv. Man opretholder fortidens historie efter nutidens principper. Fremtiden fungerer på sin vis som en målsætning for samtidens principper. Fortiden er dermed den del, der kan ændres på, hvor samtiden konstant kan ændre sig givet fremtidens visioner.

Fremtidsvisionerne er som regel ideologiske, da de opfatter, hvordan samfundet bør være opbygget ud fra et samtidigt perspektiv. Det gør forestillingen aktuel for ethvert samfund, eftersom det gør brug af en moderne kontekst. Hertil kan erindringen også anvendes som et magtmiddel. Denne praksis kendetegnes som erindringspolitik, der kan opretholde, bearbejde eller omdanne erindringsfællesskaber.⁵⁴

⁵³ Assmann & Czaplicka, 1995, s. 129-133

⁵⁴ Warring, 2011, s. 14

Glemsel

Fællesskabet er derfor en væsentlig del, når man taler om erindring. Det samme gør sig gældende ved glemsel. Begrebet er her nemlig ikke kun knyttet til enkeltindivider, men som Warring også pointerer, så er der ikke en udpræget tradition for glemselsfællesskaber.⁵⁵ Båndene mellem erindring og glemsel opretholdes af erindringsprocesserne. Et lands erindring er det, der ikke fortrænges. Alt andet fordelagtigt eller ubevidst bliver glemt eller filtreres gennem sorteringsprocessen.⁵⁶ På grund af den gensidige interaktion mellem erindring og glemsel deler begreberne flere ligheder med hinanden. Derfor vil det være ligeså aktuelt at undersøge glemselsmekanismer som erindringsmekanismer.

Udgangspunktet af mekanismerne bliver, hvordan de bevares i nutiden og fremtiden ved de steder, man kan påvirke forandringerne. Interessen er tydeligvis også begrundet, som Tint pointerer; for her opstår nemlig muligheden for en vis indflydelse, end den gør i fortiden.⁵⁷ Glemsel har uden tvivl en magtpåliggende funktion siden det kan ændre på fortidens forestillinger. Det kan understreges i betydningen af magtskifte. Når eksempelvis et nyt regime overtager magten, er det oftest en måde at ændre samfundets forhold til fortiden. Derved struktureres et nyt fællesskab til fortiden.⁵⁸ Ikke alene er der en værdi i at glemme, der er flere formål for at glemme. Glemslens reelle funktion er af den grund tvetydig. Ligesom erindring har glemsel passive- og aktive funktioner ud fra, hvorvidt historie opbygges efter de dele, som sorteres fra gennem fortrængning. Sorteringsprocessen fungerer af den grund historisk formidlende. Teorien, der tilhører glemsel i historiefaget, kan beskrive udviklingen af ideologierne i efterkrigstiden og undersøge baggrunden af deres eksistens.

For bedre at kunne forstå glemsel som praksis, vil vi benytte os af Connertons syv typer af glemsel:

1. Prescriptive forgetting.
2. Forgetting that is constitutive in the formation of a new identity.
3. Forgetting as annulment.
4. Repressive erasure.
5. Structural amnesia.
6. Planned obsolescence.

⁵⁵ Warring, 2011, s. 25

⁵⁶ Connerton, Paul: *How Societies Remember*, Cambridge University Press, 1989, s. 14

⁵⁷ Tint, 2010, s. 247-248

⁵⁸ Connerton, 2011, s. 64

7. Humiliated silence.⁵⁹

Hver kategorisering af glemsel opfylder et individuelt mål. At glemme kan hjælpe med at konstruere identiteten hos individet, som det er tilfældet med den første type af glemsel. Connerton definerer “Prescriptive forgetting” som at være i alle parter interesse. Hvilket eksempelvis kendetegner afslutningen på Anden Verdenskrig, hvor det blev klargjort, at Vesttyskland ikke kunne genoprette selvstyret, hvis udrensningen af nationalsocialister fortsatte. Identifikationen og afstraffelsen af datidens nationalsocialister blev et aktivt fortrængt emne i efterkrigstidens Tyskland.⁶⁰

Derefter har vi “Repressive erasure”, der bedst kan betegnes som undertrykkende fortrængning. Denne form for glemsel ligner “prescriptive forgetting”, idet begge begreber tydeligvis er målrettet, men adskiller sig i udførelsen. Målet er her at fjerne alle tilknytninger til en person eller begivenhed, hvilket minimerer indflydelsen. Denne form for glemsel anvendes ofte i undertrykkende regimer til at benægte menneskerettighedskrænkelser eller minimere indflydelsen fra formodede fjender af staten. Ganske vist kan denne form også indblandes i måden, hvordan Danmark behandlede det tyske mindretal på i efterkrigstiden. I dette eksempel er der tale om en genopretning af forholdet mellem de to identiteter ved at fortrænge mindretallets samarbejde med besættelsesmagten.⁶¹ Her er det ikke så meget i alle parter interesse, da det mere er et politisk tiltag om genoprettelsen af samfundet.

Ikke al glemsel er uønsket. Det kan også være opbyggende for samfundet. Som tidligere forklaret er det at glemme ikke kun et tab, men kan også være en gevinst og fremskridt. Glemsel kan dermed hjælpe med at konstruere national identitet, som det er tilfældet med den tredje form for glemsel: “Forgetting that is constitutive in the formation of a new identity”.⁶² Connerton definerer denne glemsel som en, der sorterer mellem praktiske- og upraktiske dele af erindringsbevidstheden. Identiteten, der dannes, består af historiekulturens andele som et land selv vælger. Formålet med glemsel er i denne anledning at være identitetsskabende.⁶³ Vi husker information og begivenheder, der betragtes som værdigivende for identiteten. Det gør os i stand til at se bort fra den information, der ikke bidrager til disse værdier. Hvorvidt denne glemsel er gavnlig, kan diskuteres, men det betyder, at glemsel gør mere end at slette erindringen af historie.

⁵⁹ Connerton, 2011, 33-49

⁶⁰ Connerton, 2011, 33-49

⁶¹ Madsen, Tais, & Johansen, Anders: Interview med Hauke Grella, d. 29-03-2022: 03:54-05:00

⁶² Connerton, 2011, 33-49

⁶³ Connerton, 2011, s. 63

Den fjerde form for glemsel, "Structural amnesia", fanger vores tendens til at glemme ting, der er afhængige af vores kulturelle og samfundsmæssige strukturer. Denne form for glemsel er for det meste sat i forbindelse med oral hukommelse, idet mennesker videregiver informationerne til hinanden og går i arv. I nogle kulturer er det mere sandsynligt, at man husker familiearv over historiekultur, men erindringen er individuel. Kulturen har på flere punkter bestemt, hvad der er socialt vigtigt at huske, og hvad der er betydningsfuldt at glemme. På denne måde er "Structural amnesia" ikke så målrettet som eksempelvis "Repressive erasure", men denne glemsel er ikke desto mindre til stede.

Kapitalismen omfavner den sjette form for at glemme, som Connerton kalder "Planned obsolescence". Det er bl.a. drivkraften bag, hvorfor vi konstant køber nye produkter med opgraderinger. Formålet er at overflødigsgøre de tidligere produkter, så man køber nye. Fornyelse er så vigtig i vores sociale hierarkier, at kernen i en masseforbrugskultur demonstreres ved at købe en vare, der lige er kommet på markedet før andre.⁶⁴

Connertons sidste form for glemsel er "humiliated silence". Glemslen er her mere skjult for offentligheden og ikke anerkendt. Det underminerer øvrige dele af historien ved at ignorere dem.⁶⁵ Paradoksalt nok kan ydmyget tavshed være næsten umulig at glemme, men består af en vedvarende ignorering af et folk eller en sag. Eksempelvis opstår denne ydmygede tavshed efter krige, når faldne soldater mindes som helte, men sårede overlevende skubbes i baggrunden. De danske østfrontfrivillige blev hverken glorificeret eller aktivt fortrængt i efterkrigstiden, hvor de nærmere blev overflødiggjort. Erindringen tillægges fortrængte fællesskaber, som var på den forkerte side af krigen som det tyske mindretal i høj grad også oplevede, at deres rettigheder blev indskrænket.⁶⁶ Denne form for glemsel er ikke en kun undertrykkende. I eksemplet med det tyske mindretal var undermineringen af deres rolle under besættelsestiden vigtigt for at genoptage dem i samfundet.⁶⁷ Connertons glemselstypologier kan vi bruge til at definere, hvilke fortrængte dele af samfundet, der indgik i udviklingen af fascismen og nationalsocialismen i efterkrigstiden.

I betragtning af de mange former for glemsel er det klart, at der er en urealiseret kraft i at glemme. Glemsel er ofte et underminerende middel over for en del af historien, som det pågældende samfund ønsker fortrængt. Som erindringsteori kan det glemte variere ud fra de forskellige typer af glemsel, hvilket påvirker erindringen. Erindringsfællesskaber og

⁶⁴ Connerton, 2011, s. 66-67

⁶⁵ Connerton, 2011, s. 67

⁶⁶ Kristensen, Henrik Skov: Gerningsmænd eller ofre? Erindringer om nazismen, Anden Verdenskrig og efterkrigsårenes retsopgør med særligt henblik på det tyske mindretal, (Doktordisputats), s. 118-119, 2019

⁶⁷ Madsen, Tais, & Johansen, Anders: Interview med Hauke Grella, d. 29-03-2022: 03:54-05:00

erindringspolitik kan dermed manipulere med et samfunds historie gennem strukturel glemsel, hvilket historikeren Claus Bryld også definerede som fundamentet for grundfortællingen.⁶⁸

Forskningsdiskussion

Afgrænsning

At fjerne fascismen og nationalsocialismen som politisk agenda virker som et simpelt valg, eftersom man ud fra historien har erfaret, at ideologierne nærmere er en utopi end en funktionel politisk model.⁶⁹ Dog er dette ikke sort og hvidt, som Tint understreger, bliver disse grænser mellem historie og erindring ofte slørede. Konflikten opstår, eftersom fortrængnings- og genskabelsesprocessen for erindring ikke kun forekommer for et mere vestcentrisk Europa. Processen indblander ikke blot ønsket om at gøre op med forhistorien, men som problemerne hidtil har illustreret også ideologierne. Især fascisme appellerer til et bedre alternativ gennem dens fremtidige forhold, og nationalsocialismen udnytter den nationale historiekultur. Således kan de begge indgå i erindringspolitik.

Selektiv glemsel eller fortrængning

I det følgende afsnit vil vi begrunde for vores analyse på baggrund af det historiebrugteoretiske litteratur, der involverer erindringshistoriens glemsel og historiebrug. Materialet er udvalgt med henblik på de metodevalg, som vi undervejs har gjort. Gennem specialets teoretiske afsnit har formålet været at begrænse vores felt til at omhandle opgøret og udviklingen af ideologierne ift. Skandinavien. Dette er i forbindelse med erindringsforskningens metodiske fremgangsmåde. Metoden inkluderer diverse elementer fra erindringshistorien, hvor hovedfokusset for vores forskningsdiskussion vil være opsamlingen af glemselteorier. Det vil derfor være oplagt at undersøge, hvad erindringsforskningen beskriver om udviklingen efter Anden Verdenskrig med hensyn på fascismen og nationalsocialismen.

⁶⁸ Bryld, Claus: Erindringen og glemslens politik, Er vi selv historie, Roskilde Universitetsforlag, 1996, s. 17-19

⁶⁹ Griffin, 2007, s. 225

Inden Anden Verdenskrigs afslutning havde fascisme og nationalsocialisme været almenkendte styreformer, der begyndte henholdsvis i Italien og Tyskland. Der er mange, som er i tvivl om, hvad ideologiernes indhold egentlig består af. Hvad der kort kan opsummeres, er, at ideologiernes populisme adskiller sig fra hinanden, hvor fascismens populister betragter fremtiden frem for nationalsocialismens nutidige politiske orientering. Derudover retfærdiggør fascismen og nationalsocialismen deres magt gennem mobilisering af befolkningen og stormagtsvisioner forbundet med fortiden som inspiration. Ved at anvende fortiden i ideologien inddrager det nationalismen og patriotismen blandt tilhængerne. Her opretholdt nationalsocialismen forhistorien til at inkludere skandinaviske idealer. Noget, som Lööw har observeret stammer fra de skandinaviske landes forbehold over for fremmede kulturer.⁷⁰ Opgøret med “det fremmede” som begreb har ifølge historikeren Peter Aicher været en historisk tradition siden oldtidens “barbarer”.⁷¹ Begge ideologier betragter her det fremmede som en trussel mod de kulturelle værdier, de ønsker at bevare.

Som det fremgik i vores teoriafsnit af erindringshistoriens glemsel, kan dette fungere som en byggesten. Det er, fordi aktiv glemsel i forbindelse med fascismen og nationalsocialismen ikke udelukker ideologierne fra de forskellige nationer, de indgår i. Nyfascismen centraliserer f.eks. ikke magten som dens forgænger. I stedet udvides ideologiens futuristiske- og nationalistiske del, så det tiltrækker flere kulturer.⁷² Man kan her anvende erindringsforskningen til at finde det betydelige ved at inddrage storhedstiden som foranledning for fascismen og nationalsocialismen, samt hvordan ideologierne har udviklet deres nationalisme. Grundlæggende har fascismen og nationalsocialismen nærmest fungeret som arketyper for erindringsforskningen. Referencen til storhedstiden var afhængig af sammenligningen, som de dannede med fortiden. Ideologiernes formål var at genskabe en storhed. Storhedstider gennemstrømmer ideologiernes propaganda og populisme, eftersom adskillige skandinaviske politiske partiers indlæg var et løfte om bevarelsen af nationale værdier. Værdierne kan nedbrydes til diverse nationalistiske dimensioner, hvoraf Warring tilkobler tre grundlæggende fra historikeren Jörn Rüsen's indgruppering af et samfunds historiekultur:

1. Den politiske dimension, der svarer til menneskers vilje.
2. Den æstetiske dimension, der svarer til menneskers følelsesliv.

⁷⁰ Lööw, 1998, s. 293-294,

⁷¹ Aicher, 2000, s. 6

⁷² Aicher, 2000, s. 6

3. Den kognitive dimension, der svarer til menneskers erkendelsestrang.⁷³

Storhedstiden var et levn fra fortiden, som fungerede som erindringssted og gav betydning for den skandinaviske nationalisme. Historiekulturen fungerer derefter gennem den politiske dimension ud fra Lööws beskrivelse om ideologiernes stræben efter magt som sammenkobling mellem fortid og samtid. Her forankrer erindringspolitikken erindringsbevidstheden gennem en skandinavisk retorik og propaganda.⁷⁴ De skandinaviske lande sammenligner generelle træk mellem vikingetidens storhedstid på samme måde, som Italiens fascister gjorde med Romerriget. Her er det interessant, hvordan erindringen om storhedstider manifesterer sig i diverse skandinaviske kulturer.

En indsigt i erindringspolitik er fortolkningen af den historiske fortid som et produkt af erindringsfællesskabets refleksionsproces af en fortolket historie.⁷⁵ Identitet og erindring er relevante markører for sådan en proces. Erindret historie er den kollektive erindring, der er styrende for de tre dimensioner, som Warring opremsede til historiekultur. Historiebrug er opfyldt efter behov for erindring og glemsel, der fremhæver den kollektive erindring.⁷⁶ Dermed er der en forskel mellem individuel- og kollektiv erindring. Den kollektive erindring skyldes ifølge Lööw, at raceideologien har været fællesnævneren for nationalsocialismen i efterkrigstiden blandt undergrundskulturerne i Sverige.⁷⁷ Her nævner hun en arv fra nationalsocialismen, som er afhængig af gruppernes individuelle historiebrug. Bryld forbinder denne brug af historien med national identitet: "en tendens til koncentration og øget statslig organisering og en tendens til decentralisering og individualisering".⁷⁸ Efter Lööws beskrivelse om mobiliseringen af undergrundskulturer har raceideologien således været populistisk mht. de individuelle grupper som Bryld henviser til.

Populismens nationalisme

Hvad der gør udviklingen af de to ideologier interessant var, hvordan opgørene med dem ikke opfylder Connertons beskrivelse af et opgør som Nürnbergprocessen. Dette ligger i, hvordan

⁷³ Warring, 2011, s. 17

⁷⁴ Lööw, 1998, s. 205-231

⁷⁵ Pedersen, Rasmus Bruun: Past, present, and future: the role of the Cold War in legitimising Danish foreign policy activism, Cold War History, 2016, s. 101-120

⁷⁶ Warring, 2011, s. 24

⁷⁷ Lööw, 1998, s. 259-260

⁷⁸ Bryld, 1996, s. 19

ideologiernes delelementer var vigtige for, hvad der førte til videreudviklingen af deres indflydelse. Andre delelementer som statsmagten og raceideologien var ikke afgrænset til fascismen og nationalsocialismen. Disse forblev vedvarende fordømmelser af fortidens fascistiske- og nationalsocialistiske partier.⁷⁹ Griffin definerer herudfra, at de overlevende delelementer, som udgør fascismens- og nationalsocialismens grundkerne, er modernismen.⁸⁰ Moderniteten gør, at ideologierne ændrer sig samtidigt med samfundet, forandres.

Historisk set har fascismen og nationalsocialismen været forbundet med den stigende utilfredshed over demokratiet. Griffin henviser til den mobiliserende- og tiltrækkende del af ideologierne, hvilket netop findes i denne moderne tankegang. Det beviser udviklingen til nyfascismen og neo-nazismen.⁸¹ De nye ideologier er underlagt moderne forhold, som overlevede opgøret med fascismen og nationalsocialismen.⁸²

Opgøret med ideologierne har været forskellige, og i efterkrigstidens Skandinavien har de mest omfattende eksisteret i de besatte lande. Historikeren Eric Wärenstams teoretiserer, hvordan opgørene efterfølgende har opdelt nationalsocialismen i en kulturel- og politisk del i samfundet.⁸³ Nationalsocialismen er derfor blevet nedbrudt til forskellige ideologiske forestillinger. Fortrængningen har i efterkrigstiden haft en væsentlig indflydelse på ideologiernes udvikling. En udvikling, som var forbundet med det samfundsmæssige erindringsarbejde. Bryld opsummerer, hvordan arbejdet med erindringen har kunnet spore dette forhold mellem kulturelle- og politiske samfundsdele. Elementerne deri bestod af koncentration og statslig organisering, som var grundlæggende for 1980'erne. Herudover var "decentralisering" og "individualisering" en anden.⁸⁴ Nationalismens gennemslagskraft i ideologierne omdanner dermed erindring og glemsel. Erindringen er en grundlæggende faktor for dannelsen af nationer som fascismen- og nationalsocialismens ideologiske grundmål.⁸⁵ Ironisk havde den aktive glemsel i form af fortrængning den modsatte effekt i tilfælde som Sverige, hvor Widfeldt udlægger udviklingen, som er foretaget siden 1924:

⁷⁹ Widfeldt, 2015, s. 10-11 & Griffin, 2007, s. 26

⁸⁰ Griffin, 2007, s. 26

⁸¹ Griffin, 2007, s. 26

⁸² Wärenstam Eric, Fascismen och nazismen i Sverige, Almqvist & Wiksell, 1972, s. 202-211,

⁸³ Wärenstam, 1972, s. 202-211

⁸⁴ Bryld, 1996, s. 19

⁸⁵ Bryld, 1996, s. 20

”Parties and movements labelled as extreme right or populist right have existed in Sweden for at least 80 years. The first Nazi party was formed in 1924, and it was followed by a long list of extreme right parties and movements”.⁸⁶

Ideologierne er ikke lige udbredt for alle skandinaviske lande, som vi tager udgangspunkt i – tværtimod. Connerton tager højde for denne antitese, hvorved han beskriver kulturernes erindringsfællesskaber deler to aspekter; formalisme og performativitet. Karakteren af modernistiske træk i nationalsocialismen og fascismen består deraf af en moderne refleksion af fortidens ritualer.⁸⁷

Glemlens politik

Konceptet med at glemme er mere komplekst end blot ikke at huske. Det er vigtigt at se på, hvad der glemmes, hvordan og hvorfor det er glemt, og hvad specifikt konsekvenserne af at glemme er. Netop fordi, at historien forandrer sig gennem fortrængning, betyder det at erindringen af den også ændrer sig pga. glemsel. I Connertons syv typer glemsel påpeges det, at glemsel ikke er et flertydigt begreb, der kan være konstruktivt.⁸⁸

Formålet med glemsel er todelt, hvor den ene del er den viden, man sorterer fra, og den anden er det, der bevares. Det er den bevarede del, der kan konstruere en kollektiv erindring. Uvidenhed til historie er en anden form for passiv glemsel. Den aktive glemsel kan forbindes med, hvordan idéen om en storhedstid skabes.

For at sammenkoble med specialets fokusområde ser vi på den personlige- og kollektive plan, som fokuserer på en skandinavisk fremstilling ift. glemsel. Denne fremstilling henviser nemlig til en konkret storhedstid. Brugen af historien er derfor tilpasset efter nationens egen forestilling om storhed. Personlig- og kollektiv glemsel er nødvendig for, hvordan man betragter fortidens storhed efter moderne forhold.⁸⁹ Fortiden kan ud fra en moderne perspektivering være et magtmiddel, når man vil genskabe- eller skabe idéen om storhed. En perspektivering af fortiden er ikke udelukkende nødvendigt for at genskabe en

⁸⁶ Widfeldt, Anders: Party change as a necessity – the case of the Sweden Democrats, *Journal of Representative Democracy*, (44), 2008, s. 266

⁸⁷ Assmann, 1995, s. 61-68

⁸⁸ Connerton, 2011, 62-63

⁸⁹ Tint, 2010, s. 252

relation mellem fortid og nutid. Konstruktiv glemsel kan nemlig føre til generindring alt efter det moderne perspektiv.⁹⁰

Samtidens forhold er derfor aktuelle ift. erindring og glemsel. Glemslen tilpasses efter, hvilke principper der eksisterer, når historien konstrueres. Både det at glemme- og huske fortiden er påvirket af samfundsforholdene i samtiden. Erindringsfællesskab er den gruppe, som forbinder sammenhængen mellem fortiden og samtiden, som kan resultere i positive og negative syn på historien. Tint beskriver, at dette syn indgår i sammenhængen mellem historie, erindring og konflikt. Sammenhængen handler efter hendes optik om at bruge fortiden og samtiden til at konstruere et billede af fremtiden: “look forward, not back”.⁹¹ Storhed består derfor af et syn på fortiden efter samtidige principper til at opnå en bedre fremtid. Fremtidens mål er ikke i alles erindringsfællesskabers interesse.

Uenigheden opstår, eftersom fællesskaberne opbygger forskellige fortællinger af fortiden. Det er roden til stort set alle konflikter mellem erindringsfællesskaber. Det ene fællesskabs positive betragtning af fortiden kan ses negativt af en anden. Negative betragtninger af historien kan også bruges til at fastholde erindringen om konflikter. Ligesom det er tilfældet med mange erindringer fra Anden Verdenskrig. Ethvert samfunds tragiske begivenheder kan manipuleres med til at fastholde en konflikt som erindringspraksis. Tint påpeger, at erindringen enten kan bestå af konfliktløsningen af at lære fra historien eller en fortsættelse på konflikten. Forståelsen tyder på et behov for at anvende en praksis, der bruger fortidens kollektive hukommelse til at beskrive historiske konflikter. Det handler derfor om at skabe anerkendelse af fortiden og i sidste ende ændre opfattelsen af den via erindring og glemsel.⁹² Under redegørelsen af nutiden og fremtiden med fokus på positive-og negative aspekter af de tidligere forhold kan man nemmere bearbejde fortiden. Det er, hvad Tint forbinder med at lære af fortidens fejl.⁹³

Læren af fortiden er en central pointe for, hvordan man skaber et opgør med den. Hertil kan Assmanns teoretiske arbejde bidrage til, hvordan samfund konstant lærer af historien. Eftersom hans teori vedrører, at fortiden påvirker alle erindringsfællesskaber. Erindringsfællesskaberne lærer af historien, men de er ikke enige om, hvad der skal læres. Problematikken består i, hvad fællesskaberne vælger at lære. Det er derfor ikke nødvendigvis, hvad der kan læres, men hvad man ønsker at lære. I henhold til Assmann og Connertons

⁹⁰ Connerton, 2011, 62

⁹¹ Tint, 2010, s. 248

⁹² Tint, 2010, s. 248-250

⁹³ Tint, 2010, s. 248-250

teorier er udviklingen af ideologier i sig selv en læringsproces i form af glemsel og erindring. Begge begreber repræsenterer dele, man ønsker at lære fra og glemme.⁹⁴ Enkeltvis er ideologierne en idealisering af samfundet. Det er derfor ikke utænkeligt, at fascismen og nationalsocialismen i Skandinavien har udviklet sig fra de lande, de oprinder fra. Læringen af historien er nærmere, hvordan forestillinger i samfundene moderniseres, og ideologierne udvikler sig deraf som følge.⁹⁵

Til vores analyse er det interessant at opdele samfundets forskellige læringsprocesser af historien mht. ideologiernes udvikling. Spørgsmålet om at betragte fortiden handler om, hvordan samfundet individuelt- og kollektivt opfatter fortiden. Det manglende fokuspunkt angår, hvad der kan gøres for at skabe en større forståelse af hukommelsesarbejdet med individer og grupper i konflikter.

Analysen af diverse skandinaviske samfund er en fin balancegang mellem hukommelse og konflikt. Vores indfaldsvinkel vil være, hvordan opgøret både skabte konflikt med fascismen og nationalsocialismen, men også videreførte ideologierne.⁹⁶ Konfliktløsning beskrives af Tint som at lære fra fortiden, hvilket Connerton definerer i sin beskrivelse af opgør. Heri kan fortrængninger af fortiden være en del af konfliktløsning, men afhænger af, hvordan erindringsfællesskaber bliver dannet.⁹⁷ Det foregår ofte ved at sortere dele fra historien gennem fortrængning. Efterkrigstiden indeholder en masse eksempler på, hvordan erindringsfællesskaber var samlet imod ideologierne.

I løbet af 1990'erne var erindringsforskningen rettet mod, hvordan fortolkningen af fortiden konstant ændrer sig. Noget, som har ledt til kritiske undersøgelser af betydningen af den kollektive hukommelse: "The concept of collective memory—memory held by social groups—is a significant construct in considering societies with a long history of conflict".⁹⁸ Inden for området kan hverken individuel- eller kollektiv erindring eksistere uafhængigt af hinanden. Derfor kan erindringen ikke isoleres til en gruppe eller et individuelt fænomen. Begge parter er afhængige af hinanden for erindring eller fortrængning af historie. Alligevel kan der opstå konflikter indbyrdes og mellem begreberne. Det er gennem mangfoldigheden af historiekulturen, at man kan se konstruktionen af en grundfortælling i forholdet mellem hukommelse og konflikt. Parterne kan aktivt genskabe deres historie, men de risikerer at

⁹⁴ Connerton, 2008, s. 61-62 & Assmann, 1995, s. 129-131

⁹⁵ Tint, 2010, s. 250

⁹⁶ Tint, 2010, s. 250 - 251

⁹⁷ Connerton, 2008, s. 61-62

⁹⁸ Tint, 2010, s. 241

forvrænge erindringer, som er i konflikt med den anden parts historier.⁹⁹ Omvendt kan det give parterne mulighed for en forløsning af konflikter, hvilket kan resultere i en ny definition af fortiden:

“As applied to memory, constructionism addresses how the present informs the past and how both individuals and societies select their remembrances on the basis of their current needs, beliefs, and goals”.¹⁰⁰

En dybere belysning af historisk indhold ses både som værdifuldt og nødvendigt for at tydeliggøre en forsoning med fortiden.¹⁰¹ Derfor kan enighed om fortiden ses som et nøgleelement i forsoningsprocessen. Hukommelse er ikke en passiv proces eller en simpel genkaldelse af fakta. Det er en aktiv proces, der opfordrer dens partnere til at adskille og engagere sig med fortiden og erfare.

Når man betragter den kollektive hukommelse, bliver erindring ikke kun rekonstrueret på kollektivt- eller individuelt plan. Dette fremkommer i høj grad efter samtidens forhold. Ligesom Connerton påpeger Tint, at der forekommer en politisering af hukommelsen.¹⁰² Formålet tjener ofte at fremme de politiske- og kulturelle mål for et givet samfund. Det er eksistensen af flere og ofte modstridende erindringer kombineret med politiske dagsordener. En medvirkende effekt, som gør den kollektive erindring til en væsentlig del af skabelsen- og opretholdelsen af langsigtede konflikter.

I betragtningen af forholdet mellem erindring og politiseringen af den bliver belysningen af kollektiv erindring iøjnefaldende. Især når erindring og politisering er påvirket af Rüsens rekonstruktive- og politiserede dimension. Dimensionerne fungerer til at opdele de forskellige erindringsfællesskaber i vores analyse. Glemsel og erindring udgør, hvad det er der ønskes at lære i disse fællesskaber, da begreberne både fungerer som en fortrængningsproces og påvirker synet på ideologierne. Vi vil heraf anvende glemsel under analysen til at udpege de forskellige måder at fortrænge på i samfundet, som der påvirker udviklingen af ideologierne.

⁹⁹ Tint, 2010, s. 249

¹⁰⁰ Tint, 2010, s. 242

¹⁰¹ Tint, 2010, s. 251

¹⁰² Tint, 2010, s. 242

Ideologiernes opgør i Skandinavien

Skandinaviens fascistiske- og nationalsocialistiske partier har i større eller mindre grad været splittet.¹⁰³ Mellem 1930'erne og 90'erne har der været massevis af forskellige partier, grupper og foreninger. Størstedelen af dem tilhører samme ideologi, men har haft vidt forskellige historier og betydninger. Ud fra at fortiden er specifikt for hvert land, betyder det også, at de fascistiske- og nationalsocialistiske partier har forskellige opfattelser af ideologierne. Derudfra vil vi undersøge udviklingen af de nationalsocialistiske- og fascistiske forestillinger i samfundene, og hvordan de har udviklet sig deraf.

For at begrænse feltet har vi valgt at fokusere på de større højrepartier i Skandinavien. Dette gøres med henblik på at skabe en bedre forståelse af, hvordan ideologierne ikke nødvendigvis er forbundet med efterkrigstidens partier, men har haft en indflydelse derpå. Det vil hovedsageligt vedrøre partier, som enten fortsætter ideologien eller anvender dele derfra.

Fascismens- og nationalsocialismens delelementer har alle påvirket disse partier, grupperinger og foreninger. I nogle europæiske lande spillede delelementerne en større politisk rolle især i Tyskland og Italien under Anden Verdenskrig. Af de grunde var der heller noget europæisk land, som var upåvirket af ideologierne. Dette gælder også Danmark, Norge og Sverige. Det er her vigtigt at adskille landene, da Danmark og Norge var besat af Tyskland under Anden Verdenskrig, mens Sverige forblev neutralt.¹⁰⁴ Hvordan udviklingen i landene førte til nyfascistiske- og neo-nazistiske forestillinger, er vores fremadgående fokus. Hertil har vi opremset forskellige delelementer af fascismen og nationalsocialismen, hvilket vi henviser til som ideologiernes grundform.

Når man ser på grundformen af fascisme og nationalsocialisme, så påpeger Widfeldt, at man kan opdele dem begge i tre bølger: Første bølge kendetegnes som afslutningen på Første Verdenskrig. Baggrunden for dette var bl.a. konsekvenserne af Versaillestraktaten, der blev udformet i 1919. Efterfølgerne af krigen skabte grobund for fascistiske bevægelser i Europa hovedsageligt i Italien med Mussolinis magtovertagelse.¹⁰⁵ Den anden bølge opstod i 1930'erne. Widfeldt påpeger her, at den største faktor for opblomstringen af fascisme var den økonomiske krise, der opstod i forbindelse med Wall Street-krakket i 1929. Mange europæiske partier blev dannet i perioden, som indeholdt fascistiske- og nationalsocialistiske

¹⁰³ Lööw, 1998, s. 13

¹⁰⁴ Widfeldt, 2015, s. 63-64

¹⁰⁵ Widfeldt, 2015, s. 63-66

forhold. De partier, som allerede var dannet i første bølge, opnåede hurtigt en større opbakning. Et åbenlyst eksempel er NSDAP, der bl.a. fik magten i 1933.¹⁰⁶ Den tredje bølge indledes med udfaldet af Anden Verdenskrig i 1939. Krigens udvikling førte til ideologiernes stigende politiske indflydelse i Skandinavien, som bl.a. var resultatet af Italiens og Tysklands ekspansion. Med udvidet domæne havde ideologierne også en større indflydelse på de skandinaviske lande, hvor fascismen- og nationalsocialismen påvirkede partierne.

Partierne i Skandinavien opnåede en politisk indflydelse hovedsageligt på baggrund af den tyske besættelse af Danmark og Norge. I Norges tilfælde kom Vidkun Quisling f.eks. til magten i 1942 med Nasjonal Samling - NS.¹⁰⁷ Nationalsocialismen erindres derefter som en del af besættelsesmagten, som også undervejs i Sverige påvirkede fascistiske- og nationalsocialistiske partier: "Det tyska anfallet mot Norge och Danmark den 9. april 1940 och framför allt de norska nationalsocialisternas agerande blev en svår belastning för deras svenska broderpartier".¹⁰⁸

Dette resulterede i en stille protest over den tyske besættelse af de svenske fascistiske- og nationalsocialistiske partier.¹⁰⁹ Partierne var derfor oftest i strid med hinanden, da svenskernes afstandtagen også demonstrerede en kritik af øvrige skandinaviske nationalsocialistiske partier. Danmark, Norge og Sveriges opgør med fascismen og nationalsocialismen var således forskellige efter hvordan ideologierne indvirkede i samfundene.

Fascismen- og nationalsocialismens ideer forsvandt ganske vist ikke i efterkrigstiden. Forestillingen om, at opgøret fjernede ideologierne fra samfundet, stemmer ikke overens med, at nyfascismen og neo-nazismen eksisterer i dag. I forlængelse af Widfeldts tidshorisont påpeger politologen Anders Jupskås, at en historisk afgrænsning af ideologierne kan være vanskelig. Han pointerer, at højrepopulismen forekom i tre bølger i efterkrigstiden. Tidsmæssigt adskiller han sig fra Widfeldts opstilling, der fokuserer på fascismen- og nationalsocialismens opvækst i mellemkrigstiden. På sin vis viderefører Jupskå de tre former i efterkrigstiden, hvoraf han opstiller tre forløb inden for ideologiernes udvikling i sine tre bølger.¹¹⁰ Den første af bølgerne opstod i Italien og bl.a. Vesttyskland.

¹⁰⁶ Widfeldt, 2015, s. 64

¹⁰⁷ Grimnes Kristian Ole: Danske tilstande - Norske tilstande 1940-45 Okkupation og politik, Gyldendal, 2010, s. 94

¹⁰⁸ Lööw, 2004, s. 36

¹⁰⁹ Lööw, 2004, s. 36

¹¹⁰ Jupskås, Anders Ravik: Mangfoldig mobilisering og velsmurt valgkampmaskineri: Fremskrittspartiet rundt 40 år, Nytt Norsk Tidsskrift, 2013, s. 50-51

Afslutningen på Anden Verdenskrig medførte et politisk vakuum, hvor ideologierne fortsatte efter begrænsede vilkår. Fascismen- og nationalsocialismens ekspansive del betragtedes som en trussel, da det til en vis grad ledte til verdenskrigen. De fascistiske- og nationalsocialistiske partier måtte derefter nedtone deres retorik om en stormagt efter opgøret. Omstændighederne i Tyskland var væsentlig anderledes end i Italien. Mens fascismen fortsatte i Italien, iværksatte tyske myndigheder en fortrængningsproces mod alle reorganiseringer af højrefløjen: "Alle partier som truet «friheten» ble raskt utsatt for rettslig forfølgelse, samt at medier og andre offentlige institusjoner bidro til en omfattende stigmatisering og isolering av slike grupper".¹¹¹

De offentlige instanser skabte en fortrængningsproces, der skulle gøre op med efterdønningerne af nationalsocialismen. Som citatet fremhæver, så var det ikke kun statsmagten, der forsøgte at fortrængte ideologien, men også medierne. Deres rolle var et bidrag til en nyskabt grundfortælling, hvor man betragtede nationalsocialismen negativt og promoverede demokratiet.¹¹² Derfor argumenter Jupskås; at den første bølge ikke havde nogen reel betydning for samfundsudviklingen - undtagen for Italien. Det fortsatte frem til anden bølge i 1970'erne, hvor de fleste højrepartier havde en minimal politisk opbakning i Europa, men dette ændrede sig med "protestpartierne".¹¹³

Disse "protestpartier" opstod sammen med anden bølge. Hovedsageligt bestod protesten af en stigende utilfredshed med den skandinaviske velfærdsmodel, hvori skatterne var blevet for høje. Især i Danmark og Norge opstod denne utilfredshed. Både det danske Fremskridtsparti og Anders Langes Parti (senere hen Fremskrittspartiet - NrP) gik ind for en kraftig nedsættelse af skatter, afgifter og offentlig indgriben.¹¹⁴ Kendetegne for protestpartierne var, at de typisk ikke havde nogen veludviklede organisationer eller sociale bevægelser. Dette gjorde sig også gældende for det danske Fremskridtspartis stifter advokaten Mogens Glistrup og Norges Fremskrittspartiets stifter journalisten Anders Lange. "Protestpartierne" opnåede hurtig succes. Efter det danske folketingsvalg i 1973 havde Fremskridtspartiet opnået 28 mandater. Valget er sidenhen kendetegnet som "Jordskredsvalget" bl.a. fordi der kom tre nye partier ind i Folketinget. I Norge opnåede Anders Lange også succes. Partiet blev repræsenteret med fire pladser i Stortinget.¹¹⁵

¹¹¹ Jupskås, 2013, s. 53

¹¹² Jupskås, Anders Ravik: Ekstreme Europa Ideologi, årsaker og konsekvenser. Cappelen Damm., 2012, s. 53-55

¹¹³ Jupskås, 2012, s. 53-55

¹¹⁴ Jupskås, 2012, s. 55-56

¹¹⁵ Jupskås, 2012, s. 62-64

Mens det særligt var den skandinaviske velfærdsstat, som var kritiseret i 1970'erne, ændrede det karakter under den tredje bølge. Det skete som følge af en stigende globalisering i Europa, hvor immigrationen for alvor blev politiseret gennem kritikken deraf. Den tredje bølge begyndte i slutningen af 1970'erne. Bølgens størrelse overgik de få tilfælde af protestpartier, nationalsocialistiske- samt fascistiske bevægelser, der hidtil havde været. Det er denne bølge, der kendetegner, hvordan den yderste højrefløj for første gang skulle betragtes som en politisk indflydelse i Skandinavien efter Anden Verdenskrig. Tematiseringen for bølgen var immigration-skepsis, asylmodstand og immigrationskritisk. I mange tilfælde ønskede efterkrigstidens højreorienterede partier at udskifte den traditionelle modsætning mellem højre og venstre. Dette skulle ifølge Jupskås gøres med en ny konfliktakse opbygget omkring folket i en national identitet.¹¹⁶ Tredje bølges kritiske politik involverer bl.a. partier som SD og Dansk Folkeparti - DF. Nationalismen fortsatte sideløbende med ideologiernes udvikling, som efterfølgende blev mere demokratiseret. Der er heller ikke nogen tvivl om, at højrepartierne i tredje bølge bærer præg af nationalisme, men det gør dem ikke antiparlamentariske.

Retsforfølgelserne

De adskillige retsforfølgelser af fascismens- og nationalsocialismens tilhængere resulterede i et opgør. Lignende retsopgør med ideologierne havde man også i Skandinavien.¹¹⁷ Kendetegnende for retsopgøret bestod af, at det var en omfattende proces, hvori flere tusinde mennesker, der støttede- eller samarbejdede med den tyske besættelsesmagt, blev dømt. I Danmark internerede man f.eks. mange af sympatisørerne blandt det tyske mindretal i Fårhuslejren. Heriblandt tilhængere for nationalsocialismen fra NSDAP-N. I betragtning af Norges massive anholdelser forblev straffene forholdsvis begrænsede, man udførte dog en generel kriminalisering af medlemskabet i NS.¹¹⁸

Den juridiske proces i Danmarks og Norges opgør var forskellige. For at uddrage en bestemt beskrivelse af, hvor omfangsrige straffene var, vil det være relevant at komme ind på opgøret. Som tidligere nævnt tilkobles der en politisering af historien, som vedrører Connertons "repressive erasure". Ifølge Connerton er denne form for fortrængning generelt

¹¹⁶ Jupskås, 2012, s. 67-68

¹¹⁷ Ignazi, Piero: *Extreme Right Parties in Western Europe*, Oxford University Press, s. 140-159, 2003

¹¹⁸ Graver, Hans Petter: *Rettsoppgjøret i Norge etter krigen – tid for et nytt juridisk blikk?*, Lov og Rett, 2015, s. 66 & 68

brutal. Han udleder, at et sådant opgør som regel involverer henrettelser af individer, som er forbundet med fortiden, hvilket skaber en aktiv glemsel gennem fortrængning.¹¹⁹ For at undersøge forskellen på retsforfølgelserne mellem Danmark og Norge kan man inddrage den juridiske professor Hans Petter Graver forskning i opgøret. Kombineret med historikerne Hans Fredrik Dahl, Lars-Erik Vaale samt Ditlev Tamm i bogen: “Danske tilstande-norske tilstande - 1940-45”, kan det give os et overblik over hvad opgørene involverede. Som juridiske domme kunne retsforfølgelserne have en bestemt retfærdighedsforståelse ifølge Graver. Forståelsen er derved en erindringspraksis af at betragte fortiden efter nutidens forhold. Her forstås dødsdommene som nødvendige, men ekstreme tiltag.¹²⁰

En af årsagerne til, at Graver ikke frembringer en entydig konklusion på omfattelsen af opgøret skal findes i sammenligningen af de forskellige straffe. Det afhænger nemlig af, hvordan man belyser dem. Her kan inddragelsen af Norges benådninger være en væsentlig faktor.¹²¹ Han påpeger ganske vist, at der forekommer nogle essentielle faktorer, der kan medvirke til at understrege retfærdiggørelsen af opgøret:

“Det norske rettsoppgjøret var strengt, men det var det også flere andre av de vest-europeiske som var. Når det gjaldt bruken av dødsstraff, lå Norge omtrent midt på treet. [...] I ett henseende er det norske oppgjøret et avvik i mild retning. På grunn av atinndragning av vinning oppnådd ved økonomisk samarbeid med okkupantene [...] langt mindre omfattende enn for eksempel i Danmark, der krigsprofitten ble inndratt på objektivt privatrettslig grunnlag”.¹²²

Graver vurderer i ovennævnte citat, at retsoppgøret både var “strengt” og “mildt”. Dette skal sættes i forbindelse med Norges udførelse af dødsstraf. Samtidig pointeres det, at opgørets milde del, skal ses i behandlingen af kollaboratørerne. En begrundelse som Graver inddrager, der er opbygget omkring sammenligningen mellem Vesteuropæiske lande, herunder Danmark varierer ift. landenes indbyrdes relation til ideologierne. Taget i betragtningen af det danske opgør skal en af forskellene fra det norske findes i de økonomiske retsforfølgelser. Specielt fremhæves de økonomiske omstændigheder. Her er det norske opgør beskrevet langt mindre omfattende end Danmarks. Det ses på baggrund af

¹¹⁹ Connerton, 2011, 60-63

¹²⁰ Graver, 2015, s. 66.

¹²¹ Graver, 2015, s. 66

¹²² Graver, 2015, s. 66

Danmark, der i flere tilfælde beslaglagde den profit danske kollaboratører, havde indtjent under samarbejdet med besættelsesmagten. I Norge var det anderledes. Selv kalder Graver det norske økonomiske opgør for mangelfuldt: “Det økonomiske oppgjøret i Norge var så mangelfullt og sosialt skjevt at det ikke er urimelig å snakke om «klassejustis»”.¹²³ En stor del af befolkningen i Norge havde nemlig samarbejdet med besættelsesmagten for økonomisk gevinst. Det påvirkede retsprocessen, som gjorde den besværlig at udføre. Mange kollaboratører slap derfor fra at blive økonomisk retsforfulgt.¹²⁴ Det er ikke kun i den økonomiske retsforfølgelse, at forskellen mellem de skandinaviske lande skal findes. Tværtimod, når man ser på lighederne mellem landenes retsopgør, kan det fremhæves, at Norge havde et politisk opgør, hvorimod Danmark udførte et juridisk opgør.

Dette er selvfølgelig en grov beskrivelse, men Graver karakteriserer, at opgøret i Norge var rettet imod politikerne, der havde samarbejdet med besættelsesmagten. Retsprocessen viste sig trods alt at være omfattende, hvilket skal afspejles i at mange nordmænd, blev straffet på grund af medlemskabet til NS:

“Kun i Norge blev hvert eneste medlem tiltalt, dømt og straffet for forræderi. [...] NS i Norge er faktisk det eneste politiske masseparti i verden, hvor medlemmerne kollektivt er blevet draget til ansvar for ledelsens handlinger, og hvor helt almindelige passive medlemmer er blevet dømt for meddelagtighed”.¹²⁵

Selv beskriver historikeren Hans Frederik Dahl, at et opgør efter et regimeskifte som i Norge er fundamentalt politisk. Sammenfattet har den politiske magt den afgørende beslutning, der i sidste ende oversteg den gældende lovgivning. Der foreligger selvfølgelig forskelle på, hvor politisk et retsopgør kan være. Ud fra ovennævnte citat fremhæver Dahl, at det kun var i Norge, man udførte en så stor retsproces mod politiske medlemmer. Processen medførte, at omkring 50.000 partimedlemmer i første omgang blev straffet.¹²⁶ I det ovennævnte citat, kan man fremhæve, at det økonomiske opgør var mildt på baggrund af det omfattende samarbejde med besættelsesmagten, oversteg antallet af retsforfølgelser. Man kan derfor pointere, at norske politikere blev udsat for en større retsforfølgelse, hvilket tilkendegiver, at opgøret havde en anden karakter. Forbundet med Connertons “repressive

¹²³ Graver, 2015, s. 66

¹²⁴ Graver, 2015, s. 66

¹²⁵ Dahl, Hans Frederik: Danske tilstande 1940-45 - Norske tilstande, Retsopgøret i Norge efter 1945, Gyldendal, 2010, s. 318

¹²⁶ Dahl, 2010, s. 316

erasure”, er der en legitimering i at fortrænge tidligere regimer. Det var ikke nok at fjerne Quisling fra statsmagten, men Norge fortrængte også NS's nationalsocialisme.¹²⁷

Fortrængningen fokuserede især på Quisling som en af de første, der blev retsforfulgt.¹²⁸ Man kan derfor argumentere for, at det norske opgør satte politikerne i første række. Det omfattende opgør havde gjort det langt mere entydigt ved at forbyde medlemskabet af NS end eksempelvis i Danmark. Her havde man nemlig ikke indført en lovgivning, der forbød danske nationalsocialistiske partier i efterkrigstiden.¹²⁹ Forskellen mellem de nationalsocialistiske partiers indflydelse i Danmark og Norge påvirkede også opgøret. Den danske regering havde aldrig forladt landet som den norske eksilregering, og derfor manglede Danmark sin egen Quisling ifølge Tamm:

“Det nærmeste, man kom en Quisling, var lederen af det danske nazitiske parti Frits Clausen, som naturligvis blev anholdt og sat under tiltale, men inden en sag kunne indledes døde han i fængslet”.¹³⁰

Danmark dannede et fjendebillede af partiets “Danmarks Nationalsocialistiske Arbejderparti” - DNSAP's politiske leder Frits Clausen, men det var ikke lige så omfattende som Norges fjendtliggørelse af Quisling. Eksempelvis pga. Quislings navn blev synonym forræder. Det bemærkelsesværdige i det danske retsopgør mod Clausen var, at han ikke blev dømt til døden ligesom Quisling, hvilket understreger, at Norges opgør var mere handlekraftigt. Selv fremhæver Tamm, at den første danske dødsstrafsag var rettet imod Flemming Helweg-Larsen. Navnet er stadig ikke ligeså fremtonet som Clausen, men skulle ifølge Tamms pointe vise, at der var dansk vilje til at straffe hårdt.¹³¹ DNSAP havde heller ikke nogen andel i regeringsansvaret. Hertil var partiets medlemstal på 22.000 meget mindre end NS's.¹³² I Danmarks tilfælde blev medlemmerne af det danske nationalsocialistiske parti ikke dømt alene på baggrund af deres politiske holdning.

Den dansk-tysk orienterede politiske leder, Jens Møller, fra “Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei - Nordschleswig” - NSDAP-N. Som den daværende politiske leder af

¹²⁷ Vaale, Lars-Erik: Danske tilstande - Norske tilstande 1940-45, Retsopgøret og dødsstraffen i Norge 1945-50, Gyldendal, 2010, s. 324-325

¹²⁸ Dahl, 2010, s. 322

¹²⁹ Tamm, Ditlev: Danske tilstande - Norske tilstande 1940-45, Retsopgøret i Danmark, Gyldendal, 2010, s. 350

¹³⁰ Tamm, 2010, s. 316 & Olesen, Wium Niels, 2015, Frits Clausen 1893-1947, danmarkshistorien.dk, <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/frits-clausen-1893-1947/>, Set d. 05-05-22

¹³¹ Tamm, 2010, s. 349-350.

¹³² Widfeldt, 2015, s. 66-67

partiet blev han karakteristisk forbundet med det tyske mindretals forræderi. Clausen og Møller var således fjendebilleder, der var anvendt til at koncentrere det udbredte samarbejde med den tyske besættelsesmagt til enkeltpersoner. Deraf indgik der en form for politisk agenda i de danske opgør, hvilket var mere udbredt i Norge. Opgøret i Danmark kom i større grad til at omhandle samarbejdet. Det betød, at opgøret igen var mere juridisk end politisk.¹³³

Der forekommer altså forskellige typer af opgør i efterkrigstidens Danmark og Norge. Efter at have defineret opgørenes forskelle vil vi analysere på, hvordan de påvirkede ideologiernes udvikling i Skandinavien. Hvad end opgørene var juridiske eller politiske, så var målet en udrensning af ideologierne i samfundet ved at koble dem til besættelsestiden.

Norges hidtil største nationalsocialistiske- og fascistiske parti NS ophørte med at eksistere på baggrund af retsopgøret. Som vi tidligere har set på, var fascismen også miskrediteret ved efterkrigstiden i de skandinaviske lande. Af åbenlyse årsager var vreden mod ideologierne særlig stærk i Danmark og Norge, hvor erindringerne fra besættelsen i den grad var friske sår. Til trods for Sverige ikke blev besat var bl.a. oplysningen om holocaustens koncentrationslejre yderligere fordømmende for svensk nationalsocialisme og formindskede de politiske gruppers indflydelse.¹³⁴

Kontinuiteten af traditioner

Efter retsopgøret i henholdsvis Danmark og Norge mistede fascismen og nationalsocialismen nærmest deres betydning. Retsopgørene havde skabt en fortrængning, som medførte en fordømmelse af ideologierne. Man kan derfor argumentere for, at befolkningerne i de to lande var tolerante over for de fordømmende holdninger, som overlevede retsopgørene i årene efter afslutningen på Anden Verdenskrig. Specielt fordi, at man i Danmarks tilfælde skabte en grundfortælling, der betragtede nationalsocialismen som fjendtlig, mens man i Norge kriminaliserede medlemskaber af nationalsocialistiske partier. Udviklingen af ideologierne var derfor svækkede i den efterfølgende periode.

Veloplagt kunne man forestille sig, at retsopgøret i Danmark og Norge medvirkede til en fortrængning af de to ideologier i Sverige. På grund af Sveriges neutralitet havde landet ikke et kollektivt opgør med ideologierne som var tilfældet for Danmark og Norge. Snarere var det en afstandtagen fra ideologierne. Fascismen og nationalsocialismen blev heller ikke kriminaliseret eller forbudt i Sverige. Eksempelvis fortsatte det svenske Nationalsocialistiska

¹³³ Tamm, 2010, s. 349-350.

¹³⁴ Widfeldt, 2015, s. 63

Arbetarepartiet - NA sit politiske arbejde indtil 1950, hvor partiet blev opløst pga. manglende opbakning.¹³⁵

Det politiske klima var under alle omstændigheder i efterkrigstiden svært at begå sig i for de nationalsocialistiske og fascistiske partier, hvilket også afspejlede sig i nedlæggelsen af NA. Mange af de tidligere store bevægelser var nu blevet til en række løse foreninger. I 1960'erne opstod en ny strømning efter opgøret, som Widfeldt beskriver, næsten baseret på en fanatisk forestilling af ideologierne.¹³⁶ Disse nye fascistiske- og nationalsocialistiske bevægelser i efterkrigstiden kan være besværlige at sætte et præcist antal på, da de opererede i mindre uorganiserede grupper. Det pointer Lööw i sit forskningsområde om svenske bevægelser: "Att grupperna inte längre i någon nämnvärd uppenbart att den hänvisades till en undergroundkultur - vars medlemmar med åren blev allt äldre, allt färre och allt mer isolerade".¹³⁷

Det var ikke kun organisatorisk grupperne ændrede sig, det var også deres raceideologiske retorik. De neo-nazistiske tilhængere i Sverige fokuserede i stedet på bl.a. antikommunismen, som i skyggen af den kolde krig var blevet væsentlig mere aktuel.¹³⁸ Fascismen og nationalsocialismen var blevet adopteret af en ny generation af tilhængere, som ønskede at bevare landets kultur. Det viser den nye kurs, der brugte antikommunismen som middel til at fremme nationalismen i ideologien. Det var ikke det eneste nyfascismen og neo-nazismen betragtede som en udefrakommende trussel.

Widfeldt og Jupskås påpeger ganske vist, at bølgerne for genopblomstringen af ideologierne i Skandinavien var immigrationspolitik. De nye fokusområder i efterkrigstiden havde erstattet antisemitisk retorik med fremhævelsen af antikommunisme og immigrationskritik.¹³⁹

Nyfascisme og neo-nazisme udviklede sig derfor fra deres oprindelige ideologi pga. samfundsmæssige omstændigheder. Opgøret med ideologierne ændrede tilhængernes holdninger til at være mere aktuelle overfor moderne forhold i samfundet. Nationalismen forblev et middel fra ideologiernes grundformer til nyfascismen og neo-nazismen gennem erindringsceremonier.¹⁴⁰

¹³⁵ Lööw, 2004, s. 121

¹³⁶ Widfeldt, 2015, s. 76

¹³⁷ Lööw, 2004, s. 328

¹³⁸ Lööw, 2004, s. 328

¹³⁹ Lööw, 2004, s. 315

¹⁴⁰ Lööw, 2004, s. 137-138

De er kendetegnet som en del af den æstetiske dimension i et samfund ift. Rüsens samfundsinddeling.¹⁴¹ Erindringsceremonier som praksis medvirker til en forstærkning af den kollektive- eller nationale identitet. Derfor var den nye kurs for efterkrigstidens strømninger ikke et kompromis, men en udvikling, tilhængerne af ideologierne foretog pga. opgøret.¹⁴²

Ifølge Lööw foregår der stadig ceremonier, der i store sammenhænge kan sammenlignes med NSDAP's. Hun påpeger eksempelvis, at den svenske konge Karl d. 12's dødsdag har en betydning for de højreorienterede: "Vid högtidlighållandet av Karl XII:s dödsdag har våldsamma kravaller och upplopp alltsedan 1930-talet flammats upp med jämna mellanrum - generation efter generation".¹⁴³ Hyldesten af den afdøde konge er en form for forestillet fortid i erindringsceremonien. I dette eksempel konstruerede bevægelserne deres eget fortidsbillede af Karl d. 12 ved at forbinde hans bedrifter med svensk storhed.¹⁴⁴

Den forestillede fortid, der kan sættes i forbindelse med den æstetiske dimension, er ifølge Connerton umiddelbart ikke en fordel ift. erindringsceremonier. Dette skyldes, at den kollektive erindring videreføres gennem disse "gentagelsesritualer", der løbende tilpasses samfundets omstændigheder.¹⁴⁵ En vedvarende del af ideologiernes nationalisme består af denne romantisering af helte- og martyrkulten. Neo-nazismen bevarer i høj grad denne romantisering af 1930'ernes tyske nationalsocialister, men også øvrige historiske karakterer som forbindes med storhedstid.¹⁴⁶ Under andre vilkår, men med samme midler som erindringsfællesskaber romantisere fortiden på. Warring understreger f.eks. hvordan man også har romantiseret besættelsestiden: "Så er det min pointe, at det abstrakte og naturliggjorte moralske budskab i den mytiske besættelses-fortælling næppe er meget værd som ret-ningsgiver i nutiden".¹⁴⁷ Neo-nazismens forestillede fortid er ikke anderledes fra, hvordan andre fællesskaber giver historisk betydning. Principperne er bare forskellige. Den positive betragtning af eksempelvis modstanden og den negative af nationalsocialismen har medført en afvigelse fra bearbejdningen af fortiden. Det er, fordi man hidtil har opdelt historien i et sort- og hvidt perspektiv.¹⁴⁸

¹⁴¹ Warring, 2011, s. 11-12

¹⁴² Connerton, 1989, s. 41

¹⁴³ Lööw, Helene: Nazismen i Sverige 2000 - 2014, Ordfront förlag, 2015, s. 86

¹⁴⁴ Lööw, 2015, s. 86

¹⁴⁵ Connerton, 1989, s. 57-58

¹⁴⁶ Lööw, 2015, s. 86

¹⁴⁷ Warring, Anette: Historie og erindring i dansk historiekultur, Magasin Fra Det Kongelige Bibliotek, 2001, s. 30

¹⁴⁸ Warring, 2001, s. 30

I betragtning af erindringsceremonierne kan dette forbindes med erindringspolitik.¹⁴⁹ Brugen af historie efter moderne forhold er nemlig det nyfascismen- og neo-nazismens udvikling består i. Fortiden forestilles til at underbygge den æstetiske dimension, hvor menneskers følelser opstår i tilstanden af et nært fællesskab. I dette tilfælde skaber det et erindringsfællesskab pga. opgøret.

Erindring er bevaret gennem dens forestilling af fortiden. Ved at anvende historiske karakterer til at fremme samtidens budskaber bruges historien til at påvirke erindringsbevidstheden. Det er sådan nye erindringer skabes, da fællesskaber som nyfascismen og neo-nazismen bruger historien til at fremme deres ideologiske forestilling. Denne nye måde at tænke på kan vise sig at være et generelt problem og et fænomen af særlig interesse i et post-traditionelt samfund. Connerton fastslår, at det typisk er fællesskaber med nationalistiske interesser, som fortsætter traditioner med en form for tilpasset historisk fortid.¹⁵⁰ Tilpasningen til de nye omstændigheder sker på baggrund af de samfundsmæssige forhold. For at "genopfinde" ideologierne ændrede deres politik sig også. Dette afspejles i den forøgede opmærksomhed på immigrationen. Hertil blev idealerne forankret efter opgøret med fascismen og nationalsocialismen, mens nogle af de elementer fortsatte efter moderne forhold.

Afgrænsning

Bevarelse og udvikling

Hovedformålet med vores speciale er at belyse fascismen- og nationalsocialismens ideologi og udvikling med særligt henblik på tiden efter Anden Verdenskrig i Skandinavien. Danmark og Norge havde i efterkrigstiden opbygget en grundfortælling, der bygger på den romantiserede forestilling om modstanden mod besættelsesmagten. I Sveriges tilfælde havde der som sagt ikke været selvsamme opgør på baggrund af deres neutralitet under Anden Verdenskrig. Danmark, Norge og Sverige er udvalgt som vores analytiske punkter. Eftersom Skandinaviens fascistiske- og nationalsocialistiske udvikling i efterkrigstiden skete ved lande, der havde haft et særligt opgør med dem eller var neutral derunder. Dette er med

¹⁴⁹ Connerton, 1989, s. 49-50

¹⁵⁰ Connerton, 1989, s. 51

udgangspunkt i at se, hvordan udviklingen har været gennem et erindringshistorisk perspektiv. Specialets kildemateriale er derfor indsamlet med afsæt i erindringshistorien, der vedrører ideologierne.

Vores analyse af problemstillingen vil fokusere på skrevne tekster omhandlende fascismen- og nationalsocialismens historiske udvikling. Teksterne er indsamlet gennem engelske, norske, svenske og danske kilder. Vi har bestræbt os efter at indsamle tekster fra en bred skare af eksperter - både historikere, men også politologer og sociologer. Det er med henblik på, at tekstmaterialet skal kunne belyse fascismen- og nationalsocialismen udvikling i efterkrigstidens Skandinavien fra flere forskellige sider. Det er naturligvis ikke alle erindringshistorikere og forskere, som kan blive repræsenteret i denne analyse, hvoraf vi har udvalgt de mest sigende inden for vores teoretiske rammer.

Årsagen til, at vi har valgt tiden efter Anden Verdenskrig, er på grund af de diverse opgør med ideologierne i Skandinavien. Opgørenes natur er primært en grundfortælling af modstanden over for fascismen og nationalsocialismen. Det er her interessant at undersøge, hvordan udviklingen inden for ideologierne kan bevares bl.a. på grund af sådanne opgør. Det skal tydeligt understreges, at det indsamlede kildemateriale ikke er udtømmende for området, vi beskæftiger os med, men det er efter overbevisningen om, at det indsamlede materiale er centralt i forhold til vores problemformulering.

Analysedel I - Ideologiernes opgør

Efterkrigstidens opgør

Efter Anden Verdenskrig er synspunkterne, som kan tilskrives fascisme og nationalsocialisme, blevet stærkt stigmatiseret i Europa samt Skandinavien. Resultatet heraf har været, at stort set ingen åbenlyst har ønsket at beskrive sig selv som tilhænger af disse forestillinger og ideologier. Afstandtagen fra disse standpunkter forekommer hos partier, der delvist rummer disse synspunkter og har opnået politisk succes. Det er dermed ikke sagt, at de forbindende punkter fra ideologien direkte gør partierne til enten fascistiske eller nationalsocialistiske. Eksempelvis har SD afvist mulige forbindelser til fascistiske og/eller

nationalsocialistiske traditioner og understreget deres afstandtagen på bestemte kulturgrupper.¹⁵¹

Derfor er det vigtigt at undersøge disse forbindelser, der er blevet afvist gennem tiderne. Et åbenlyst fokuspunkt er den fascistiske- og nationalsocialistiske ideologi, der for alvor slog sine rødder i 1930'erne. Italien og Tyskland var her historisk forbundet med grundelementerne af disse to ideologier, hvorefter landenes ekspansion også ekspanderede ideologierne.¹⁵² Som det fremgik i vores forskningsdiskussion, var forestillingen om storhedstid ikke et nyt fænomen, hvor fascismen og nationalsocialismen inkluderede idéen om en form for moderne renæssance. Således kom der to forskellige opgør i Italien og Tyskland. Udgangspunktet blev, at Italiens fascistiske parti gjorde op med Mussolini, hvorefter partiet og ideologien overlevede og udviklede sig i efterkrigstidens Italien.¹⁵³

Fascismen og nationalsocialismen kan defineres gennem deres populistiske måde at anskue fremtiden frem for den almene politiske orientering. Derudover legitimerer de magten gennem mobiliseringen af befolkningen og stormagtsvisioner. Generelt eksisterer disse forhold som opportunisme og populisme. I Italiens tilfælde har et opgør særligt været problematisk på grund af landets forhistorie. Noget som historikeren Peter Aicher havde observeret stammer fra landets grundlæggelse. Her mente han eksempelvis landets forhistorie er en stor inspiration for selve opbygningen af det.¹⁵⁴ Dette fremgik også for den senere udvikling af ideologierne i andre kulturer.

Man kan således anvende erindringsforskningen til at finde det betydelige af at inddrage storhedstider som ideologiernes grundlæggende mål. Fortiden var byggestenen for nationalismen af landets storhedstid, der blev ideologiens mobiliserende samlingspunkt.¹⁵⁵ Lignende mobiliserende kraft kan spores i mellemkrigstidens Skandinavien. Under fascismen og nationalsocialismen legitimeredes nationalismen gennem rekonstruktioner af storhedstider, der yderligere skulle styrke forbindelsen med fortiden.¹⁵⁶ Erindringsstedet er her, hvad Warring definerer som et hyppigt anvendt heuristisk greb.¹⁵⁷ Stederne får her deres betydning, da rekonstruktioner er baseret på fortidens konstruktioner.¹⁵⁸

¹⁵¹ Löow, 1998, s. 9

¹⁵² Griffin, 2007, s. 210-213

¹⁵³ Griffin, 2007, s. 220

¹⁵⁴ Aicher, 2000, s. 6

¹⁵⁵ Griffin, 2007, s. 220

¹⁵⁶ Ceccoli, C., Trombetti T. & Biondi, D.: Structural evaluation of the Palazzo della Civiltà Italiana in Rome, Structure and infrastructure engineering, Vol.7 (1-2), 2011, s. 2- 3

¹⁵⁷ Warring, 2001, s. 17

¹⁵⁸ Warring, 2001, s. 17

I forhold til fortrængning skal man som udgangspunkt vide, hvad det er, der ønskes fortrængt, hvoraf opgøret i Tyskland var anderledes end i Italien. For Nazi-Tysklands tilfælde var fascinationen af storhedstiden ikke af samme relation som Italiens. Mussolinis fascisme brugte den allerede eksisterende symbolik fra overlevende lokale levn.¹⁵⁹ Erindringsstederne i Skandinavien fik betydning af at indblende nationalsocialismen i nordisk mytologi. Ligesom ved Italiens fascisme blev nationalismen i landet brugt erindringspolitisk til at omhandle bevarelsen og udviklingen af de pågældende nordiske samfund.

Dette var også kendetegnende for Skandinavien, hvor flere partier opstod på baggrund af ideologierne. De forskellige politiske partier er særskilte i deres historiebrug, da den overordnede ideologi ofte forankres efter samfundsmæssige problemområder, hvilket vi også inkluderede under vores teoretiske felt.

Nationalsocialismen blev et forbillede for, hvordan Skandinavien skulle være ideologisk: "NSDAP var och förblev den ideologiska förebilden".¹⁶⁰ Båndet mellem NSDAP og de skandinaviske nationalsocialistiske partier var af den grund ideologisk stærkt. Alligevel betød omstændighederne ikke, at partierne benyttede sig af alle delelementer, som kom fra Nazi-Tyskland. Tværtimod var indstillingen fra begyndelsen i 1930'erne en dobbelt-kontrast, hvilket vil sige, at ethvert skandinavisk land måtte udvikle sin egen form af nationalsocialisme.¹⁶¹ De nationalsocialistiske partier i Skandinavien forsvandt da heller ikke ved krigens afslutningen i 1945, selvom aktiviteten blev minimeret.

Tidligt i efterkrigstiden var de nationalsocialistiske grupper i Europa reduceret til en slags undergrundskultur, men dette forhindrede ikke deres aktivitet. Ideologiernes adspredelse fortsatte alligevel i Skandinavien, selvom et retsopgør havde fundet sted i to af landene. Sverige, der ikke havde haft et direkte opgør med ideologierne, tog i stedet afstand fra grupperingernes fortsatte aktivitet. I løbet af 1960'erne opstod en ny række af disse grupperinger i Danmark og Norge. Landene blev et primært bindeled mellem mellemkrigstidens fascistiske- og nationalsocialistiske organisationer og 1980'ernes ideologer.¹⁶² 1980'erne kendetegner også den hidtil mest ekspansive bølge i udviklingen af efterkrigstidens fascistiske- og nationalsocialistiske ideologi. Den nye bølge indledes, idet en ny generation træder frem - med nye holdninger til omverden, forskellige strategier og nye medier til rådighed. Den moderne verden var hermed en kendsgerning.¹⁶³

¹⁵⁹ Griffin, 2007, s. 164

¹⁶⁰ Löow, 2004, s. 99

¹⁶¹ Löow, 2004, s. 99

¹⁶² Löow, 2004, s. 121

¹⁶³ Löow, 1998, s. 10

Reorganiseringen af fascismen og nationalsocialismen forstås som en omstrukturering. Som bølge indgår det i en udvikling af de nationalsocialistiske partier, hvor flertallet af dem i dag ikke har samme tilhørsforhold til ideologierne, som de havde før. Herved henvises der til, hvordan de politiske strømningers indflydelse kan have påvirket befolkningen.¹⁶⁴ Som Warring selv beskriver, er erindringspolitikens historiebrug med til at skabe uvished over, at ideologier kan udvikle sig. De er en fortsættende erindringshistorie, der til en vis grad kan bruge ideologierne. På grund af opgørenes omfang har bølgen af reorganisering derfor været nødvendig i konstruktionen af modfortællingerne.

Sådanne fortællinger involverer udeladt information og visse dele, der aktivt ønskes at fortrænges, hvor der tale om et opgør ifølge Connertons former for glemsel.¹⁶⁵ Deraf er vi interesseret i at analysere, hvad de skandinaviske opgør med ideologierne ønsker at glemme. Vi har af disse grunde valgt at fokusere på retsopgørene, som forekommer i forbindelse med Anden Verdenskrigs afslutning. Altså er nogle af de fortrængte dele af fortællinger med til at opbygge modfortællinger.

Opgørene kan klassificeres efter Connertons former for glemsel, hvoraf “repressive erasure” er en fortrængning af historien. Dette er eksemplificeret ved retsopgørene, hvor man forsøgte at eliminere ikke kun ideologien, men også personerne, som var involveret i den. Det er altså en påtvunget fortrængning, der typisk tjener statens interesser. I forhold til retsopgøret i Tyskland, hvor det primære formål var et opgør med nationalsocialismen samt afstraffelsen af krigsforbrydelser, var fokuspunktet i Danmark og Norge et andet. Tysklands retsopgør var derfor kaldt et opgør mod nationalsocialismen.¹⁶⁶ Löow betegner dog ikke retsopgøret som et entydigt opgør med ideologien: “Och den har en kreditsida som sorgfälligt undanhållits allmänheten både i domstoleprotokollen från Nürnberg och världspressens aktuella skrivelser”.¹⁶⁷

Her henvises der til, at det først og fremmest er den sociale side, men også meget af dens ideologisk-politiske linje, som utvivlsomt overlevede sit kollaps. Fascismen og nationalsocialismen brugte historien til at retfærdiggøre deres politiske agenda, hvilket Wärenstam nævnte skabte samfundslag af nationalsocialismen. Den ene bestod af det politiske mål om ekspansion, og formålet var at opnå samme magt som i fortiden. Herefter var den anden type en tilbedelse af storhedsvisionerne, der afspejler det ideologiske element

¹⁶⁴ Warring, 2011, s. 27-30 & Tint, 2010, s. 239-241

¹⁶⁵ Connerton, 2011, 60-63

¹⁶⁶ Löow, 2004, s. 319

¹⁶⁷ Löow, 2004, s. 319

af, hvordan samfundet burde være indrettet.¹⁶⁸ Ideologier, der frembringes af historiebrug, viste sig også at være problematisk mht. Italien, hvor opgøret med Mussolini ikke gjorde op med den fascistiske ideologi.¹⁶⁹ Selvom ideologien var bundet op omkring Mussolini, så er fortrængningen af ideologier et mere kompliceret opgør end et rettet mod enkelte personer. Warring og Tint nævner, hvordan ideologienes appel er samfundsbundet, hvori erindringspolitikken udnytter erindringsbevidstheden blandt befolkningen.¹⁷⁰ Bevidstheden er som regel den kulturelle fascination af et lands storhedstid. Fascismen og nationalsocialismen er blevet en integreret del af erindringshistorien, da historien udnyttes til at fremme deres ideologi. Fordi retsopgørene ikke har opnået en komplet glemsel af ideologierne, vurderer Connerton, at opgørene ikke har været succesfulde.¹⁷¹ Ideologierne består stadig i diverse dele af omverden, heriblandt Danmark, Norge og Sverige.¹⁷²

I de skandinaviske lande handlede det om at afstraffe illoyalitet og forræderi, som der havde eksisteret under Anden Verdenskrig. Retsopgøret i Skandinavien var af disse grunde et omfattende opgør, hvilket også resulterede i massearrestationer.¹⁷³ Disse arrestationer medførte bl.a. at en stor del af det tyske mindretal i Danmark blev indsat i Fårhuslejren ved Padborg. Denne proces var uden tvivl politisk, hvilket også understreges af historikeren Henrik Skov Kristensen, der samtidig påpeger, at fængslingen af mindretallet ikke havde den ønskede virkning, tværtimod: "Det stærke interne sammenhold, som indespærringen medførte, bevirkede også, at kun få menige mindretalsmedlemmer stillede den nazistiske ledelse til regnskab".¹⁷⁴ Denne form for fortrængning som den danske stat ønskede at opretholde, viste et tydeligt tegn på, at det ikke var en mulighed at opnå glemsel. Fængslingen af bl.a. det tyske mindretal skabte derimod uforsonlighed med fortiden. Hermed kan man påpege, at der ikke opnås en bearbejdning af fortiden til at skabe en konfliktløsning.¹⁷⁵ Det samme tilkendegiver Connerton, når han eksemplificerer "prescriptive forgetting". Ikke al glemsel er uønsket, hvis man kan opnå en forsoning derved. Derfor bør man se bort fra den information, som ikke styrker dette. Ulempen er dog, at man i det her

¹⁶⁸ Wärenstam, 1975, s. 202-211

¹⁶⁹ Griffin, 2007, s. 230

¹⁷⁰ Warring, 2001, s. 17 & Tint, 2010, s. 241-242

¹⁷¹ Connerton, 2011, 60-63

¹⁷² Connerton, 2011, s. 60-63 & Kristensen, 2019, s. 94

¹⁷³ Kristensen, 2019, s. 94

¹⁷⁴ Kristensen, 2019, s. 95

¹⁷⁵ Tint, 2010, s. 248-250

tilfælde kan påpege, at det tyske mindretal i Fårhuslejren ikke valgte at gøre op med fortiden, men fortsatte et tilhørsforhold til den.¹⁷⁶

Det forårsagede derfor ikke en fortrængning af de tidligere forhold til nationalsocialismen, men forblev en erindring, der fastsatte sig gennem en længere periode. Retsopgøret var stærkt præget af, at mindretallet som gruppe definitivt var uden for det nationale fællesskab. En situation, hvor en gruppe er sat uden for et fællesskab, kan hypotetisk svække menneskers hæmninger med hensyn til den måde, de bliver behandlet på beskriver Kristensen. Især når konstruktionen af grupperne er forbundet med historier om konflikt, sejr og nederlag. Derfor havde mindretallet først senere i efterkrigstiden foretaget et internt opgør med ideologien og isoleret sig gennem den.¹⁷⁷ Indenfor erindringsforskningen kan man bl.a. tale om “humiliated silence”, der udspringer af kollektiv forlegenhed. Dette beskrives bedst som et ønske om at glemme og faktisk glemsel. Der er således en bevidst- og ubevidst form for glemsel. I det tyske mindretals tilfælde består det af en vedvarende ignorering eller fornægtelse af fortiden. Den danske regering havde forsøgt at udføre en fortrængning af ideologien ved bl.a. at afstraffe det tyske mindretal. Fortrængningen medførte blot, at fremtrædende personer inden for NSDAP-N har kunnet udføre den ideologiske tankegang i fragmenteret omfang i efterkrigstiden.¹⁷⁸ Det skal understreges, at mindretallet i et omfang har taget afstand fra den nationalsocialistiske ideologi, men på nogle punkter aldrig helt har afholdt sig fra tilhørsforholdet til nationalsocialismen.¹⁷⁹ Hvordan tilhørsforholdet afspejler sig vil blive uddybet i vores anden del af analysen.

I betragtningen af Sveriges tilfælde forekommer der ikke et direkte retsopgør med ideologien, men som Lööw påpeger, har opgøret illustreret en vis afstandtagen:

“Årtiondena närmast efter andra världskriget förde de nationalsocialistiska och fascistiska rörelserna en tynande tillvaro. Flertalet av dem tonade, av taktiska skäl och för att undgå förbud, ned sitt rasistiska och antisemitiska budskap”.¹⁸⁰

Budskabet fra de tilbageværende højreekstremistiske grupperinger illustrerede også i udgangspunktet, hvor den antisemitiske retorik nærmest blev overflødiggjort. Det samme var gældende for det ideologiske tilhørsforhold til NSDAP. Selvom undergrundskulturen i

¹⁷⁶ Kristensen, 2019, s. 94-95

¹⁷⁷ Kristensen, 2019, s. 94-95

¹⁷⁸ Kristensen, 2019, s. 93-96

¹⁷⁹ Kristensen, 2019, s. 94-95

¹⁸⁰ Lööw, 2004, s. 328

Skandinavien ikke var offentlig synlig, var det ikke ensbetydende med, at aktiviteten ophørte. I stedet medførte det en omstrukturering i den politiske tilværelse. Her henvises der til undergrundskulturen, hvis medlemmer i efterkrigstiden blev ældre, færre og mere isolerede.¹⁸¹ Undergrundskulturen er det, som Wärenstam forbinder med den anden type af nationalsocialisme, som tilbad landets storhedstid.¹⁸² Dermed kan man argumentere for, at der ikke var pålagt en fortrængning fra svensk side imod ideologien. Snarere var der et forsøg på aktiv glemsel inden for området. Sveriges nationalsocialistiske udvikling i efterkrigstiden vil derfor blive uddybet i anden del af analysen, men givet vores speciales kontekst har opgøret været minimal.

Norge havde ligesom Danmark et omfattende retsopgør efter Anden Verdenskrig. Igen var det med henblik på at straffe den illoyalitet, som havde eksisteret under krigen. Selvom Norges retsopgør havde nogle ligheder med Danmarks heriblandt massearrestationer, så er det vigtigt at kunne fremhæve forskellen deri. Et adskillende punkt mellem Norge- og Danmarks retsopgør, mener vi, skal findes i håndteringen af den. Norge havde ved Anden Verdenskrigs afslutning haft NS som regering, der styrede landet på besættelsesmagts vegne. Dette resulterede i en massearrestation af medlemmerne af partiet, hvor bl.a. deres leder Quisling blev dømt til døden.¹⁸³ Opgøret adskiller sig på, at straffene på flere punkter var forholdsvis milde i antal. De fleste af straffene var nemlig økonomiske. Omfanget af straffene resulterede i, at det tilsyneladende aldrig lykkedes for de dømte at genetablere nogen form for effektiv organisation.¹⁸⁴

Glemselsprocessen kan i Norges tilfælde henvise til den type glemsel, som Connerton kalder "humiliated silence", der indgår i samfundets kollektive erindring. Norge frasorterede de elementer, der havde en forbindelse til NS. Retsopgøret forblev hermed et næsten udokumenteret historisk tilfælde, hvad angik de øvrige kollaboratører end Quisling.¹⁸⁵ Graden af aktiv glemsel udspiller sig gennem landets fokus på et enkeltstående fjendebillede af Quisling. Noget som Connerton forklarer er typisk for, hvordan etableringen af et politisk styre ofte sker gennem delegitimeringen af den forrige.¹⁸⁶ Hvilket kan karakteriseres som identitetsskabende fortrængning. Derved blev Quisling hovedpersonen for NS, hvorledes opgøret var grundlæggende for genetableringen af den norske regering. Gennem

¹⁸¹ Löow, 2004, s. 319

¹⁸² Wärenstam, 1975, s. 202-211

¹⁸³ Sørensen, Øystein: Fra Marx til Quisling, Dreyers forlag, 1983, s. 184

¹⁸⁴ Graver, 2015, s. 66

¹⁸⁵ Graver, 2015, s. 66

¹⁸⁶ Connerton, 2011, 60-63

fortrængningen blev fortællingen opbygget om et opgør imod de få centrale aktører.¹⁸⁷ Man valgte ligesom i Danmark at fokusere på modstandsbevægelsen i denne strukturelle glemsel. Modstandsbevægelsen var et naturligt valg, da de fra begyndelsen af var en opposition til ideologien.

Opgøret i Norge spredte sig ligeledes vidt fra strafforfølgelse af medlemmerne i NS til kollaboratører, der samarbejdede med den tyske besættelsesmagt. Kollaboratørerne fik en mindre prioritet, da opgøret var rettet imod NS's medlemmer og tilhængere. Situationen i 1945 gjorde det svært at holde de retsforfulgte ansvarlige, hvilket illustrerer de mange massearrestationer Norge foretog.¹⁸⁸ Det vigtige i denne sammenhæng er ikke tabet af den gamle identitet, men frasorteringen af den og sortere det upraktiske fra for at danne en ny.¹⁸⁹ Assmann understreger nemlig, hvordan sådanne upraktiske dele består af henholdsvis fortrængning. Disse dele frasorteres for at bygge et erindringsfællesskab mod grundfortællingen, hvad end de er ideologiske eller politiske.¹⁹⁰ Eksempelvis i Italiens opgør med Mussolini, blev også den fortrængning, som den norske regering udøvede imod Quislings parti rettet mod en person. Norge ulovliggjorde nationalsocialistiske partier i landet, hvilket illustrerer graden af fortrængning, som regeringen foretog. Massearrestationerne var dog udmålt på at udøve en glemsel af ideologien. Dette eksemplificeres også ved, at Norge dømte Quisling som den første politiker til døden.¹⁹¹ Formålet har ud fra et erindringshistorisk perspektiv været at minimere indflydelsen, hvilket illustreres i fortrængningen, da Norge foretog en ekstraordinær retsforfølgelse af Quisling.¹⁹² Man bør igen bemærke, at fortrængning ikke er ensbetydende med glemsel. Fascismen og nationalsocialismen har især ved Danmark og Norges tilfælde undergået en aktiv proces i et forsøg på at omskrive historien gennem fortrængningen af ideologierne.¹⁹³

Norges fortrængning opbyggede en erindringskultur imod nationalsocialismen, der følger samme struktur som en grundfortælling. Det består i, at opgøret er fortalt efter et simpelt aspekt mellem en god og dårlig side af konflikten.¹⁹⁴ Opgørets essentielle del var den komplette fortrængning af nationalsocialismen i Norge, hvor det efterlader et meget ensidigt

¹⁸⁷ Connerton, 2011, 60-63 & Graver, 2015, s. 65

¹⁸⁸ Graver, 2015, s. 66-67

¹⁸⁹ Connerton, 2011, 60-63

¹⁹⁰ Assmann, 1995, s. 129-133

¹⁹¹ Graver, 2015, s. 69

¹⁹² Widfeldt, 2015, s. 62-63

¹⁹³ Connerton, 2011, s. 60-63

¹⁹⁴ Bryld, Claus & Warring, Anette: Besættelsestiden som kollektiv erindring: historie- og traditionsforvaltning af krig og besættelse 1945-1997, Roskilde Universitetsforlag, 1998, s. 20

syn på konflikten. Men i den strukturelle glemsel er der opstået en modfortælling til grundfortællingen, som Graver understreger, at der ikke har været en juridisk behandling eller kritik rettet mod retsopgøret: "Heller ikke fra et historikerfaglig perspektiv er det mye forskning om landssvikoppgjøret".¹⁹⁵ Det er uvist, hvor store opgørene egentlig var, idet den aktive glemsel også har påvirket grundfortællingen af retsopgøret i Norge.

Forholdet til fascismen og nationalsocialismen, som Danmark og Norges grundfortælling opbygger, er en overordnet del af en vesteuropæisk kollektiv fortælling. Dette består af, at de diverse landes grundfortællinger forholder sig ensidigt ift. opgøret med henholdsvis fascismen og nationalsocialismen.¹⁹⁶ Den overordnede fortælling involverer en proces for at blive integreret som del af det vesteuropæiske samfund. Heri indgår en generel konsensus i hvilken side af krigen de pågældende lande var på, og således skifter fortællingen mellem en fordømmelse eller tilbedelse.¹⁹⁷ I forholdet mellem Danmark, Norge og Sverige opstår en lignende fortrængning mellem de to førstnævnte lande. Dermed er der en begrænsning i den overordnede fortælling, da den er bestemt ud fra historiebevidstheden for hvert enkelt land. Opgørene skal som udgangspunkt betragtes forskellige. Lighederne er hovedsageligt en del af den vesteuropæiske fortælling.¹⁹⁸ Connerton forklarer i sådan en fortælling, hvordan der ud fra fortrængningen af forhistorien ikke betyder, at man har glemt den. Derudover kan de modstående ideologier udvikle eller omstrukturere sig fra glemselsprocessen. Delelementer fra ideologierne kan dermed blive genoptaget på forskellig vis i samfundene. Retsopgørene i efterkrigstidens Skandinavien har afspejlet Connertons definition af det ønskværdige ved opgørene mod ideologierne. Glemselsprocessen kan virke ens, da det er den samme modstående ideologi, der er et opgør med. Alligevel er det ikke så simpelt, som vi har anvist i de diverse landes retsopgør, idet omstændighederne og samfundene er forskellige. De forskellige opgør kan indgå i de øvrige landes videreudvikling af fascisme og nationalsocialisme. Retsopgørene er forskellige på baggrund af deres håndtering i efterkrigstiden, som gør opdelingen af dem vigtige for anden del af vores analyse. Her vil vi tage udgangspunkt i de politiske partiers udvikling i efterkrigstiden på baggrund af sådanne opgør.

¹⁹⁵ Graver, 2015, s. 65

¹⁹⁶ Connerton, 2011, 60-63 & Mälksoo, 2010, s. 653

¹⁹⁷ Connerton, 2011, 60-63 & Mälksoo, 2010, s. 653

¹⁹⁸ Connerton, 2011, 60-63

Analysedel II - Skandinavisk ekspansion og udvikling Danmark

Slesvigsk Parti og NSDAP-N

Slesvigsk parti blev grundlagt i 1920 - først og fremmest som en vælgerforening. Det politiske parti kan bedst karakteriseres ved at varetage det tyske mindretals interesser.¹⁹⁹ Hvilket altid har været en kendsgerning siden grundlæggelsen af partiet. Ud fra et organisatorisk synspunkt skilte SP sig ikke direkte ud fra andre danske partier. Det var derimod dens programerklæring. Partiet har siden dets oprettelse været stærkt engageret i den sønderjyske region, hvor ét af hovedformålene var en revision af den dansk-tyske grænse.²⁰⁰ Ønsket om grænserevision var et imprægneret element i partiet, der trods tyske påvirkninger blev fastholdt frem til Danmarks befrielse i 1945.²⁰¹ På det tidspunkt var SP nærmest blevet omdannet til en skygge af sig selv. Formålet for afsnittet er, hvordan SP i udgangspunktet forvandlede sig ideologisk til et nationalsocialistisk orienteret parti. Herunder vil vi fokusere på, hvordan SP i efterkrigstiden forholdt sig ideologisk orienteret gennem erindringshistorie.

I betragtningen af, at SP indtil 1933 havde fokuseret på egne principper, blev Hitlers magtovertagelse med NSDAP i Tyskland starten på en nazificering i Danmark. Omstændighederne medførte sidenhen en stigende indflydelse på det tyske mindretal. For SP betød Hitlers magtovertagelse, at partiet blev påvirket eksternt og internt af de nye nationalsocialistiske grupperinger. Den nye kurs for partiet var temmelig målrettet, da generationsskiftet medførte en nyanlagt diskurs for det tyske mindretals forhåbninger om grænserevisionen. Forhåbningerne har hidtil været langsigtede, som Kristensen påpeger, har mindretallet siden 1920'erne ønsket at revidere grænseområdet. Han henviser her til en generel udbredt holdning blandt det tyske mindretal.²⁰² Med nederlaget fra Første Verdenskrig blev der adopteret en utilfredshed over grænseforholdene. Behovet for at støtte den nye ideologi var derfor ikke så meget et forsøg på at "genoprejse" en storhedstid, men opnåelsen af national suverænitet.²⁰³ Grænserevisionen forblev i efterkrigstiden et fast mål,

¹⁹⁹ Toft, 2002, s. 157

²⁰⁰ Denne programerklæring var forbundet med stærke nationalistiske træk om at revidere grænsen efter genforeningen i 1920.

²⁰¹ Toft, 2002, s. 158

²⁰² Kristensen, 2019, s. 7

²⁰³ Kristensen, 2019, s. 7

som NSDAP-N og SP fortsatte som politisk mål, bare under andre omstændigheder. Nationalsocialismen var derfor nærmere et middel til at opnå denne revision. De nationalsocialistiske strømninger, der spredte sig blandt det tyske mindretal, skabte hermed et langvarigt opgør om henholdsvis politisk struktur og ledelse bl.a. i SP.

Dette resulterede i oprettelsen af NSDAP-N, der overtog kontrollen af SP i 1935. Overtagelsen havde den betydning, at ved folketingsvalget i 1935 var det lederen af NSDAP-N, der var opstillet som spidskandidat for SP. Med 15.016 stemmer, der svarede til 15,9 % af de gyldige stemmer i Nordslesvig, blev lederen Møller valgt til Folketinget.²⁰⁴ Hertil er det vigtigt at pointere, at selvom NSDAP-N selvstændigt kunne være opstillet til Folketinget, var den væsentlige årsag, at man ikke ville sprede de tyske stemmer. Det fulgte nationalsocialismens delelement på et forenet folk gennem centralisering af magten. NSDAP-N valgte at opstille egne kandidater hos SP. Reelt var funktionen en form for "skyggeparti", der var kontrolleret af NSDAP-N. Opgøret med de nationalsocialistiske partier i Danmark ramte da heller ikke SP direkte, da partiet aldrig var i front som NSDAP-N var. Erindringspraksis var blikket rettet mod NSDAP-N, der i efterkrigstiden blev et levn forbundet med den aktive glemsel af de nationalsocialistiske partier.²⁰⁵

Det minimerede også påvirkningen fra retsopgøret, da partiets ledere udover Møller ikke mødte social fordømmelse blandt det tyske mindretal. NSDAP-N var derimod mere involveret i besættelsesmagtens foretagender end SP officielt var. Som udgangspunkt var NSDAP-N nærmest en direkte kopiering af NSDAP. I forbindelse med de regionale omstændigheder tilpassede NSDAP-N sig de nordslesvigske forhold. Dermed var NSDAP-N den dominerende faktor i SP.²⁰⁶ Herved distancerede partierne sig fra hinanden ved deres fremtrædende politik. Ud af til var partierne en samlet enhed, men brugen af historien i efterkrigstiden medvirkede til, at SP fokuserede på NSDAP-N som en fortidig fortrængningsproces. Heri indgår en opbygning af en ny identitet som udviklingsfase fra fortiden, hvor SP ikke fornægtede forbindelsen, men aktivt fortrængte den gennem en afstandtagen.²⁰⁷

Grænserevisionen forblev dog et primært mål, som fortsat var partiernes partiprogram.²⁰⁸ Dette ønske skulle også vise sig at være ét af de afgørende punkter, som adskiller mindretals partierne fra Clausens DNSAP. Trods ideologiske ligheder var

²⁰⁴ Toft, 2002, s. 158-159

²⁰⁵ Kristensen, 2019, s. 55-59

²⁰⁶ Kristensen, 2019, s. 222

²⁰⁷ Kristensen, 2019, s. 118

²⁰⁸ Toft, 2002, s. 158

uenigheden stor i grænsespørgsmålet. Under begge partiers brug af historien involveres forskellige erindringsfællesskaber. Som Kristensen selv vurderer, så var historiebevidstheden for NSDAP-N's også påvirket af samfundets omstændigheder - hvad end disse var kulturelle eller politiske bevægelser.²⁰⁹ Den identitetsskabende historiebrug var for NSDAP-N og SP dannet før nationalsocialismen. Revisionen af grænsen var en forestilling, der eksisterede før- og fortsatte efter befrielsen. For det tyske mindretal beviser det, hvordan nationalsocialismen appellerede til erindringsbevidstheden. Ideologien forstærkede nationalismen, som førte til oprettelsen af de nationalsocialistiske partier, hvilket yderligere var påvirket af den tyske indflydelse. Nationalsocialismen fokuserede på forholdene, som historiebevidstheden vedrørte blandt mindretallet, hvor identiteten betragtede det tyske mindretal som en del af Tyskland. DNSAP delte samme ideologi som mindretallets partier, men historiebevidstheden var anderledes ved forestillingen om erindringsidentiteten af det danske folks storhedstid. Derfor forblev forbindelsen mellem parterne også minimal under Anden Verdenskrig. Fortolkningen NSDAP-N og DNSAP havde af et forenet folk viste sig at være i strid med hinandens erindringsidentitet. En identitet, som fortsatte efter opgøret, idet forestillingen om ét folk kom af nationalismen. Efterkrigstiden fortrængte nogle af de elementer fra nationalsocialismen. Men eftersom grundfortællingens formål var at appellere til samme identitet for danskerne, fortsatte erindringsidentiteten for det danske folk. Mindretallet som erindringsfællesskab efterfulgte også fortrængningen af nationalsocialismens brug af tysk nationalisme. Nationalismen foregik på baggrund af Connertons glemsel for "structural amnesia". Her bevarede det tyske mindretal erindringen om deres fortid ud fra, hvad de som erindringsfællesskab vurderede som vigtigt for historien. Heri brugte de bl.a. historien om, at Slesvig-Holsten tilhørte Tyskland gennem oral hukommelse, og til at retfærdiggøre deres tyske ret.²¹⁰

Det skabte deres egen særskilte identitet som minoritetsgruppe, som markerede en ny bølge af politisk overbevisning, der fortsatte fortidens krav om grænserevisionen.

Et andet punkt skal også findes i at NSDAP-N havde en helt anden status end andre danske partier, inklusiv DNSAP. Mens ingen af de danske partier kunne tage fuldbyrdig patent på den samlede danske befolkning, så var det en anden sag hos SP. Partiet tog nemlig patent for det tyske mindretal, hvilket også skulle afspejle sig i efterkrigstiden. Dermed kan man argumentere for, at SP forblev tysksindet under besættelsen. På trods af dette måtte

²⁰⁹ Kristensen, 2019, s. 13-14

²¹⁰ Kristensen, 2019, s. 94 & Connerton, 2011, s. 64

partiet omstrukturere forholdet til Danmark pga. omstændighederne efter opgøret. I forbindelse med den tyske kapitulation blev Møller og flere af medlemmerne i NSDAP-N arresteret. NSDAP-N ophørte i praksis med at eksistere. Derimod trådte SP ud af sin "skygge funktion", og genopstod som det parti, der varetog det tyske mindretals interesser. Dette var nu i en mere tydelig demokratisk form som en politisk udvikling fra den fortidige nationalsocialistiske.

Allerede i 1943 begyndte en gruppe fra partiet at udforme disse tanker om, hvordan mindretallet kunne fortsætte i nærmeste fremtid i NSDAP-N/SP. Det væsentligste punkt, der senere hen er blevet til Haderslev-erklæringen, omhandlede forpligtelsen til demokrati og en bevarelse af grænseforholdene fra 1920. Denne erklæring blev først offentlig i efterkrigstiden og fungerede i efterspillet som grundlag for selve oprettelsen af Bund Deutscher Nordschleswiger - BdN i 1945. Erklæringen var ikke ensbetydende med, at alle anerkendte den.²¹¹ Et dilemma, som prægede mindretallet og SP var, at en stor del af den politiske aktivitet blev arresteret på baggrund af partiets funktion under Danmarks besættelse. Det tyske mindretal blev placeret i Fårhuslejren som et led af Danmarks egen fortrængningsproces.

Et vigtigt punkt for SP var derfor at vedligeholde den samarbejdende forbindelse til Danmark. Derfor havde mindretallet en loyalitetserklæring efter afslutningen på Anden Verdenskrig, hvor erklæringen tilkendegav loyalitet til Danmark.²¹² Yderligere valgte bl.a. SP at opgive ideen om en grænserevision. Den nye kurs åbnede op for et større samarbejde på tværs af kulturer, samtidig med at SP ideologisk udviklede sig til et demokratisk parti i efterkrigstiden. Selvom partiet tilsyneladende havde opnået en anden politisk ideologi end hidtil, så opstod der alligevel små spor af fortiden.²¹³ Efter at mindretallets medlemmer havde afsonet deres straf i Fårhuslejren, genoptog flere af dem derefter deres politiske karriere, som genanvendte retorikken fra NSDAP-N:

"Derfor har det tyske mindretal først inden for de allerseneste år foretaget et klart og utvetydigt selvopgør [...] at fremtrædende nazistiske ledere problemløst har kunnet gøre politisk comeback på samme niveau efter krig og retsopgør".²¹⁴

²¹¹ Toft, 2002, s. 159

²¹² Toft, 2002, s. 159

²¹³ Toft, 2002, s. 159

²¹⁴ Kristensen, 2019, s. 95

Oprettelsen af BdN i 1945 medførte et politisk springbræt. De tidligere fremtrædende nationalsocialister, som Kristensen nævnte, kom til at have betydningsfulde pladser i organisationen. Her var mulighed for at videreføre den nationalsocialistiske ideologi i en mere tilpasset form. De tidligere nationalsocialister opnåede i 1947 allerede en stigmatiserende indflydelse i forbindelse med deres løsladelse. Dog var det umuligt for Møller at opnå samme magtposition som før.²¹⁵ BdN var i efterkrigstiden en organisation, som havde fokus på bl.a. afslutningen af alle retsopgørets virkninger. Tilhørsforholdet til ideologien havde sat sine præg ikke kun hos mindretallet i begyndelsen af 1960'erne, men også i SP. Bemærkelsesværdigt er det, når SP valgte at opstille en tidligere SS-officer som kandidat til folketingsvalget i 1964, fordi det kunne øge muligheden for opbakning fra tidligere frontfrivillige. Samtidig er det vigtigt at pointere, at mindretallet i denne periode indledte fortrængningsprocessen af fortidens ideologi. Det viste en aktiv glemsel, da samfundet bevidst gik ind for fortrængningsprocessen.²¹⁶ Kristensen pointerer alligevel at selvom mindretallet og SP indgik i en bearbejdelse af fortiden, så eksisterede der stadig dominerende grundfortællinger i forbindelse med Anden Verdenskrig: "Helt frem i 1990'erne var det den dominerende grundfortælling i den tyske offentlighed, at det retlige og moralske ansvar for Holocaust lå hos en begrænset gruppe af mennesker".²¹⁷

Enigheden om grundfortællingen i mindretallet medførte bl.a., at Holocausten blev et tabubelagt emne. Offerrollen for nationalsocialismens glorificering var en vigtig fremhævelse for mindretallet, der i den første del af efterkrigstiden følte sig ført bag lyset af ideologien.

Warring og Bryld uddyber i bogen "Besættelsen som kollektiv erindring", at der i efterkrigstiden blev konstrueret en "hegemonisk grundfortælling om besættelsestiden" i Danmark.²¹⁸ Grundfortællingen var så velkendt, at den slet ikke kunne debatteres, og at den forekom i størstedelen af alle historiske fremstillinger i årtierne efter afslutningen på krigen. Især fortællingen om besættelsestiden har hegemoniske parametre i dens indhold. Her fortæller den danske grundfortælling den kollektive erindring om en fælles fortid, som danskerne delte imod tyskerne.²¹⁹

En grundfortælling kan også være uklar eller modstridende. Sidstnævnte er fremherskende i dette tilfælde. Her udfordres mindretallets fremstilling af historien af en

²¹⁵ Kristensen, 2019, s. 105

²¹⁶ Kristensen, 2019, s. 118-119

²¹⁷ Kristensen, 2019, s. 23

²¹⁸ Bryld & Warring, 1998, s. 188

²¹⁹ Vaström, Anette: Erindringens og glemslens politik, Guldalderen fortællinger for hvem?, Roskilde Universitetsforlag, 1996, s. 139

modfortælling. Hvilket er eksemplet med Danmark besættelse, hvor man retfærdiggjorde retsforfølgelsen mennesker, der var tilhængere af nationalsocialismen. For mindretallet og SP blev dette et symbol på en uretfærdig behandling, der bidrog til en fremmedgørelse af Danmark.²²⁰ Sammenholdet blev styrket internt, hvilket kan karakteriseres som et “erstatningsfællesskab”, hvor individet på ny kan genopleve følelsen af at være samlet i en større helhed. De kan identificere sig med den fortabte ideologi og tage ansvar for at opretholde selvstændigheden i mindretallet. Warring nævner bl.a., at nationen kan være et forestillet fællesskab. Det betyder på ingen måde, at nationen ikke eksisterer, men at fællesskabet er omskifteligt. Man kan karakterisere fællesskabet gennem den historiske og samfundsmæssige udvikling, der har eksisteret i efterkrigstiden. Karakteristikken illustreres tydeligt hos mindretallet og SP, der oplevede nationalsocialismens ideologi. Gennem ideologien opdrages og videregives idéen om et skæbnefællesskab; dem, de kender, de døde, og den nye generation. På en og samme vis bliver individet en samlet del af helheden, som forbinder fortid, nutid og fremtid. En væsentlig forudsætning for dette forestillede fællesskab er information, der kan verificere nationale myter og tilhørsforhold.

DNSAP

I Danmark opnåede nationalsocialismen en marginal indflydelse gennem DNSAP. Partiet blev grundlagt i 1930, og afspejlede den stigende danske nationalsocialisme, som toppede i 1939. Struktureringen af partiet kopierede det tyske NSDAP.²²¹ I forhold til landets mindre nationalsocialistiske organisationer var DNSAP blandt de få partier, der opnåede en større parlamentarisk succes. Med 1,8% af stemmerne sikrede det partiet tre mandater i Folketinget.

Selv under besættelsestiden i Danmark var partiets indflydelse under Clausens lederskab minimal, eftersom Tysklands regering ikke ønskede at afsætte den daværende danske regering.²²² Ifølge Widfeldt var det spekulativt, hvorfor besættelsesmagten ikke ønskede DNSAP skulle overtage den parlamentariske ledelse i Danmark. På den ene side var partiet ikke betydeligt stort til at overtage landets indenrigske politik. På den anden side nærede besættelsesmagten ikke stor tillid til det danske parti. Eftersom besættelsen af Danmark ville det være simplere at kontrollere en marionetstat end at afsætte regeringen,

²²⁰ Kristensen, 2019, s. 96

²²¹ Widfeldt, 2015, s. 66-67

²²² Widfeldt, 2015, s. 66-67

hvilket ville minimere modstanden.²²³ Dette bestod også i nationalsocialismens ideologiske mål om et nordisk tredje rige ved at centralisere magten.²²⁴

DNSAP blev ved Folketingsvalget i 1943 minimeret i antallet af stemmer og mistede en stor del af den politiske indflydelse efter 1943.²²⁵ Valgnederlaget medførte også interne stridigheder blandt DNSAP's medlemmer, og med den rivaliserende gruppe Schalburgkorpset begyndte opløsningen af partiet. Clausen havde undervejs mistet meget af tilliden blandt sine støtter som føreren af partiet og ved at nægte sine medlemmer at blive optaget i Schalburgkorpset var et kollaps undervejs.²²⁶

Danmarks befrielse resulterede i det endelige kollaps af partiet, som fremskyndede processen af de interne stridigheder i DNSAP. Opløsningen førte i forskellige baner for levnene af partiet. Undervejs havde opgøret i Danmark ikke medført retsforfølgelse af alle DNSAP's medlemmer, men på arbejdspladser mødte medlemmerne chikanering og generel firing eller forflytning.²²⁷ Partiet blev ikke opløst som et led i den danske fortrængningsproces, hvor der i stedet blev fokuseret på de organisatoriske ledere som f.eks. Clausen som gerningsmændene. Portrættingen af Clausen blev i efterkrigstiden central for den kollektive erindring af nationalsocialismen i Danmark. Gennem fortrængningsprocessen ved befrielsen var opgøret rettet mod de nationalsocialistiske partier.

Den målrettede efterfølgelse af DNSAP og NSDAP-N resulterede i et begrænset opgør imod deres centrale skikkelser som f.eks. Clausen og Møller. Med hensyn til den massive høje arrestation af det tyske mindretal var denne handling ikke så ligetil, når det angik DNSAP.²²⁸ Fortrængningsprocessen i opgøret konstruerede en fortælling, som omhandlede et skelsættende forhold af danskerne mod tyskerne. Noget, der blev problematisk i opgøret med DNSAP. Modsat NSDAP-N var DNSAP's politiske diskurs ikke isoleret til en minoritetsgruppe i samfundet, men repræsenterede et dansk udgangspunkt for nationalsocialismen. Imidlertid lod det danske opgør til at have dannet en overordnet grundfortælling.²²⁹

Fortællingen tillod øvrige erindringsfællesskaber, der blev dannet som kontrast til den kollektive erindring om besættelsestiden. Bryld og Warring kommenterer på, hvordan

²²³ Bryld & Warring, 1998, s. 111-116

²²⁴ Griffin, 2007, s. 38-42

²²⁵ Widfeldt, 2015, s. 66-67

²²⁶ Lauridsen, John T.: Werner Bests fængselsoptegnelser 1945-51, En studie i fortidsmanipulation, Fund og forskning, bind 54, 2015 s. 559

²²⁷ Widfeldt, 2015, s. 66-67

²²⁸ Kristensen, 2019, s. 199-200

²²⁹ Warring, 2011, s. 16

grundfortællingen overordnet udelader kollaborerende danskere under besættelsestiden, hvori disse bl.a. involverede illoyalitet.²³⁰ Essentielt var formålet med grundfortællingen om besættelsestiden at forene Danmark i efterkrigstiden. Dertil var fjendebilleder som henholdsvis Clausen og Møller en del af fortællingen, eftersom de blev centrale aktører forbundet med landsforræderi. Ved at opbygge brugen af historien som et opgør med nationalsocialismen blev fortrængningen på individuel plan. Fortrængningsprocessen medførte, at øvrige aktører eller kollaboratører blev skånet og således overset.²³¹ Mange af sagerne havde nemlig ingen juridiske følger og fik som følge deraf ikke et opgør gennem en dom: "Gerningsmændene blev behandlet lempeligt af retssystemet, hvis de i hele taget blev behandlet".²³²

Blandt disse sager var besættelsesmagtens rigsbefuldmægtiget SS-Obergruppenführer Werner Best. Best repræsenterede den politiske udenrigspolitik for samarbejdet mellem regeringen og besættelsesmagten. Han var derfor en central figur for alle beslutningsforetagende, som blev udarbejdet af Danmarks regering under besættelsestiden. I modsætning til Clausen og Møller blev Best landsforvist. Dette var, efter han oprindeligt havde været dømt til døden.²³³ Best havde dokumenteret sin side af sagen under besættelsestiden, og fokuserede herpå, hvordan hans tilstedeværelse bidrog til Danmark under besættelsestiden:

"Han gik på embedsmandsvis metodisk til værks, nedskrev 31. juli en liste med 15 gerninger, hvor han havde virket til fordel for Danmark og udvidede det endnu samme dag i en ny liste til 18 gerninger".²³⁴

Ved at opridse sine "gerninger" for det danske folk, påvirkede Best den erindringsmæssige bevidsthed. Ligesom regeringen også opbyggede deres del af fortællingen om nødtvungent samarbejde fulgte Best fortællingen kategorisk i at underminere sine fordømmende beslutninger mod modstandsbevægelsen. Disse indeholdt "repressive erasure" i at fortrænge sine tiltag mod modstandsbevægelsen og promoverede den fordelagtige del af samarbejdet.²³⁵ Da Best i sine gerninger fremhævede sig selv, afspejlede det, hvordan

²³⁰ Bryld & Warring, 1998, s. 56-71

²³¹ Bryld & Warring, 1998, s. 56-71

²³² Bryld, 2001, s. 47

²³³ Lauridsen, 2015, s. 482

²³⁴ Lauridsen, 2015 s. 482

²³⁵ Lauridsen, 2015, s. 483, & Bryld, 2001, s. 46-47

grundfortællingen indeholder officiel erindringspraksis.²³⁶ Regeringens erindringspolitik var også fremhævelsen af, at de arbejdede efter dansk interesse, som viser en samfundsorienteret brug af historien.

Betydeligt ift. Møller og Clausens retsopgør var grundfortællingens fortrængning af nationalsocialismen i højere grad opdelt efter en politisk fremgangsmåde. Det ses ved fremhævelsen af forræderi over for de danske nationalsocialistiske partier, som udtrykkes i den danske historiebevidsthed. I relation til grundfortællingen tilkendegiver det opgørets fortrængende del, som indgår i erindringspolitikken opbygning. Ved at fordømme Bests handlinger ville det inkludere en modfortælling, der gav anden forståelse af regeringens samarbejdspolitik. Best brug af historien var dengang med forbehold for erindringshistorien, eftersom han ikke blev fængslet ligesom Møller og Clausen.²³⁷ I forhold til opgørets fortrængning ville Best dermed være et åbenlyst fjendebillede i opgøret med nationalsocialismen.²³⁸

Historien fra besættelsestiden har i eftertiden ikke ændret sig. Dens brug af fjendebilleder er blot blevet mere afslørende for den politiske fremgangsmåde, der indgik i fortrængningsprocessen. Praksissen af erindringshistorie viser, hvordan brugen af fjendebilleder skjuler befolkningen- og regeringens egen villighed til kollaboration. Det betyder dog ikke, at regeringens del af ansvaret kun var politisk motiveret. Glemselspolitikken for regeringens side udvalgte fjendebillederne af den danske nationalsocialisme til at opbygge en juridisk dom imod besættelsesmagten. At udvælge forrædere blandt befolkningen kunne ikke være et etisk opgør. Graden af kollaboration i landet ville i så fald involvere straffen af ethvert samarbejde med tyskerne. Til at supplere grundfortællingen om modstanden tilføjes en fortælling om tvungent samarbejde. Fortrængningens formål var en udrensning af nationalsocialismen i landet gennem en retsforfølgelse af udvalgte forrædere. Opgøret markerede derfor en dansk historiebevidsthed, der undgik individuelt samarbejde blandt befolkningen.²³⁹

Ved at koncentrere fortrængningsprocessen om Møller og Clausen som overhovederne for nationalsocialistiske partier var de resterende medlemmer af NSDAP-N og DNSAP mere eller mindre et glemt kapitel i grundfortællingen.²⁴⁰ Ikke desto mindre betød fortrængningen ikke komplet glemsel, da DNSAP uden større succes fortsatte sin højrepolitiske diskurs i

²³⁶ Warring, 2011, s. 11

²³⁷ Lauridsen, 2015, s. 483-485

²³⁸ Bryld, 2001, s. 43-44

²³⁹ Bryld, 2001, s. 43-44

²⁴⁰ Bryld & Warring, 1998, s. 56-71

efterkrigstiden. Dette overlod en udviklingsfase, hvor fortrængte delelementer fra de nationalsocialistiske partier kom i en dvaletilstand.

Fjendebillederne, der var betegnet under opgøret med nationalsocialismen, var tilsyneladende ikke tilstrækkelige ved fortrængningsprocessen i Danmark. Grundfortællingens opstilling mellem danskernes modstand imod en fremmed magt var ikke udelukkende besættelsesmagten. Møller og Clausens formål under besættelsen repræsenterede en samarbejdsvillig holdning blandt befolkningsgrupper. Fjendebillederne, man i efterkrigstiden skabte af dem, var derfor blot frontfigurer for en mere udbredt nationalsocialistisk forestilling, end retsopgøret gjorde op med. Det er, hvad der svarer til Rüsens gruppering af historiekultur under den politiske dimension.²⁴¹ Fjendebillederne af de to aktører optegner et simpelt billede af, at ideologien i samfundet var begrænset til den politiske del.²⁴² Ligesom grundfortællingens sorte- og hvide perspektivering af Danmarks befrielse inkluderede opgøret ikke de øvrige dimensioner af historiekulturen. Herved vender vi tilbage til den dvalelignende tilstand, som nationalsocialismen var reduceret til efter opgøret. Trods opgørets ihærdige retsforfølgelse af bl.a. de to dansk-nationalsocialistiske ledere overlevede partierne og i forlængelse deraf ideologiens tilhængere. Ved at fokusere på den politiske dimension i fjendebillederne overlod opgøret den æstetiske- og kognitive dimension.²⁴³ Erindringen om Danmarks storhedstid var hermed kognitivt fastlåst i det danske ideologiske perspektiv af nationalsocialismen. Dengang Danmark var et stort rige under vikingetiden, blev således også brugt af DNSAP som politisk redskab til at rekruttere befolkningen til deres sag:

²⁴¹ Warring, 2011, s. 11

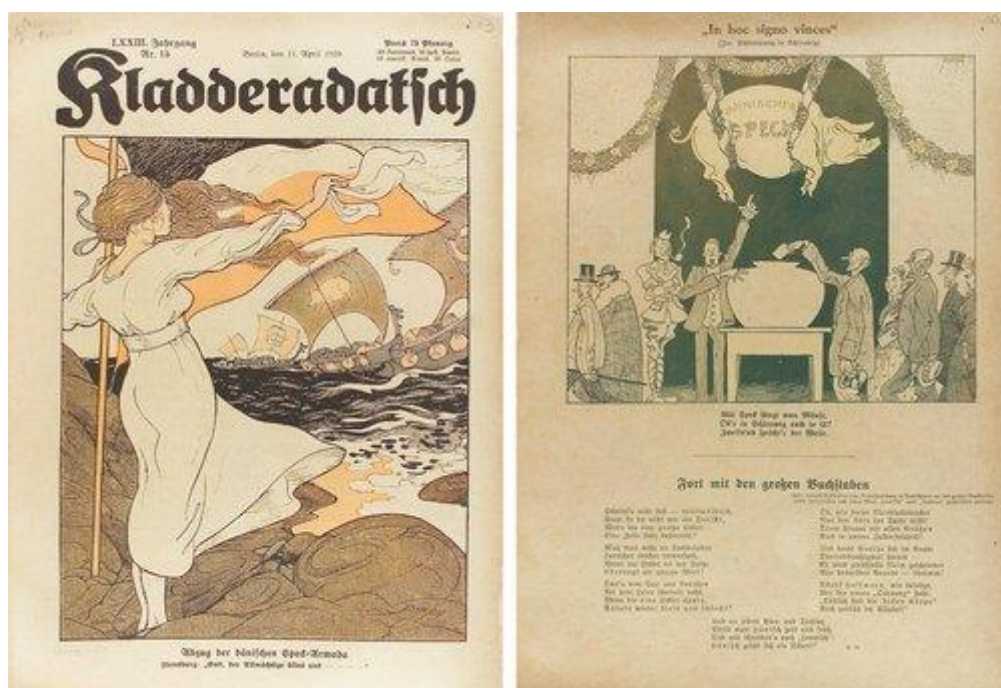
²⁴² Bryld & Warring, 1998, s. 56-71

²⁴³ Warring, 2011, s. 11

244

Hvad der var interessant med opgørets generalisering af Møller og Clausen som aktørerne af den danske nationalsocialisme er, hvordan deres politik ideologisk ikke kunne kombineres. Møller afspejlede det tyske mindretals ønske om en revision af grænsen mellem Tyskland og Danmark. Ideologisk er det i strid med Clausens og DNSAP's storhedsvision om et nationalsocialistisk, dansk rige. Derudover var erindringspolitikken hos DNSAP anderledes i referencen til vikingetiden ikke reflekterede mindretallets propaganda:

245

²⁴⁴ Lauridsen, John T.: Nazistisk Plakatpropaganda 1930-45 - En Dokumentation, Fund og forskning, (vol. 39), 2000, s. 49

²⁴⁵ Terkildsen Bill, 2020, Drude: Den tyske agitation i Mellemslesvig (zone 2), 1920, danmarkshistorien.dk: <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/den-tyske-agitation-i-mellemslesvig-zone-2-1920/>, Set d. 28-04-22

Historiebrugen havde her anderledes formål, hvor DNSAP søgte efter dansk sammenhold, var NSDAP-N's frigørelsen fra dansk suverænitet.²⁴⁶ Således kørte de to partier to forskellige retninger mht. deres erindringspolitiske fremgangsmåde. I forhold til Warrings udsagn angående erindringspolitik som regel fremmer deres agenda gennem historiebrug, er forskellen på de to partiers historiebrug derfor altafgørende.²⁴⁷ Propaganda er trods alt en type agenda, der afspejler et partis politiske diskurs.

Derved affødes to underkategorier af den nationalsocialisme, som blev fremmet af NSDAP i Tyskland. Delelementerne, der indgik i henholdsvis NSDAP-N og DNSAP, var en fortolkningsproces af den tyske nationalsocialisme. Partiernes struktur og retorik efterlignede i høj grad NSDAP's. Nationalsocialismens elementer promoverede en dansk storhedstid hos DNSAP og en grænserevision hos NSDAP-N. Opgøret havde derfor en splittende effekt for den kollektive erindring i Danmark. Dels opstod der erindringsfællesskaber om modstanden af besættelsesmagten, og i tilfældet med DNSAP og NSDAP-N var det roden til den sociale fordømmelse. SP demokratiserede NSDAP-N's politiske diskurs, hvorved udviklingen var ideologisk og politisk. DNSAP havde ikke vundet mere indpas hos den danske befolkning efter folketingsvalget i 1943, hvor retsopgøret blev det sidste søm i kisten for partiets indflydelse.²⁴⁸

Det målrettede opgør mod den politiske ledelse hos danske nationalsocialistiske partier skabte også en udrensning i samarbejdspolitikken. I sit studie over "Kampen om historien" viste Bryld en mørkere side af regeringens påtvungne samarbejde. Opgørets målrettethed fungerede som "lynaflader" for regeringens egen involvering i samarbejdet.²⁴⁹ Connerton karakteriserer det som identitetsskabende fortrængning. Regeringens formål var at undertone deres eget ansvar ifølge Bryld, og kombineret med Connertons argument indgik denne fortrængning som et led i erindringspolitikken.²⁵⁰ Regeringen baserede sin nye identitet på udrensningen af de nationalsocialistiske politikere, hvilket retfærdiggjorde dens egen rolle under besættelsestiden.

I forbindelse med opgørets fortrængningsproces er erindringspolitikken historiebrug ligeså vel et forsøg på at opnå et sort- og hvidt billede af besættelsestiden gennem glemsel. Ironisk nok medførte fortrængningsprocessen af nationalsocialismen i samfundet, at flere

²⁴⁶ Kristensen, 2019, s. 63

²⁴⁷ Warring, 2011, s. 11

²⁴⁸ Widfeldt, 2015, s. 127-132

²⁴⁹ Bryld, 2001, s. 47

²⁵⁰ Bryld, 2001, s. 47-50 & Connerton, 2011, 60-63

erindringsfællesskaber blev dannet imod grundfortællingen.²⁵¹ Man kan ud fra Connertons optik diskutere, hvorvidt ingen erindring kan forekomme uden fortrængning.²⁵² Dette eksemplificerer den nye form for nationalsocialisme, der trådte frem fra efterkrigstidens opgør. Delegitimeringen af regeringens samarbejdspolitik underkendte den brede skare af opportuniste, som samarbejdede med besættelsesmagten. Det gjorde, at øvrige kollaboratører i regeringen ikke blev retsforfulgt efter befrielsen.²⁵³

Opgøret kulminerede med et brud i nationalsocialismens grundform, hvilket Griffin identificerer som en ideologisk splittelse fra det politiske element.²⁵⁴ Dog efterlod splittelsen en kulturel del af nationalsocialismen i det danske samfund. Omstruktureringen af den politiske ledelse fra DNSAP og SP medførte en radikaliserings i befolkningsgrupperne, hvoraf erindringsfællesskaberne opstod som resultatet af opgøret. Socialt frastødt og politisk amputeret blev nationalismen derefter et led i de fortrængtes erindringsfællesskab. Nationalismen blev overført til en kulturbevarelse over for udefrakommende trusler.²⁵⁵ Nationalsocialismens tilstedeværelse i Danmark kommenterer Bryld:

“Virkningerne af Nazi-Tysklands krig har kunnet føles på kroppen i Europa lige indtil i dag, og alene af den grund er nazismen stadig en del af den aktuelle virkelighed, ikke blot ‘historie’”.²⁵⁶

Tiltrækningen af tilhængere til neo-nazismen skete ikke umiddelbart. Ikke desto mindre flokkedes nye strømninger til ideologien trods opgøret. Det kan diskuteres, hvorvidt opgøret var tilstrækkeligt ift. Connertons beskrivelse. Men det efterlod de nationalsocialistiske partier i en kritisk tilstand. Strukturel glemsel i samfundet havde medført, at deres indflydelse på dansk politik blev minimeret. Kort sagt, var den politiske del af ideologien på den forkerte side af historien, og de fortrængte fællesskaber var ikke store tilhængere af den forældede nationalsocialisme.

Opgøret med fortiden var derfor et forsøg på at begrave den, hvorved de neo-nazistiske strømninger var resultatet af fortrængningsprocessen. Problematikken udover håndteringen af de nationalsocialistiske partier var også at regeringen nærmest fralagde sin rolle i

²⁵¹ Bryld, 2001, s. 177

²⁵² Connerton, 2011, 60-63

²⁵³ Bryld, & Warring, 1998, s. 111-116

²⁵⁴ Griffin, 2007, s. 366-368

²⁵⁵ Forssling, 2020, s. 15-16

²⁵⁶ Bryld, 2001, s. 161

samarbejdspolitikken efter retsopgøret. På flere punkter efterlod opgøret mange aktører ustraffet. En stor del af det tyske mindretal blev også radikaliseret efter indespærringen i Fårhuslejren. Nogle blev overset andre blev forbundet med nationalsocialismen.²⁵⁷

Strømningerne, der opstod på baggrund af opgøret, tog således ligesom regeringen afstand fra den grundlæggende ideologi. Denne afstandtagen kan betragtes som en slags smuthul til opgøret. Det kan ikke benægtes, at nationalsocialismen havde sine tilhængere i Danmark. Som udgangspunkt forholder nationalsocialismen sin appel til problemer i samfundet. Den højrepolitiske populisme fokuserede bl.a. på den forhøjede immigration i efterkrigstiden som årsag til samfundets problemer.²⁵⁸

Fremskridtspartiet i Danmark

Indtil starten af 1960'erne havde fascistiske- og nationalsocialistiske forestillinger kun eksisteret blandt befolkningsgrupper, men ikke på politisk plan. På den politiske skala havde det været et tabubelagt emne.²⁵⁹ Det ændrede sig da advokaten Mogens Glistrup stiftede Fremskridtspartiet i 1972. Med provokation som middel ville han ændre den danske skattelovgivning. Partiet er blevet kategoriseret som et "protestparti", der ønskede at gøre op med bl.a. bureaukratiet, sænke skatterne og Danmarks udmeldelse af FN, NATO, osv. Magtanvendelsen var her central for, hvordan partiets opgør med demokratiet omhandlede reformmæssige midler. Deraf var partiets anvendelse af magt demokratiseret. Det kan karakteriseres som en opdeling af nationalisme og korporatisme. I modsætning til fascismens korporative orden var korporatismen ikke kontrolleret af en statsmagt. Derimod var det en regulering, som var fremherskende i Fremskridtspartiets protest mod skattelovgivningen. Den totalitære styreform, som var central for Italiens fascisme, havde udviklet sig til et demokratisk forslag. Dette blev bl.a. udformet i Fremskridtspartiets programerklæring: "Kildeskatten løber løbsk. Papirvældet vokser. Paragraftyraaniet kvæler det gode humør".²⁶⁰ Heri befandt der sig et opgør med landets regering frem for den generelle parlamentarisme, der var modstanderen i ideologierne. I eftertiden har der heller ikke været en direkte

²⁵⁷ Bryld, 2001, s. 47 & Kristensen, 2019, s. 90-91

²⁵⁸ Ørskov, Frederik Forrai: Screening The Social Face of Denmark to the Nazis, *Scandinavian Journal of History*, (43), 2018, s. 191-192

²⁵⁹ Jupskås, 2012, s. 62-64

²⁶⁰ Glistrup, Mogens: 'Kildeskatten løber løbsk', pamflet fra Fremskridtspartiet, 1972, Danmarkshistorien.dk: <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/kildeskatten-loeber-loebesk-pamflet-fra-fremskridtspartiet-1972/> Set d. 30-04-22

forbindelse med fascismen og Fremskridtspartiet, der har blot været fællestræk mellem ideologien og partiet.

Med slagordene om skattelovgivningen lykkedes det for den politiske leder Glistrup at blive valgt ind i Folketinget i 1973. Med en stemmeprocent på 15,9 procent, svarende til 28 mandater var Fremskridtspartiet succesfuldt.²⁶¹ På trods af succesen måtte Glistrup op gennem 1970'erne kæmpe på to fronter. Omstændighederne skyldes, at Fremskridtspartiet politisk var utraditionelt centreret omkring en person, som var Glistrup. Igen mindede denne nye centralisering i dansk politik om fascismens magtgruppering af en person til at foretage politiske beslutninger. Hertil eksisterede der egenrådighed i folketingsgruppen, hvilket ofte resulterede i flere stridigheder. Dette kan relateres til konflikten mellem dem, der ønskede en samarbejdslinje for at øge partiets politiske indflydelse og dem, som foretrak, at partiet ikke gik på kompromis med sine politiske værdier.²⁶² Politisk vandt partiet især på dens retorik imod den stigende immigration som årsag til samfundets økonomiske problemer.²⁶³

I 1985 opblomstrede en ny ideologi i Fremskridtspartiet. Meget markant begyndte partiet at orientere sig højrepolitisk. Den stigende immigration de skandinaviske lande oplevede i begyndelsen 1980'erne, havde ifølge Fremskridtspartiet udviklet sig til et samfundsproblem. Mange af partiets fremtrædende personer karakteriserede et billede af problematikken, hvor immigrationen begyndte at profitere på samfundet.²⁶⁴ Ligesom fascismen bestod centraliseringen her hos folket, hvor fremmede kulturer var anset som en trussel mod nationens egen kultur. Udviklingen af ideologien var blevet at anvende immigranter som et politisk fjendebillede.

Dansk Folkeparti

Det var ikke kun immigrationen som Fremskridtspartiet kæmpede med. I slutningen af 1980'erne kæmpede Pia Kjærsgaard og Glistrup indædt om magten i partiet. Magtkampen markerer også Jupskås overgang fra anden- til tredje bølge af højrepopulismens udvikling.²⁶⁵ Hermed gik partiet fra et udelukkende "protestparti" til at involvere immigrationspolitik i en

²⁶¹ Glistrup, Mogens: 'Kildeskatten løber løbsk', pamflet fra Fremskridtspartiet, 1972, Danmarkshistorien.dk: <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/kildeskatten-loeber-loebesk-pamflet-fra-fremskridtspartiet-1972/> Set d. 30-04-22

²⁶² Widfeldt, 2015, s. 127-132

²⁶³ Widfeldt, 2015, s. 127-132

²⁶⁴ Jupskås, 2012, s. 62-64

²⁶⁵ Jupskås, 2012, s. 62-64

højere grad. Korporatismen var dertil blevet en nationalistisk opdeling mellem folket og immigranter. Fremskridtspartiet skabte grundlaget for et fokus på den danske befolkning. Øvrige fremmede kulturer skulle reguleres efter danske forhold. Derudover ville Kjærsgaard indføre en bedre organisering af partilederstrukturen, hvor partiet ikke længere skulle centreres om en person.

Dermed stiftede de DF i 1995. Partiet blev dannet på præmisserne af Fremskridtspartiets nedgang. Dette kom også til at afspejle, hvordan Glistrup og partiet sidenhen mistede deres politiske indflydelse. Det nye parti blev etableret med nydannet partiorganisation, opbygget omkring en hierarkisk struktur i modsætning til Fremskridtspartiet. Den interne organisering i DF adskiller sig fra bl.a. den anden bølge, hvor især Glistrups parti havde en uorganiseret opbygning.

Hvor Fremskridtspartiet havde været uorganiseret med en decentral organisation, opbyggede Dansk Folkeparti en særlig hierarkisk topstyret politiske ledelse. I partiets magtcentrum var der heller ingen tvivl om, at Kjærsgaard selv tilhørte den. Herigennem blev magten også koncentreret om folketingsgruppen.²⁶⁶

DF fokuserede også på at forsvare det danske velfærdssamfund frem for at ændre det som i Fremskridtspartiet. Herfra forlod det nye parti således også den korporative orden, som Fremskridtspartiet havde indledt i sit partiprogram. I samme tidsperiode så man også en stigende skepticisme ift. det Europæiske Fællesskab (Den Europæiske Union). Specielt har der været en voksende utilfredshed med bureaukratiet. Selv pointerer Jupskås, at skepticismen og fokuset på det multikulturelle samfund er tæt forbundet: "Euroskepsisen og frykten for en ukontrolleret innvandring av Europa henger nøye sammen".²⁶⁷ Den ideologiske kursændring og organisatoriske stramninger medførte positive resultater i meningsmålinger og ved folketingsvalget for DF. Selv valgte Fremskridtspartiet at bibeholde flere af deres grundholdninger i programerklæringerne. De politiske ændringer, som var foretaget i perioden 1989 - 1995 var ikke af samme betydning som den oprindelige programerklæring. Partiet holdt stadig fast i den oprindelige programerklæring, hvor fokuset som tidligere nævnt var at sænke skatten og sætte en stopper for bureaukratiet.²⁶⁸ Omdrejningspunktet var dermed stadig rettet imod skatteproblematikken og et opgør med bureaukratiet gennem korporatisme. Hidtil har det stort set været nødvendigt for højrepopulistiske politiske grupper med fascistiske og nationalsocialistiske træk at tilpasse sig samfundets omstændigheder.

²⁶⁶ Jupskås, 2012, s. 75-76

²⁶⁷ Jupskås, 2012, s. 101

²⁶⁸ Jupskås, 2012, s. 75-76

Fremskridtspartiet formåede aldrig at udvikle sig politisk med samfundet. Taget i betragtning af Jupskås bølger, ophører Fremskridtspartiet efter anden bølge, og fortsættes af DF i tredje bølge. Fremskridtspartiet fastholdt sin klare anti-velfærdspolitik, hvor kampen mod skatte og afgifter forblev centrale i partiet. DF valgte i stedet at fokusere på immigration og integrationsproblemerne, der også kendetegnede tredje bølge.

Det var således en rodfæstet politisk kultur i Fremskridtspartiet, som enkelte aktører næsten ikke kunne bryde. Det var i høj grad denne politiske kultur, DF brød op med. Bruddet demonstrerede også, hvordan højrepolitiken for DF udviklede sig fra fascistiske træk til en tydeligere demokratisering. Fremskridtspartiet indeholdt tilsyneladende nyfascistiske træk, der ses i centraliseringen af magten, nationalismen og korporatismen.

Når man ser på Danmark, griber Fremskridtspartiet fat i nogle politiske områder, hvori fascismens træk indgår i. Man kan sige, at det danske Fremskridtsparti har nogle historiske aner, der er ret tæt på uafhængige, antimodernistiske bevægelser. Frem for et direkte opgør med styreformen søgte partiet nærmere en indskrænkning af demokratiets altinkluderende politik til at strukturere den om det danske folk. Dette forhold blev fortsat udvidet ved DF's politik. Indskrænkningen af demokratiet var stadig en fortsat del af de fascistiske træk, men partiet fejlede modernistisk. Fremskridtspartiet tilpassede sig ikke samfundets krav. Den umiddelbare udvikling af ideologien var under danske forhold en demokratisering af fascistiske tendenser. Højrepolitikken var derefter bruddet med tendenserne, som resulterede i DF. I modsætning til Fremskridtspartiet opnåede DF et formelt samarbejde med skiftende regeringer, hvilket sikrede dem en større politisk indflydelse. Man finder således en overgang fra den uorganiserede struktur i Fremskridtspartiet til en traditionel partistruktur på den yderste højrefløj. I Danmark er overgangen fra anden- til tredje bølge derfor meget tydelig. Med overgangen opnåede DF større succes:

“En politisk situasjon med mer fokus på innvandring og lov-og-orden har skapt et godt jordsmonn for fremveksten av høyrepopulistiske partier, særlig hvis det ikke finnes konkurrerende partier”.²⁶⁹

Hermed kan man påpege, at DF's succes i slutningen af 1990'erne var fordi de ifølge Jupskås etablerede et målrettet fokus som modstander af immigrationen. I en tid, hvoraf størstedelen af de danske veletablerede politiske partier ikke havde fokus på en

²⁶⁹ Jupskås, 2012, s. 106

immigrationspolitisk diskurs. En anden væsentlig årsag til partiets fremkomst kan findes i deres vilje og evne til at tage afstand fra beskyldninger om racisme og antidemokratiske tendenser. DF og andre af de skandinaviske partier på den yderste højrefløj har nemlig ofte en anden baggrund end ren nationalsocialisme.²⁷⁰ Blandt de mest succesrige partier, nævner Jupskås, at de typisk har en baggrund som "protestpartier" som Glistrups Fremskridtsparti. Jupskå påpeger ligefrem, at de opnår et slags "beskyttelsesskjold" imod kritikken:

"I slike tilfeller får de et «beskyttelsesskjold» [...] Når partiet ikke opprinnelig er tuftet på innvandringskritikk, er det mer krevende for politiske motstandere å trekke frem «rasismekortet»".²⁷¹

DF og Fremskridtspartiet har på sin vis opnået Jupskås karakteristiske betegnelse af "beskyttelsesskjoldet".²⁷² Partierne kan bedst tilskrives betegnelsen "protestpartiet" og som tidligere kritikere af det skandinaviske velfærdssamfund - dette forsvarer de fleste partier i dag. "Beskyttelsesskjoldet", som Jupskå henviser til, kan erindringspraksis forstås som en fortrængning. Her er der tale om "Forgetting that is constitutive in the formation of a new identity". Fremskridtspartiet bruger fortrængning af den fascistiske- og nationalsocialistiske erindringsbevidsthed til at tage udgangspunkt i den danske befolkning frem for en decideret immigrationspolitik. Udviklingen til DF falder under samme kategori af glemsel, da partiet tog afstand fra Fremskridtspartiet.

Tager man DF i betragtning, så har partiet lagt større vægt på symbolikken i sin politik end Fremskridtspartiet. Dette omhandler bl.a. den nationale identifikation, der er tæt knyttet til arven fra bl.a. Anden Verdenskrig: "Kampen mod indvandrerpolitikken (og mod EF/EU, hvor linjen fra 1972 blev fortsat) er en 'national modstandskamp', hvor DF er gået i spidsen for en 'folkelig reaktion', der førte til et 'systemskifte' i 2001".²⁷³

DF har fremstillet sig selv som frihedskæmpere, analogt med modstandskampen under Anden Verdenskrig. Her fremstillede partiet islamisme, ligesom grundfortællingen tegnede et fjendebillede af nationalsocialismen. Partiet forsøgte derved at drage paralleller mellem islam og nationalsocialismen ved, at begge var antisemitiske gennem historien. Dette medvirkede

²⁷⁰ Jupskås, 2012, s. 107

²⁷¹ Jupskås, 2012, s. 107

²⁷² Jupskås, 2012, s. 106

²⁷³ Sørensen, Nils Arne: Konfliktzonen Danmark, Kapitel 8: Den Store Krig og den meget større Besættelse, Gads Forlag, 2018, s. 214

til en fremstilling af, at DF udførte den nationale modstandskamp som de nye frihedskæmpere. Som fortsættelse af Fremskridtspartiet var DF erindringspraksis orienteret efter at manipulere med den danske identitet fra besættelsestiden. Fremstillingen som modstander mod fremmede magter blev genanvendt til et politisk redskab for nationalisme. Ironisk nok lader den nationale identitet om et folk, der gjorde modstand til at ligne fascismens nationale forestilling.

Norge

Nasjonal Samling

Den norske nationalisme, der oprindeligt havde fokuseret på at sikre rettigheder, demokrati og i sidste ende selvstændighed, begyndte i løbet af 1920'erne. Senere eskalerede processen til at blive mere radikal. Denne proces lignede det, som allerede var sket i Italien og andre europæiske lande i mellemkrigstiden. Selvom Norge ikke havde deltaget i Første Verdenskrig, blev landet ramt af krigens økonomiske konsekvenser, der samtidig plagede landene i Skandinavien.

Under de trange omstændigheder voksede utilfredsheden sig. I starten af 1930'erne begyndte nationalsocialismen at optræde i Norge, stærkt inspireret af den tyske nationalsocialistiske model, der blomstrede i selvsamme periode.²⁷⁴ Ud fra disse omstændigheder opstod de norske partier, der havde lignende ideologiske træk med fascismen og nationalsocialismen. Et af de mest kendetegnende var NS, som var ledet af Quisling. Partiet blev grundlagt i 1933. Ved NS's grundlæggelse var det korporatismen fra fascismen, som indledte deres begyndende højrepolitik.²⁷⁵ Undervejs skiftede retorikken til at blive antikommunistisk, der anvendte nationalistiske træk til at fjendtliggøre kommunistiske bevægelser. Efterhånden med den tyske indflydelse på Skandinavien ændrede partiet sig fra fascist-nationalistisk til nationalsocialistisk.²⁷⁶

Denne tilgang var forbundet med Tysklands invasion af Norge i 1940. Da den norske regering flygtede, anvendte Quisling det som en mulighed til at indlede et statskup.²⁷⁷ Den norske regering, der opholdt sig i ubesatte-områder, nægtede at træde tilbage til Quislings fordel eller samarbejde med ham. Regeringen havde udtrykt, at man ville fortsætte kampen

²⁷⁴ Ignazi, 2003, s. 150

²⁷⁵ Olesen, 2010, s. 87-88

²⁷⁶ Ignazi, 2003, s. 150 & Sørensen, 1983, s. 141-145

²⁷⁷ Olesen, 2010, s. 33-36.

mod den tyske besættelsesmagt. Uden folkelig opbakning valgte tyskerne derfor at udpege en ny tysksindet-regering i stedet for NS. Quislings parti opnåede alligevel indflydelse via de tilegnede ministerposter.²⁷⁸ Trods tysk begrænsning arbejdede partiet mod korporativ orden i samfundet.

Ifølge Quisling skulle nationalismen ikke udformes som borgerlig- eller en elitær bevægelse, men i stedet for række ud til arbejderne, inspireret af socialismen. For Quisling var det nødvendigt at forene socialisme og nationalisme på en måde, som Mussolini allerede havde opnået i Italien. Inspirationen førte til en implementering af de politiske modeller i NS fra det fascistiske Italien og Nazi-Tyskland. På samme måde blev inspirationen af Italiens- og Tysklands krisepolitik også karakteristisk for Quisling og NS. Udenrigspolitisk var det tilsyneladende en overordnet indenrigsk betydning, når partiet tegnede billedet af en krise.²⁷⁹

I stedet var partiet fokuseret på en antisocialistisk front, hvor nationalismen var i fokus, åndeligt og politisk. Ud fra dette kan politikken nemt forekomme sekundær, hvor ideologien var førstevalget, hvilket oftest var tilfældet for NS.²⁸⁰ Quislings antiparlamentarisme grundlagde ikke kun præmissen om, at korrupte ideologier trængte ind på norsk territorium. Det beskrev også et sammenbrud af nationale værdier. Samtidig omfattede NS's politiske tiltag et indhug i den norske kultur, der fokuserede på en identitetsskabende erindringspraksis. Identiteten angik en frasortering af kommunistiske partiers indflydelse i samfundet samt antiparlamentarisk propaganda mod regeringen.²⁸¹ Et væsentligt træk for ideologien i partiet var derfor en stærk tro på romantisering af fortiden og et autoritært styre. Symbolikken NS-propaganda illustreres gennem historiebrugen af vikingetiden, runer og et før-kristent samfund.²⁸² For den erindringsbevidste brug af historien kan man analysere på, hvordan nationalismen indgik i propagandaen, hvor vi her vil henvise til Jensens erindringsforskning. Jensens typologier påpeger, hvordan en sådan brug af historien reflekterer den tidsmæssige markering over for en bestemt form for nationalisme.²⁸³ Brugen af identitetskonkret retorik involverede antisemitismen som et ekstra led til partiets nationalsocialisme. Den identitetskonkrete historiebrug har præg af en skiftende diskurs, som kunne være opportunistisk. Glorificeringen af fortiden kunne tydeligvis skildres som et historisk-middel, der kunne anvendes i politiske sammenhænge. Selvom partiet aldrig fik en

²⁷⁸ Olesen, 2010, s. 11 & 35-36.

²⁷⁹ Olesen, 2010, s. 90-91

²⁸⁰ Olesen, 2010, s. 93

²⁸¹ Olesen, 2010, s. 93 & Sørensen, 1983, s. 156-157

²⁸² Sørensen, 1983, s. 156-157

²⁸³ Jensen, 2003, s. 68-70

direkte indflydelse på demokratisk vis, formåede det alligevel at sætte sit præg på Norges historie og politik.²⁸⁴

Den nye statsorganisation, som tyskerne indførte i 1940, forblev i store sammenhænge den samme struktur, selvom den blev ændret en del under besættelsestiden. En af disse ændringer skete i 1942, hvor NS blev det "statsbærende parti". Hermed var der dannet en nationalstat, hvor Quisling var ministerpræsident. Ifølge historikeren Ole Kristian Grimnes havde Quisling sammensmeltet partiet og staten.²⁸⁵ Det erklærede mål for NS var at skabe opbakning til nationalsocialismen ved samarbejdspolitik med besættelsesmagten. Herefter kunne tysk støtte supplere den manglende opbakning fra befolkningen, hvormed Norges suverænitet formelt kunne eksistere.²⁸⁶

Særligt i begyndelsen var den offensive indsat delvis succesfuld. NS fik bl.a. indflydelse på samfundssektorerne, et forøget medlemstal samt tvangs-medlemskab inden for en række erhverv.²⁸⁷ På trods af dette mislykkedes forsøget på omvendelsen. I stigende grad blev skepticismen forøget. Det lagde et pres på NS, der til sidst mistede tyskernes opbakning til projektet.

Tyskerne gjorde det derfor klart, at partiet ikke vil opnå nogen form for suverænitet i Norge. NS fortsatte dog kampen for at opnå opbakning blandt befolkningen, men nationalsocialismen havde slået fejl. Dette blev også afgørende for partiet. NS blev i større grad opfattet som et upatriotisk- og landsforræderisk parti.²⁸⁸

Selvom tyskernes skepticisme var rettet imod NS og Quisling, så var regeringen i realiteten kontrolleret af besættelsesmagten. Derfor satte tyskerne betingelserne for partiets førte politik. Fra 1942-1945 arbejdede Quisling og NS for at gøre Norge til den ideelle stat, hvor nationalsocialismen var udgangspunktet. NS ville derfor genopbygge landet baseret på de inspirerende fascistiske institutioner, der var kendetegnende for Italien. Hermed forsøgte man en omstrukturering af industrien, således at den var statsreguleret. Forsøget på omstruktureringen mødte dog som sagt en del modstand i samfundet. Modstanden fra flere parametre tvang Quisling til nærmest at opgive sit mål om at omorganisere Norge efter korporative linjer.

²⁸⁴ Ignazi, 2003, s. 150-151

²⁸⁵ Grimnes, Kristian Ole: Danske tilstande - norske tilstande 1940-45, Okkupation og politik, Gyldendal, 2010, s. 90.

²⁸⁶ Grimnes, 2010, s. 92-95.

²⁸⁷ Grimnes, 2010, s. 94

²⁸⁸ Grimnes, s. 95

Som Warring påpeger, lå det fundamentale perspektiv af historiebrug i forståelsen af, at samfundet varierer over tid.²⁸⁹ I forhold til udviklingen af ideologien forekommer en sådan ændring af NS's politiske idealer således også i samfundets forandring. Fascismen, der oprindeligt indgik i NS's ideologi, var central for dens grundlæggende primære mål i opbygningen af en stærk centralstat baseret på korporativ organisering af arbejderklassen.²⁹⁰ Fascismens organisering er her anderledes end i Italiens tilfælde, da ophævelsen af classesamfundet i Norge foregik gennem en statskontrolleret økonomipolitik. Historiekulturen som begreb kan deraf belyse det bestemte fællesskabs historiekultur inden opgøret.²⁹¹ NS forsøgte at appellere til flertallet i samfundet ved dets arbejderklasse. Det var også heri partiets opportunistiske side fremtrådte. Den centrale stat var her forbundet med Quislings opdeling af samfund og partiets kritik af regeringen. Ideologisk var den indledende norske fascisme en hierarkisk opdeling af stat og arbejderklassen.²⁹² NS havde ideologisk nogle ligheder med italiensk fascisme, men blev over tid nationalsocialistiske, da partiets interesseområde var arbejderklassen.

Med besættelsesmagts sammenbrud i 1945 overgav Quisling og hans regering sig. Efterfølgende blev han og ministerierne arresteret og fængslet, mens den legitime norske regering vendte tilbage fra sit eksil. Quisling blev anklaget for en lang række forbrydelser, herunder mord, højforræderi og underslæb. Hans retssag varede fra den 20. august til den 10. september 1945. Helt frem til sin henrettelse den 24. oktober, appellerede Quisling for sin uskyld. Argumentet var stadig, at han ikke havde arbejdet imod norsk interesse, men i stedet fremmet den.²⁹³ Som fortrængende middel foregik der i Norge en såkaldt gengældelsesproces, der medførte: "Udelukkelse af NS-folk fra visse erhverv, fratagelse af bolig, udfrysninger af organisationer osv".²⁹⁴ Det har været klargjort i længere tid, at når debatten angik besættelsestiden, så forbliver konstruktionen af den historiske bevidsthed ikke kun objektiv og kognitiv, men også emotionel og politisk motiveret.²⁹⁵

Opgøret fortrængte Quisling og NS-tilhængere på 50.000, hvoraf mange af dem var splittet mellem en nationalsocialistisk- og fascistisk fraktion.²⁹⁶ Man behandlede NS tilhængere som andenrangsborgere ved, at de blev frataget deres stemmeret: "Et ukendt antal,

²⁸⁹ Warring, 2011, s. 11

²⁹⁰ Sørensen, 1983, s. 175-179

²⁹¹ Warring, 2011, s. 11

²⁹² Sørensen, 1983, s. 175-179

²⁹³ Vaale, 2010, s. 331-332

²⁹⁴ Dahl, 2010, s. 316

²⁹⁵ Bryld & Warring, 1998, s. 111-116

²⁹⁶ Sørensen, 1983, s. 175-179

der ikke var klar, at de kunne stemme igen”.²⁹⁷ Ligesom det danske tyske mindretal var NS sorteret fra og mistede mange af deres basale rettigheder. Opgøret for Danmark og Norge var dertil også rettet mod norsk nationalsocialisme. Dog fremtrådte en vedvarende fascistisk ideologi efter partiet kom til magten. Historiebrugen imod NS var derfor opstillet efter deres nationalsocialistiske tilhørsforhold og efterlod de fascistiske træk i kølvandet fra opløsningen af partiet:

”Minister Fuglsang står på et klart socialistisk standpunkt [...] Minister Prytz derimot, synes å være preget av en kapitalistisk tenkemåte [...] Nybølet konstaterer at mange har gått inn i NS «uten noen grunnfestet nasjonalsosialistisk overbevisning»”.²⁹⁸

Historiekulturbegrebet kan udvides for en todelt nationalistisk ideologi inden for NS. I udgangspunktet kan man deraf belyse diverse erindringsfællesskaber, der opstod pga. opgøret mod partiet. Den ene var naturligvis modstanden mod besættelsesmagten, mens den anden forekom af de fascistiske tilhængere indenfor NS.²⁹⁹ Som citatet fremviser, var der fascistisk afstandtagen til partiet; eftersom ministeren Fuglsang ikke understøttede nationalsocialismen.

I forhold til identitetsskabende historiebrug påpeger Jensen i sin kobling mellem historiebevidsthed og erindringshistorie, at den kollektive identitet indgår i bevidstheden for et samfund.³⁰⁰ I modsætning til samarbejdspolitikken i Danmark havde NS ingen større offentlig opbakning fra befolkningen. I forlængelse heraf indgår den perspektiverende historiebrug imod partiet og Quisling, da deres indtrædelse som regering blev erindret som et forræderisk parti. Partiets eget brug af nationalisme appellerede derfor aldrig helt til befolkningen. Gennem fortrængningsprocessen var opgøret med Quisling og hans parti derfor mere direkte end i Danmark, da deres regering efter kapitulationen var et komplet nationalsocialistisk-fascistisk regime.³⁰¹ Ligesom med det tyske opgør oplevede Norge en total fortrængning af nationalsocialismens politiske andel. Det forholdsvist simple ved det norske opgør var, at man i den forbindelse gjorde op med alle aktører, der havde en forbindelse til den nationalsocialistiske del af partiet. Efter partiet stort set aldrig havde

²⁹⁷ Dahl, 2010, s. 320

²⁹⁸ Sørensen, 1983, s. 180-181

²⁹⁹ Tamm, 2010, s. 350

³⁰⁰ Jensen, 2003, s. 68-70

³⁰¹ Ignazi, 2003, s. 150-151

opnået offentlig opbakning, var eksklusionen enkel, da fjendebilledet var rettet imod Quisling og NS som forræderiske dele at fortrænge.³⁰²

Den nationalsocialistiske ideologi fortsatte efterfølgende blandt undergrundskulturer i Norge, som også skete for andre tilhængere i efterkrigstidens Skandinavien. Årsagerne til genopstandelsen af fascistiske- og nationalsocialistiske partier har været et forholdsvist begrænset forskningsområde. Tilhængere af ideologien i første halvdel af 1900-tallet havde helt andre grunde end i slutningen dette århundrede. Noget, som kan karakteriseres i hele Skandinavien. Mere generelt kan vi fremhæve, at deltagerne af denne ideologi, eksempelvis i Norge, blev medlem i en ledende bevægelse. Det var et valg, som garanterede et tilhørsforhold, et fællesskab, der sidenhen blev moralsk belastende. I henhold til Assmanns beskrivelse om kollektiv hukommelse anføres det, at erindringsfællesskaber finder sted i sociale enheder og kulturer.³⁰³ Deraf splintrede den norske nationalsocialisme efter retsopgøret mellem den politiske del, der blev genoptaget af NS's fascistiske del som Fremskrittspartiet. Den fascistiske del genoplivede den norske nationalisme. Dette gjaldt ikke for neo-nazisterne, der udviklede sig til et undergrundsmiljø, der i høj grad var afskåret fra resten af det norske samfund.

Fremskrittspartiet i Norge

Fremskrittspartiet i Norge blev grundlagt i 1973.³⁰⁴ Denne tidsperiode bar præg af en række nyopståede højrepartier i Skandinavien, heriblandt Fremskrittspartiet. Det illustrerer, at partiet tilhører den anden bølge i efterkrigstiden, hvor især "protestpartier" opstod. Partiets første programerklæring efterlader ingen tvivl, om at det tilhørte en populistisk skatteprotest-bølge: "Sundt Folkevelt – Mindre Skatt".³⁰⁵

Igennem 1960'erne havde partistifteren Lange forsøgt at danne partiet, men det var ikke lykkedes. Det var først i løbet af 1970'erne, hvor velfærdssamfundet for alvor slog igennem i Skandinavien, at partiet kom frem. Som politisk diskurs medførte velfærdssamfundet en stigende kritik af skatteniveauet, hvilket vakte frustrationer blandt den norske befolkning. Glistrups succes i Danmark med Fremskrittspartiets kritik af skatteniveauet var ifølge

³⁰² Connerton, 2011, s. 60-63

³⁰³ Assmann, 1995, s. 129-131

³⁰⁴ Bjørklund, Tor: Fremskrittspartiet gennem 30 år, Nytt Norsk Tidsskrift, 2004, s. 129-130.

³⁰⁵ Jupskås, 2012, s. 63

Jupskås en væsentlig forudsætning for grundlæggelsen af Langes parti.³⁰⁶ Ideologisk forekom der også mange ligheder mellem de to partier. Begge gik ind for en antiparlamentarisk tankegang, hvor statens rolle over tid skulle minimeres. Offentlige indgreb og forhøjede skatter blev set som et samfundsmæssigt problem, der samtidig forhindrede udfoldelsen af det frie individ. Et andet sammenligningspunkt ved de nystiftede partier var deres konkrete mistillid til øvrige etablerede partier og politikere.

Både Lange og Glistrup var de centrale hovedpersoner i hver deres partier, men bl.a. deres egen modstand mod den traditionelle partiorganisation medførte flere gange til interne uenigheder og organisatoriske problemer.³⁰⁷ Fremskrittspartiet var derfor bemærkelsesværdig, hvilket Politologen Tor Bjørklund også vurderer. Partiet var nærmest et enkeltstående tilfælde i Norge, i hvert fald når det kom til nye veletablerede partier: “Fra annen halvdel av forrige århundre er det kun to nyetab-lerte partier som kom seg velberget gjennom flere tiår, nemlig Sosialistisk Folkeparti/SV og Anders Langes Parti (ALP)/Fremskrittspartiet (FrP)”.³⁰⁸

Partiets opstand illustrerer højrepartiernes genkomst, hvoraf skattepolitikken indledende var i fokus. Ligesom det danske Fremskridtsparti tilføjede det norske senere hen også fokus på immigrationspolitikken. Det norske parti havde sidenhen formået at samle vælgerne på den politiske højrefløj i efterkrigstiden. Specielt Fremskrittspartiet er ideelt at analysere eftersom at partiet ligesom Glistrups parti proklamerede en kritik over for immigrationen. Det var først i slutningen af 1980'erne, at Fremskrittspartiet for alvor fik etableret en immigrationskritisk diskurs.³⁰⁹ Partiet kunne hermed ikke undgå at få opmærksomhed.

Det var dog ikke kun Fremskrittspartiet, der fik opmærksomhed. Langes fortid blev også undersøgt, da den kunne spores tilbage til Fedrelandslaget, som var en af højrefløjens vigtigste organisationer i 1930'erne. Organisationen havde tætte forbindelser til den fascistiske ideologi, hvilket Lange også blev miskrediteret for i efterkrigstiden.³¹⁰ Dette stoppede ikke Lange, der fortsat kritiserede planøkonomien, bureaukratiet og forsvarede Vietnamkrigen. Hans politik var ideologisk antikommunistisk, hvilket også understreges i oplystningen af fjender i 1969: “De sosialistiske stater, partier, organisasjoner,

³⁰⁶ Jupskås, 2012, s 63

³⁰⁷ Jupskås, 2012, s.63

³⁰⁸ Bjørklund, 2004, s. 129

³⁰⁹ Jupskås, 2012, s.67

³¹⁰ Bjørklund, 2004 s. 129-130

monopolistiske tendenser i privatkapitalismen”.³¹¹ Det centrale hos Fremskrittspartiets politik i 1970’erne var den antikommunistiske holdning, hvortil liberalismens værdier blev fremhævet.

Bjørklund påpeger ud fra dette, at partiet nærmere kunne karakteriseres som en folkebevægelse. Dette kommer til udtryk på flere måder, eksempelvis i kravet om flere folkeafstemninger. Partiet påstod, at de andre partier havde mistet kontakten til folket og var skeptiske over for internationale konventioner, som Fremskrittspartiet mente kontrollerede det norske folk.³¹² Meget lig NS’s ideal for korporatisme skulle denne statsstyrelse reguleres efter folkelige forhold. Tidsperioden som Fremskrittspartiet opstod i, afspejler ikke kun den stigende skepticisme mod velfærdsstaten, men også en stigning i antallet af højrepartier. Noget, som også foregik i hele Skandinavien, eftersom det ikke var det første fremskridtsparti. Partiernes tilblivelse havde varierende årsager. Derudfra påpeger Jupskås, at højrepopulismen forekom i bølger. Tidsmæssigt tilhører Fremskrittspartiet som sagt Jupskås kategorisering af anden bølge. Med den immigrationskritiske diskurs, som partiet etablerede i slutningen af 1980’erne, bevægede Fremskrittspartiet sig ind i tredje bølge:

“Opprinnelig var FrP en del av ytre høyres «andre bølge» i perioden etter 2. verdenskrig (von Beyme 1988). Mens den første bølgen først og fremst handlet om en auto-ritær nostalgi i noen få land (Italia og Tyskland), skyllet en tredje bølge preget av eks-kluderende nasjonalisme og anført av franske Front National inn over mangedemokratier i Vest-Europa fra og med midten av 1980-tallet”.³¹³

Fremskrittspartiets proklamationer ang. skatten efterlader heller ikke tvivl om, at partiet tilhørte anden bølge.³¹⁴ Fra slutningen af 1980’erne blev immigrationsspørgsmålet et fokuspunkt for partiet. Der opstod således en overgang til tredje bølge. Partiet tilpassede sig den stigende skepticisme. Gradvist gik Fremskrittspartiet i en mere populistisk retning med fokus på immigrationen. Fremskrittspartiets udgangspunkt var at betragte flygtninge og asylansøgere som en massebevægelse fra den tredje verden, der truede norsk kultur.³¹⁵

Immigrationsproblemerne faldt senere hen sammen med selve opløsningen af Sovjetunionen, hvilket medvirkede til nye fjendebilleder. Her gik den identitetsskabende

³¹¹ Bjørklund, 2004, s. 130

³¹² Bjørklund, 2004, s. 130-133

³¹³ Jupskås, 2013, s. 8

³¹⁴ Jupskås, 2013, s. 4

³¹⁵ Jupskås, 2013, s.67

historiebrug fra en raceideologisk politik til at omfatte ideologiske opgør imod den kommunistiske immigration. Partiets standpunkt var vedvarende en national politik, der udbredte sin antikommunistiske retorik til også at indblande immigrationspolitikken. Siden 1980'erne har immigrationsspørgsmålet derfor været til stede i debatten ved norske valg. Fremskrittspartiet fik hermed en ny vælgergruppe, hvor deres mest karakteristiske træk var den skeptiske indstilling overfor immigrationspolitikken. Ikke overraskende tilhører Fremskrittspartiet i udgangspunktet højrefløj. ³¹⁶

Fremmskrittspartiet var derfor mere demokratisk end forgængeren NS, hvor udviklingen lå i den højrepolitiske diskurs. Datidens manglende støtte fra befolkningen var således en erfaringsproces fra NS, der førte til udviklingen af Fremmskrittspartiet. Her fokuserede partiet på udviklingen af en demokratisk korporativ orden og nationalisme. Komparativt med den danske nationalsocialisme rodfæstede ideologien sig aldrig helt i den norske politik. Der er her ift. Jensens typologier tale om den kollektive identitet i historiebevidstheden. Den identitetsdannende historiebrug ved nationalsocialismen kunne her ikke opnå samme højder i de norske erindringsfællesskaber som fascismen. NS var allerede inden opgøret anset som et fremmedgjort parti af samfundet. Med grundfortællingen fortsatte den perspektiverende historiebrug mod partiet og Quisling som fjendebillederne i opgøret. ³¹⁷ Opgørets fokusområde medførte derudover, at den perspektiverende historiebrug til dels overså fascismen. Den perspektiverende historiebrug tillod en passiv fortrængning, som følger Connertons "structural amnesia". Norges grundfortælling perspektiverede til en aktiv fortrængning af nationalsocialismen som det vigtige i et socialt opgør med ideologien. Denne form for fortrængning ledte til tredje punkt på Connertons typer af glemsel, som formede fascismen efter en ny identitetsskabende historiebrug. ³¹⁸ Kombineret med Jensens typologier undergik ideologien en sociokulturel læringsproces, hvor fascistiske træk blev demokratiseret. ³¹⁹ Mærkværdigt nok indledte opgøret med nationalsocialismen en udvikling af fascismen i Norge. Ideologiens træk blev moderniseret til at få et større fokus på korporatisme og immigrationspolitik. Noget, som var gennemgående for efterkrigstidens udvikling af ideologierne.

³¹⁶ Bjørklund, 2004, 133-135

³¹⁷ Jensen, 2003, s. 68

³¹⁸ Connerton, 2007, s. 62-64

³¹⁹ Jensen, 2003, s. 68

Sverige

Begyndelsen af 1920'erne kom til at kendetegne etableringen af de første fascistiske organisationer i Sverige. Inspirationen kom derfor tydeligvis fra italiensk fascisme. Som første bølge af Widfeldts kategorisering adopterede Svenska nationalsocialistiska frihetsförbundet den italienske ideologi, da organisationen blev grundlagt i 1924. Efterfølgende blev organisationen også inspireret af den tyske nationalsocialisme. I samme periode begyndte flere organisationer at etablere sig under ideologierne. I løbet af 1930'erne gjorde man derfor flere forsøg på at skabe en samlet bevægelse. Denne beslutning resulterede i dannelsen af Svenska nationalsocialistiska partiet i 1930. Året efter stillede partiet op for første gang ved Riksdagsvalget, men opnåede ikke valg.³²⁰ I sammenhæng med at NSDAP opnåede indflydelse i Tyskland, begyndte nationalsocialismen at inspirere Skandinavien. Med inspirationen fra NSDAP indledtes en fast ideologisk formular, der skulle påvirke alle tre lande i Skandinavien. Selvom Sverige aldrig var besat, var forbindelserne mellem NSDAP og de højreorienterede partier ikke mindre interessante. Især fordi, at Lööw påpeger, at der har været en økonomisk såvel politisk sammenhæng mellem parterne, hvor man gik ind under tysk organisering.³²¹ Samtidig foregik der en tilpasning af ideologien til nationale forhold. Tilpasningen var nærmest et succeskriterie for, at partierne skulle etablere sig i landene, herunder Sverige: "att varje land måsta utveckla sin egen form av nationalsocialism".³²² Den svenske nationalism var derfor ikke en entydig ideologisk kopi af den tyske, men i stedet en svensk version af en samlet og fælles skandinavisk ide. Særligt i efterkrigstiden indgik nationalismen i endnu større grad blandt grupperingerne - til sidst for at udgøre en del af 1990'ernes raceideologier.³²³

Et punkt, der ikke adskilte NSDAP og de højreorienterede partier i Sverige, var propaganda. Her kopierede de svenske partier nærmest NSDAP, hvor symbolikken og de ydre former var betydningsfulde.³²⁴ I Sverige var det også tilfældet for Svenska Nationalsocialistiska Partiet og senere hen Sven Lindholms udbryderparti Nationalsocialistiska Arbetarpartiet, der blev dannet i 1933.³²⁵ De svenske partier kendetegnes også som "Furugårdare" og "Lindholmarna" efter deres politiske ledere.

³²⁰ Lööw, 2004 s. 14-16

³²¹ Lööw, 2004 s. 77-78

³²² Lööw, 2004 s. 97

³²³ Lööw, 2004 s. 97- 98

³²⁴ Lööw, 2004 s. 32 & 209

³²⁵ Lööw, 2004 s. 25

Partierne var tydeligvis tiltrukket af den tyske kultur, der eksisterede hos NSDAP.³²⁶ Derfor indarbejdede de svenske partier den militante kultur, der opstod i Tyskland. Her var bl.a. væbnede organisationer med tilhørende uniformering og en propaganda kultur centrale elementer i de skandinaviske partier. Inspirationen fra Tyskland satte ikke kun præg på de svenske højreorienterede partier. En tydelig tendens var implementeringen i de radikaliserede ungdomsorganisationer. I Sverige havde ungdomsorganisationen Sveriges nationella förbund - SNF efterhånden udviklet sig i en mere nationalsocialistisk retning. Organisationen valgte af den grund at isolere sig fra moderpartiet; Allmänna valmansförbundet. De dannede i stedet en nationalsocialistisk orienteret ungdomsorganisation.³²⁷ Ungdomspartiet fortsatte den nationalsocialistiske politik op til 1980'erne. Som parti var holdningerne mere ekstreme i deres form end andre svenske nationalsocialistiske partier, hvor Lööw klassificerer dem i nærheden af undergrundskulturene. Herved henvises der til partiets åbne voldelighed og racistiske retorik.³²⁸ Den sociokulturelle læringsproces demonstrerede, ligesom med øvrige skandinaviske partier i efterkrigstiden, at SNF over tid ændrede deres politiske diskurs. Efterfølgende satte partiet deres fokus på en mere neo-nazistisk overbevisning, hvori målet blev at bevare den svenske kultur.³²⁹ Som vi tidligere bragte op, var dette en form for ekstrem konservatisme, der anvendte ideologiens oprindelige raceideologi som identitetsskabende historiebrug.

Det var ikke kun militære normer som organisationer og partier i Sverige, der var inspireret fra Tyskland og henholdsvis Italien. Specielt blev propagandaen et vigtigt værktøj til at udforme de svenske partiers politik, hvor man således målrettet kunne bekæmpe venstrefløjens. Propagandastrategien udformede sig på forskellige vis, hvilket skete gennem demonstrationer, publikationer, plakater, marcher, afholdelse af vælgermøder m.m. Lööw understreger også vigtigheden af, at propagandaen var en betydningsfuld faktor i dannelsen af et nationalsocialistisk Sverige:

“Den var ett av de viktigaste instrumenten i skapandet av den nationalsocialistiska staten och dess syfte var att mobilisera människorna till en totalt identifikation med den nationalsocialistiska ideologin. Syftet med NSDAP:s propaganda var att den skulle förmedla

³²⁶ Lööw, 2004 s. 16

³²⁷ Lööw, 2004 s. 66

³²⁸ Lööw, 2004 s. 66-68 & Jensen, Bernard: 2003, s. 68

³²⁹ Lööw, 2004 s. 69

visionen om kampen som livsform och den organiserade hänsynslösheten som redskapet för att erövra makten“.³³⁰

Propagandaen var derfor et værdifuldt kommunikationsmiddel. Især fordi den politiske magt skulle erobres på demokratisk vis. På flere parametre var propagandaen det mest væsentlige i de højreorienterede partier. Derfor havde det heller ikke betydning for, hvor lille organisationen var, fordi selv et begrænset antal medlemmer kunne udøve meget propaganda som erindringsfællesskab. Til dette understreger Lööw faktisk, at antallet af medlemmer ikke var epokegørende for partiernes fremgang eller tilvækst, men derimod medlemmernes aktivitet.³³¹ Dette gælder også for de svenske nationalsocialister både i mellemkrigstiden og i efterkrigstiden gennem en stigende raceideologi. Selvom propagandaen kunne være et magtfuldt middel, når man skulle opnå et omdømme og politisk indflydelse, så var det ikke altid det lykkedes at anvende det.

Venstrefløjens var nemlig veletableret i Sverige, hvilket påvirkede tilslutningen til bl.a. Svenska nationalsocialistiska og Nationalsocialistiska Arbetarpartiet. Yderligere betød de mange forskellige fraktioner af nationalsocialistiske- og fascistiske partier, at den skandinaviske fascisme og nationalsocialisme langt fra var etableret i 1930'erne. Ligeledes blev der indført et omfattende uniformsforbud bl.a. i Sverige.³³² Forbudet medførte en mindre synlighed i det offentlige gadebillede, hvilket var essensen af propaganda-stilen. Netop synlighed var et vigtigt kommunikationsmiddel. Specielt til svenske vælgermøder, hvor de højreorienterede partier målbevidst kunne udøve deres politik. Regelmæssigt var det urealiserbart at afholde møderne, hvis der ikke var politi til stede. Eksempelvis når de højreorienterede grupper i Sverige forsøgte at demonstrere eller afholde møde, blev det som regel mødt med modstand. Så sent som i maj 1945 valgte Nationalsocialistiska Arbetarpartiet at afholde march i Göteborg. Marchen resulterede i et større sammenstød mellem partiet, moddemonstranterne samt norske flygtninge.³³³

Det ovennævnte eksempel gav også en anledning til svigtende medlemstal, eftersom partierne ikke bredt kunne kommunikere videre med vælgerne. Derfor var den største betydning for, at partierne ikke rodfæstede sig i Sverige, venstrefløjens målrettede indsats

³³⁰ Lööw, 2004 s. 209

³³¹ Lööw, 2004 s. 40 & 232

³³² Lööw, 2004 s. 40 & 232

³³³ Lööw, 2004 s. 40 & 232

mod fascismen og nationalsocialismen. De ideologiske tilhængere blev heraf mødt af omfattende modreaktioner, der medvirkede til flere sammenstød mellem parterne. Trods omstændighederne havde Svenska nationalsocialistiska en vis succes, ikke mindst ved det svenske kommunalvalg i 1934, hvor de opnåede omkring 80 mandater i kommunerne. Ved Riksdagsvalget i 1936 mistede partiet størstedelen af støtterne, og partilederen valgte af disse grunde at opløse Svenska nationalsocialistiska.³³⁴

Nationalsocialistiska Arbetarpartiet oplevede ligeledes et skuffende valg, som fik dem til at overveje ændringer i partiets politiske profil. Med den nye identitetsskabende historiebrug skiftede partiet navn til Svensk socialistisk samling, og distancerede sig fra det oprindelige parti. Derudover erstattede man hagekorset, der hidtil have været partisymbol med Wasakärven. Efter navne- og symbolskiftet, som ikke indebar nogen ideologisk ændring i partiets politik, steg der interne stridigheder i partiet på grund af uenighederne om, hvordan man skulle forholde sig til Nazityskland.³³⁵ Nationalsocialistiska Arbetarpartiet havde også et bemærkelsesværdigt forhold til Nazi-Tyskland - et ideologisk tilhørsforhold, men også et behov for at understrege svenskernes suverænitet. Ganske vist skulle den ideologiske forbindelse til NSDAP fremhæves, men samtidig skulle partiet også holde en vis afstand til Nazi-Tyskland, så man bevarede nationalismen. Efter Anden Verdenskrig indledte Nationalsocialistiska Arbetarpartiet en mindre tilværelse i svensk politik. Partiet fortsatte dog indtil 1950, hvorefter det blev opløst pga. manglende opbakning.

For at opsummere opnåede Nationalsocialistiska Arbetarpartiet ikke samme politiske opbakning, som man havde set hos de andre fascistiske- og nationalsocialistiske partier i Danmark og Norge under Anden Verdenskrig. Ud fra dette kan man argumentere for, at fascismen og nationalsocialismen ikke var lige så udbredt i det svenske samfund. På andre punkter kan man påpege, at ideologierne overlevede påvirkelserne fra Danmark- og Norges fortrængningsproces. Fordi fortrængningsprocessen ikke blev udført i Sverige, efterlod det partierne i et politiske vakuum. Det var først i efterkrigstiden, at de svenske højrepartier fik større indflydelse, som vi kommer ind på i næste afsnit.

³³⁴ Lööw, 2004 s. 241-243

³³⁵ Lööw, 2004 s. 241-243

Efterkrigstiden i Sverige

Af mellemkrigstidens nationalsocialistiske partier var der kun forskellige lokale smågrupper tilbage. Lööw vurderer, at selvom de nationalsocialistiske partier efterhånden forsvandt i forbindelse med afslutningen af Anden Verdenskrig, så var det ikke tilfældet i Sverige.³³⁶ I dette afsnit berøres en række mindre organisationer. Fælles for disse er, at de havde en minimal politisk indflydelse. Muligheden for en genopstandelse af nationalsocialismen i Sverige forekom nærmest umulig på daværende tidspunkt. Dog repræsenterer de en grundlæggende fase, der blev viderebygget på af andre politiske organisationer i 1980'erne og frem.

Som tidligere nævnt opnåede Nationalsocialistiska Arbetarpartiet en yderst minimal politisk indflydelse, hvilket førte til en opløsning af partiet. Alligevel tog nogle af partiets tidligere medlemmer initiativet til at danne et nyt nationalsocialistisk parti. Tiden efter stiftelsen opstod der interne konflikter, stridighederne i partierne blev derfor intensiveret.³³⁷ Det hjalp heller ikke på situationen, at velfærdssamfundet begyndte at opstå i selvsamme periode, hvortil man kan påpege, at det førte til en afdæmpning af støtten.

NRP er at af de mange nationalsocialistiske forsøg på at danne et parti i 1950'ernes Sverige.³³⁸ Sammenlignet med mellemkrigstidens nationalsocialistiske partier, så havde NRP aldrig opnået en ligeså stor tilslutning. Ganske vist er det sammenlignende punkt ikke helt fyldestgørende for de andre partier. Det var eftersom, at tilslutningen og mulighederne tilsyneladende var større i mellemkrigsperioden end efter afslutningen på Anden Verdenskrig. For de højreorienterede partier forekommer der en mærkbar forskel før- og efter 1945. Derfor er det mere væsentligt at undersøge de samme ideologiske tendenser i de andre skandinaviske lande.

NRP er trods alt et af efterkrigstidens største organisationer. Ifølge Lööw ville nutidens raceideologiske undergrundskulturer ikke have eksisteret i samme udstrækning, hvis det ikke var for partiet. Selv påpeger hun, at det er nødvendigt at undersøge det svenske parti for at forstå selve undergrundskulturen, som er opstået i efterspillet.³³⁹ I de første årtier af partiets levetid var situationen også forbundet med besværligheder. Især fordi, at drømmen om et nationalsocialistisk Sverige synes at svinde ud i en tid uden kriser, hvor massearbejdsløshed,

³³⁶ Lööw, 2004 s. 121

³³⁷ Lööw, 2004, s. 149

³³⁸ Lööw, 2004, s. 163-164

³³⁹ Lööw, 2004, s. 163-164

flygtninge- og immigrationsproblemer, der var parallelskabende fjendebilleder.³⁴⁰ Til trods for problematikken fastholdt NRP antisemitismen og den raceideologiske overbevisning. Hertil skal det understreges, at disse overbevisninger var og forblev de bærende elementer i den svenske nationalsocialistiske ideologi. Selvom man nedtonede debatten i efterkrigstiden.³⁴¹ Dette førte til, at flere skandinaviske højreorienterede grupperinger søgte til Sverige. Når de højreorienterede ikke var i søgelyset længerne, så skyldes det en omstrukturering af samfundet, hvilket skabte undergrundskulturen.

Som tidligere nævnt havde de nationalsocialistiske partier i Sverige gennemgået organisatoriske- og ideologiske forandringer i efterkrigstiden: "Det förändringar var särskilt påtagligt under 90-talet då de elistiska, välorganiserade partierna - ett arv från 30-talet efterträddes av en undergroundkultur med ständigt skiftande grupperingar".³⁴² Især blev den ideologiske overgang hos NRP konsekvent i mellemkrigsperioden til efterkrigstiden. Partiets program var nemlig på mange punkter i overensstemmelse med flere af højrepartiernes programmer i 1930'erne. Som det også var tilfældet for andre skandinaviske højrepartier, blev antikommunismen en central del af partiets politik. En anden del, som blev mere fyldestgørende for såvel NRP og lignende svenske partier, var immigrationsspørgsmålet. Specielt nationalismen havde foretaget en forandring, hvor man ønskede at erstatte det gamle sammenhold med et helt nyt. Dette skulle opbygges omkring det raceideologiske princip.³⁴³ Forholdet til staten var undervejs blevet demokratiseret, og centraliseringen af magten opstod ved at opdele mellem folket og immigranter. Deraf var kulturbevarelse et samlende punkt for udviklingen af ideologien, som ikke havde en centralmagt, men så hele nationen som en enhed og folk.

Antisemitismen kan ansføres indtil 1980'erne som en politisk marginal, hvilket tilhørte den ekstreme højrefløj såsom NRP og den nye organisation; Bevara Sverige Svenskt - BSS.³⁴⁴ Partiet kendetegnende sig selv som den organiserede flygtninge- og immigrations modstander. Hidtil havde BSS været en del af undergrundskulturen i Sverige, men fremstod nu i 1980'erne offentligt i mediernes søgelys. Organisationen skulle senere hen få betydning for grundlæggelsen af SD.

³⁴⁰ Lööw, 2004, s. 163-164

³⁴¹ Lööw, 2004, s. 293

³⁴² Lööw, 2004, s. 337

³⁴³ Lööw, 2004 s. 337

³⁴⁴ Lööw, 2004 s. 329 & 331

Sverigedemokraterna

SD blev grundlagt i 1988. Ud fra deres egen definition karakteriseres de som et socialt konservativt parti med et nationalistisk grundsyn.³⁴⁵ Blandt initiativtagerne og medlemmerne var der som nævnt flere, der kom fra NRP og BSS. Ligesom de øvrige højrepolitiske partier i Skandinavien fik SD sit gennembrud under efterkrigstidens økonomiske krise i Europa.³⁴⁶ Majoriteten af højrefløjen indledte i 1960'erne og 70'erne diverse kampagner, der omhandlede en immigrationspolitik.³⁴⁷

Partiets første politiske leder, Anders Klarström, var tidligere medlem af NRP. SD var nemlig en sammenlægning af bl.a. NRP og BSS. Derfor kan det diskuteres, at SD har en mere ekstrem arv sammenlignet med både det norske Fremskrittspartiet og DF. Fordi SD havde en direkte forbindelse til de fortidige nationalsocialistiske partier besad det ikke samme "beskyttelsesskjold", som Jupskå kalder det.³⁴⁸ Erindringspolitisk måtte SD kæmpe en hård kamp imod forhistorien med NRP og BSS. Her foretog SD en fortrængning af dens fortid til at konstruere sin identitet.³⁴⁹ Den identitetsskabende historiebrug, som SD opbyggede kom pga. dens vellidte fortid, hvoraf glemsel blev anvendt for at modernisere partiet. SD's udvikling var derfor opdelt mellem fascismen og nationalsocialismen, der blev en sammenkobling af politiske træk til at passe ind under moderne forhold.

Partiet har således ændret sig siden stiftelsen af det - i hvilket omfang der er tilfældet er diskutabelt. De kulturelle bevægelser i samfundet havde indledt meget af SD's indledende immigrationspolitik. Fascismen og nationalsocialismen har i efterkrigstidens Sverige været et fragmenteret fænomen. I de ekstremhøjrepolitiske gruppers tilfælde var det en særskilt gren af de ovenstående ideologier. Undergrundskulturerne og de mindre nationalsocialistiske partier havde forinden stiftelsen af partiet influeret den samfundsmæssige kritik af immigration, som vi vil dykke mere ind på i dette afsnit.³⁵⁰

Nationalismen i efterkrigstidens Sverige bærer alle prægene af de øvrige undergrundskulturers defensive standpunkt over for globaliseringen. Dertil ophører lighederne, da den svenske nationalsocialistiske kultur aldrig mødte samme opgør som Danmark og Norges.³⁵¹ De sociale strømninger i Sverige var nemlig mere udbredte og større i

³⁴⁵ Sverigedemokraterna: Principprogram - Sverigedemokraternas principprogram, 2019, s. 2

³⁴⁶ Lodenius, Anna-Lena & Larsson, Stieg: Extremhögern, Tidens förlag, 1991, s. 57-60

³⁴⁷ Lodenius & Larsson, 1991, s. 57-60

³⁴⁸ Jupskås, 2012, s. 106-107

³⁴⁹ Connerton, 2011, 33-49

³⁵⁰ Lodenius & Larsson 1991, s. 57-60 & Lööw, 2004 s. 253-256

³⁵¹ Lööw, 2015, s. 11-14

antal. Den politiske dimension var ved erindringsbevidstheden blandt befolkningen imod nationalsocialismens ideologi. Alligevel fortsatte visse erindringsfællesskaber om ideologien i den æstetiske dimension. Som Warring nævner, afspejler Rüsens dimensioner en bestemt adfærd hos befolkningen.³⁵² Her fik den raceideologiske forestilling aldrig foretaget nogen fortrængning udover politisk- og offentlig afstandtagen. Opgøret havde derfor ingen direkte juridiske- eller sociale konsekvenser, som var tilfældet for Danmark og Norge.

Grundfortællingen i Danmark og Norge indførte modfortællinger, som aldrig helt forekom i Sverige. Som det fremgik med SP, var nationalismen i samfundet ikke direkte forbundet med nationalsocialismen, som nærmere forankrede den. Således kunne kulturelle dele af samfundet domineres i et nationalsocialistisk perspektiv. Dette syn appellerede til den æstetiske- og kognitive dimension gennem landets forhistorie. Erindringsfællesskabet i Sverige var derved en fortsættelse af erindringsbevidste forhold.

SD's nationalistiske grundsyn beviser også, hvordan partiet i sig selv tiltrak ekstreme højrepolitiske grupperinger i samfundet.³⁵³ Hvilket også var partiets indledende tiltrækningskraft som politisk bevægelse. Det var, eftersom dens grundlæggelse af højrepolitiske idealer ikke var enestående i Sverige.³⁵⁴ Hertil var partiet forinden én af adskillige fraktioner af mindre politiske bevægelser, der til trods for deres kritik af immigrationen aldrig kulminerede under en forenet politik.

Som det også var tilfældet for Danmark og Norge var Sveriges mest betydningsfulde højrepolitiske parti i starten af 1980'erne Framstegspartiet.³⁵⁵ Derudover var BSS, ift. Framstegspartiets økonomiske diskurs mere orienteret imod den stigende immigration.³⁵⁶ Som navnet antyder, var BSS ekstrem højrepolitisk i dens mål om at bevare den svenske kultur. Kombineret med en fremmedhadsk politik kan det hurtigt forankres til en mere nationalsocialistisk raceideologi. Herefter i 1986 samledes Framstegspartiet med BSS, der oprettede Sverigepartiet, som var forløberen til SD. Som dateringen antyder, var alliancen kortvarig, og Sverigepartiet splittedes i flere fraktioner. Sammenlægningen af SD bestod af den nationalsocialistiske del fra BSS og NRP. Fordømmelsen af SD var understøttet af dens relation til nationalsocialistiske bevægelser som Vitt Ariskt Motstånd - VAM.³⁵⁷

³⁵² Warring, 2011, s. 11

³⁵³ Lodenius & Larsson, 1991, s. 57-60

³⁵⁴ Widfeldt, 2008, s. 268

³⁵⁵ Lodenius & Larsson, 1991, s. 57-60

³⁵⁶ Widfeldt, 2008, s. 268-269, & Lodenius & Larsson, 1991, s. 57-60

³⁵⁷ Widfeldt, 2008, s. 268-269

Bevægelsen var egentlig et netværk af flere undergrundskulturer, hvilket Widfeldt og Lööw beskriver som uvis i, hvor udbredt dette netværk egentlig var: “BSS and VAM were relatively short-lived, and they never attracted a large numerical following, but they became very well known as brand names”.³⁵⁸

Ikke alle fraktionerne havde nationalsocialistiske forbindelser, men det var i dette virvar, at ekstremismen indtrådte. Nationalismen var ikke direkte kendetegnet som fremmedhadsk. Karakteristisk var nationalismen i efterkrigstidens Skandinavien et konservativt erindringsfællesskab. Globaliseringens indflydelse på skandinaviske samfund blev betragtet af bestemte erindringsfællesskaber som en trussel, der var rettet mod kulturen pga. immigrationen.³⁵⁹

Under indflydelsen af mere ekstreme holdninger, sammenlagt med partiets skepticisme imod den Europæiske forening, affødte det denne negative side.³⁶⁰ Erindringsfællesskabet opstod her på blandede idealer, hvorved partiet startede en form for kombination mellem fascismen og nationalsocialismen.³⁶¹ Dette var bl.a. forårsaget af de mange fraktioner, der indgik i oprettelsen af partiet, herunder en sammenkobling af politiske idealer fra Framstegspartiet og BSS.

SD skabte ud fra dette en form for immigrations- og økonomisk politik. Politiken bar fascismens korporative orden videre. Inddelingen af samfundet for at opløse klassekampe vedrørte en fremmedgørelse af immigranterne. Herved blev der tilkoblet både fascismens korporatisme og nationalsocialistisk raceideologi til at danne et fællesskab om det svenske folk. Som det fremgik i deres partiprogram fra 1980'erne, indeholdt deres skattepolitik, skattelettelser til svenske borgere. Tilknyttende var politikken om immigrationen skærpende idet: “Människor bör leva där de har en chans att skapa sig en nationell identitet”.³⁶² Det ideologiske aspekt af både fascismen og nationalsocialismen er derfor ikke entydig for den svenske højrepopulisme ift. SD. Præcis de træk fra fascismen, der havde skabt de gunstige forhold for øvrige fremskridtspartier i Danmark og Norge, blev også adopteret af SD.³⁶³

Forholdet mellem historie og erindring viste sig her at være anvendt til at imødekomme samfundets holdning til immigrationen gennem nationalismen til at bevare svensk kultur. For at påvise historie og erindring kan vi anvende Assmanns seks trin på, hvordan populismen

³⁵⁸ Widfeldt, 2008, s. 268-269

³⁵⁹ Forssling, 2020, s. 81-82

³⁶⁰ Widfeldt, 2008, s. 269

³⁶¹ Lodenius & Larsson, 1991, s. 57-60

³⁶² Lodenius & Larsson, 1991, s. 56

³⁶³ Ignazi, 2003, s. 158

indgik i Skandinavien med udgangspunkt i SD som en kulturel- og senere politisk bevægelse.³⁶⁴ Eftersom vi har kunnet anspore mange af ideologiernes træk, og ud fra Jupskås tredje bølge klassificerer vi forholdene med bl.a. SD. Gennemgår man trinene kategorisk, så har man en formular for fascismen og nationalsocialismen i 1970'ernes Sverige.

Det første af Assmanns trin er dannelsen af et særegent identitetsfællesskab, hvilket baseres på henholdsvis erindringsfællesskaber og erindringssteder. Dernæst var historiekulturen struktureret om skandinaviske traditioner og indførte en skærpelse af immigrationen. Det er her, at SD adskiller sig fra Framstegspartiets- og BSS politiske brug af historien. SD adopterede både fascistiske- og nationalsocialistiske tendenser fra begge partier til at mobilisere den uorganiserede politiske højrefløj. Dette var gennem den nationalistiske forestilling om et forenet Sverige. Partiet formåede at organisere en stor del af befolkningen via kulturelle- og kommunikative erindringer om bevarelsen af svensk kultur og kritik af immigrationen. Det fører til fjerde punkt af Assmanns kategorisering; organisering. Fascismens institutionelle strukturering var organiseret på en forenet kultur imod en udefrakommende trussel. Socialismen indgik som en forbedring af sociale forhold for befolkningen.³⁶⁵

Ved det femte punkt indgår "obligation", der fungerede som et krav til partiets målsætning om at forbedre de økonomiske vilkår i landet samt at forbeholde kulturen gennem et erindringsfællesskab. Partiets immigrationspolitik oprettede et fællesskab om erindringen af en "svensk" kultur. Det isolerer ideologien fra en storhedstid, men anvender den fascistiske idé om fremmedhed som trussel.³⁶⁶

Femte punkt på Assmanns kategorisering vidner om en form for pligt blandt befolkningen, som SD anvendte til at samle en bred skare af tilhængere. Rødderne til nationalsocialistiske bevægelser som VAM var således nærmere et opportunistisk middel til at opnå indflydelse som et opstartende parti.

Det er naturligvis uvist, hvorvidt partiets daværende ekstremhøjrepolitiske retorik udelukkende var opportunistisk og populistisk. Dog var den politiske diskurs tilrettelagt størstedelen af samfundets strømninger i efterkrigstiden.³⁶⁷ Netop i inklusionen af nationalismen som politisk markør indeholdt politikken skandinaviske idealer som erindringspolitik, der sammenkoblede korporatisme som økonomisk model.³⁶⁸ Det sidste af

³⁶⁴ Assmann, 1995, s. 129-131

³⁶⁵ Ignazi, 2003, s. 158 & Lodenius & Larsson, 1991, s. 56

³⁶⁶ Griffin, 2007, s. 154-157

³⁶⁷ Widfeldt, 2008, s. 268

³⁶⁸ Lööw, 2015, s. 36-37

Assmanns punkter omhandler “refleksivitet”, hvoraf svensk kultur havde en kraftig påvirkning på ideologien om et forenet Sverige. Partiet brugte derved svensk historiebrug gennem deres retorik om, hvad der blev beskrevet som det svenske folk. Det minder om nationalsocialismens raceideologi om en suveræn race.³⁶⁹ Det var også et rituel samlingspunkt for nationalismen i samfundet, der blev partiets fokus, som fremhævede det svenske folk over immigranter, der ikke kom fra Europa.

Fra 1980’erne havde SD været en vigtig spiller i ekstremhøjrepolitisk retorik i landet. Dens populistiske side smed benzin på bålet af de allerede eksisterende nationalsocialistiske bevægelser i landet.³⁷⁰ Indtil 1995 ændrede Mikael Jansson som politisk leder af partiet immigrationspolitikken, der indførte udelukkelse af partiet, hvis nogens holdninger var for kontroversielle. Jupskås definition af beskyttelse forekom her sammen med Connertons to fortrængninger “repressive erasure” og fortrængningen til opbyggelse af identitet.³⁷¹

Samtidig blev de to ideologiske kernelementer i partiet fremhævet. Nemlig en reducere af immigrationen og forstærkning af svensk kultur. SD havde fra starten fastlagt de politiske grundelementer i deres partiprogram. Det overordnede mål var at danne et homogent nationalt fællesskab, hvor man anvendte de demokratiske rettigheder.

Opsamling - Fra kulturel til politisk bevægelse

Foreløbigt har vores analyse påvist, hvordan ideologiernes indflydelse på Skandinavien eksisterede efter opgøret, og påvirkede deres udvikling til nyfascisme og neo-nazisme. I inddragelsen af Danmark, Norge og Sveriges politiske partier og undergrundskulturer har analysen indtil videre redegjort for den politiske- og æstetiske dimension af samfundene.³⁷² Erindringen fra efterkrigstiden varierer ud fra, hvilket land vores analyse har fokuseret på. Efterspillet af retsopgøret har vist modsigende fortællinger, der også indbyrdes i Skandinavien på nogle punkter har påvirket hinanden, hvor opgørene indvirkede i diverse historiekulturer. Landenes nationalisme, som findes i brugen af historien, blev en del af ideologiernes udvikling. Erindringsfællesskabet var skabt omkring ideen af et forenet folk.

³⁶⁹ Ignazi, 2003, s. 158 & Lodenius & Larsson, 1991, s. 56

³⁷⁰ Widfeldt, 2008, s. 268

³⁷¹ Jupskås, 2012 106-107 & Connerton, 2011, 60 & 62-63

³⁷² Warring, 2011, s. 11

Ideologisk var forestillingen ikke altomfattende for øvrige skandinaviske lande. Det betød, at hvert enkelt land havde deres eget erindringsfællesskab, egen fortælling, ideologi og nationalisme. Landene havde dog ligheder i den erindringspolitiske brug af national identitet. Politisk var fascismen og nationalsocialismens formål om at fjerne demokratiet i stedet blevet demokratiseret. Vores analyse viste her, hvordan fascismen og nationalsocialismen altid har været til stede i Skandinavien både før og efter opgøret. Opgøret i Danmark og Norge havde fortrængt den politiske del af nationalsocialismen, hvilket overlodte en mindre fascistisk del. Konflikten var på ideologisk vis kun rettet mod de nationalsocialistiske partier, som var tilfældet af, hvordan Danmark og Norge skabte fjendebillederne.

Fascismen og nationalsocialismen har siden afslutningen på Anden Verdenskrig været præget af forskellige opgør med ideologierne. Tiden efter krigen var også karakteriseret af de markante udviklinger af ideologierne fra en politisk- til kulturel del af samfundet. Dette var bl.a. på baggrund af Danmark og Norges opgør.

Her indgår to forskellige typer af opgør, idet det danske var orienteret mod en glemselspolitik, der udelod samarbejdet med besættelsesmagten. I forhold til Norges politiske opgør førte den danske regering samarbejdspolitikken. Opgøret i Danmark krævede en mere målrettet fortrængning af nationalsocialismen som del af den strukturelle glemsel. Erindring og bevidsthed er herefter funktionelle dele af nationalismen, der var udformet i grundfortællingens erindringsbevidsthed.³⁷³ Der er her tale om en skabt fortælling, hvori man udvælger bestemte dele, der passer til en samlet fortælling. Modfortællingerne af denne fortælling er således det fortrængte, som sorteres fra.³⁷⁴ Fortællingerne, der går imod den overordnede grundfortælling indeholdt således forestillinger i samfundet, som ønskedes fortrængt. Opgøret mod nationalsocialismen viste netop, at man ønskede ideologien fra samfundet fjernet. Den aktive glemsel indgik i en aktiv erindring, der konstruerede modfortællingerne efter nationale forhold.

Ideologiernes fortrængte dele i fortællingen blev efterfølgende tilpasset den erindringspolitiske brug af historien. Det betød, at nationalsocialismen var blevet opdelt til to dele. Man kan hertil opdele ideologiens fortælling i en politisk- og kulturel del af erindringshistorien. Sammenlagt var opgøret politisk mod nationalsocialismen, der efterlod den kulturelle del. Ved samfundenes historiekultur gjorde grundfortællingen op med den politiske dimension. Forestillingerne derfra samarbejdede med den æstetiske dimension.³⁷⁵

³⁷³ Bryld, 2001, s. 43-47

³⁷⁴ Connerton, 2011, 33-49

³⁷⁵ Warring, 2011, s. 11

Fortrængningen af ideologien fik betydning af, at den udelukkende forekom gennem den politiske del, men fortsatte som historiekultur blandt befolkningen i et erindringsfællesskab. Fællesskabet bestod delvist af de tidligere nævnte undergrundskulturer. Opdelingen af historiekulturen var således mellem en politisk- og æstetisk dimension fra opgøret.

Brugen af besættelsestiden som en grundsten af samfundets erindringshistorie havde en efterfølgende effekt. Effekten bestod af, at de fortrængte dele af nationalsocialismen var tilpasset efter grundfortællingen om sammenhold. Tilknytningen til en national identitet spillede på grundfortællingen, hvor mindekulturen var med til at skabe en ekstrem form for kulturbevarelse.³⁷⁶ Opsummeret var national identitet blevet en anden fortolkning af sammenholdet. Nationalsocialismens modernitet var stadig bevaret i den aktive glemsel. Som det også fremgik, var opgørens fortrængning af nationalsocialismen ensrettet. I betragtningen af Skandinavien's nationalsocialistiske partier eksisterede der også en mindre gren af fascistiske tilhængere. Derfor medførte opgøret bl.a., at fokuset på nationalsocialismen i samfundet overskyggede fascismen. I Sveriges tilfælde var landets interne konflikt med nationalsocialismen en social udstødelse af ideologien. Den skandinaviske erindringsbevidsthed var som nævnt et opgør mod nationalsocialismen, hvori fascismen blev et glemt kapitel.

Fascismen indgik som en næsten overset forestilling i samfundet, som var tilfældet for Danmark, Norge og Sverige. Når man ser på nationalismen under befrielsen af de besatte lande, var den ikke betinget af indenrigske forhold. Opgøret skabte derved en identitet, der bandt sammenholdet imod nationalsocialismen. Blandt alle tre lande fungerede grundfortællingen som en overordnet erindring i at forbinde nationalsocialismen med Anden Verdenskrig. Den erindringshistoriske praksis havde simpelt indgået i fortrængningen af ideologien i samfundet. Sådant en fremgangsmåde var ikke kun et middel grundfortællingerne brugte, som bevises af modfortællingerne brug af historien. Essentielt var opgørene rettet imod mindre fællesskab, hvori nationalsocialisme var fremherskende. Hvad end opgøret var politisk eller juridisk, var de ikke altomfattende for samfundenes forbindelse til nationalsocialismen.

Historiekulturen er her svær at definere i fascismens tilfælde, idet ideologien ligesom nationalsocialismen appellerer til samtiden. Tint's beskrivelse af, hvorfor man ikke lærer af historien, er her pga., at ideologier som fascismen og nationalsocialismen afspejler

³⁷⁶ Warring, 2011, s. 11 & Forssling, 2020, s. 12

samfundets behov og værdier.³⁷⁷ En afspejling, der har været anvendt i udviklingen af ideologierne. Populister inden for nyfascisme og neo-nazisme benyttede ideologiernes modernitet lige så vel, som de var under besættelsestiden.

Efterkrigstidens forhøjede immigration førte til behovet for national identitet. Erindringsfællesskaberne blev samlet imod de nye fremmedkulturer, som bl.a. opstod i Skandinavien. På baggrund af dette skabte politiske højrepartier et billede af “os” og “dem”, efter et nationalt perspektiv i efterkrigstiden. Nationalisme som kultur og identitet har dermed været grundlæggende temaer for ideologierne.

Ved de dominerende temaer i begge ideologier kunne den aggressive nationalisme her klassificeres som erindringspolitisk. De politiske strømninger påvirkede erindringsbevidstheden i samfundet ved at anvende kulturbevarelse som et politisk standpunkt imod immigration. Anledningen af efterkrigstidens “Fremskridtspartiets” politik påviser et samtidigt problemområde i de forskellige lande, der forekom undervejs med stigningen af immigration. Nyfascisme som politisk agenda viste sig at være mere udbredt blandt de skandinaviske demokratier. Korporatisme var anvendt forskelligt i den skandinaviske politisk dagsorden i efterkrigstiden. I eksemplet som det danske Fremskridtsparti var den korporative orden ikke nødvendigvis antidemokratisk. Korporatismens inddeling af samfundet var nærmere populistisk i sin måde at forene befolkningen og sortere immigranter fra via skattelettelser til f.eks. det danske folk. Den korporative orden var blevet en del af den demokratiske proces. Selv efter partiet ikke længere var en del af dansk politik fortsatte højrepolitikken hos DF, der lagde mere vægt på immigrationspolitikken.

En almindelig forståelse af populisme handler om retorikken deri. Ifølge Jupskås er der en stigende tilbøjelighed blandt forskerne, der reducerer populismen efter en adspredt ideologisk ramme. Elementerne deri består af glorificeringen af “folket” i kombinationen med mistænkeliggørelse af bureaukratiet. Selvom dette perspektiv kan have nogle implikationer, efterlader det lidt plads til karismatiske politiske ledere og den konfronterende stil. Dele, som vi genkender fra populistiske partier som eksempelvis Fremskridtspartiet i henholdsvis Danmark, Norge og Sverige. En stor del af redueringen, som der forekommer, skyldes, at mange af de partier og grupperinger, som eksempelvis er nævnt tidligere, benytter sig af andre betegnelser, når de skal beskrive dem selv. SD anvender betegnelsen

³⁷⁷ Tint, 2010, s. 239-241

“socialkonservative” til at kendetegne sig selv.³⁷⁸ Fremskridtspartiet i Danmark ville ganske vist indskrænke demokratiet, fordi det ødelagde det gode “humør”.³⁷⁹ DF beskriver deres formål som at; “hævde Danmarks selvstændighed at sikre det danske folks frihed i eget land”.³⁸⁰ Mens Fremskrittspartiet i Norge gik ind for: “Sundt Folkevett – Mindre Skatt”.³⁸¹ For nogle af disse ovennævnte partier er retorikken måske blot et udtryk for opportunisme og et forsøg på at appellere til så mange vælgere som muligt. For andre er den tæt forbundet med deres nationalistiske ideologi. Specielt har Fremskridtspartiets og DF’s politiske agenda kunne skelnes fra de traditionelle politiske omgivelser.

Selvom Fremskridtspartiets fremgang i 1970’erne kunne sættes i forbindelse med den populistiske protestbølge, så havde partiet en enestående effekt, når det gjaldt at tiltrække vælgere med forskellige sociale baggrunde. Ligeledes medvirkede partiets rummelighed over for diverse politiske spørgsmål dets fremgang i en periode, hvor vælgerne var fastlåste i de politiske tilhørsforhold.

Flere af de ovennævnte skandinaviske partier har bevidst dyrket retorikken til “den almindelige borger”, der ifølge de højreorienterede partier ellers ikke ville have haft en fortaler - i deres søgen efter stemmer og i den politiske diskurs. Den opportunistiske stil og retorik har uden tvivl været en vigtig indflydelse for partierne. Et af fællestrækkene ved den opportunistiske politik var at kunne tilpasse sig forandringerne i samfundet. På samme vis kunne populismen anvendes i repræsentationen af den almindelige borger. Især har budskaberne om manglende sikkerhed, utilfredshed og trusselsbilledet af immigration medvirket til stigende succes blandt de skandinaviske højrepartier. Appellen i den opportunistiske stil kan medvirke til en positiv fremgang, når partierne tilpasser de politiske og samfundsmæssige omstændigheder. Korporatisme er ikke kun et enkeltstående tilfælde for fascismen, som den demokratiske udvikling demonstrerede.

I eksemplet med NS forekom fascismen i partiets politiske brug af korporativ orden. Erindringen gennem fortrængningen kan her definere udelukkelsen af fascismen fra Norges opgør med ideologien. Grundfortællingens fokus på nationalsocialismen som det, man ønskede at fortrænge fra samfundet, belyser en aktiv glemselspolitik. At fjerne fascismen og nationalsocialismen som ideologiske forestillinger i samfundet kan virke som et enkelt valg.

³⁷⁸ Sverigedemokraterna, s. 2 2019

³⁷⁹ Glistrup, Mogens: <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/kildeskatten-loeber-loebesk-pamflet-fra-fremskridtspartiet-1972/>, Set d. 12-04-22

³⁸⁰ Dansk Folkeparti, Principprogram, <https://danskfolkeparti.dk/politik/principprogram/>, Set d. 15-05

³⁸¹ Jupskås, 2012, s.63

Erfaringen fra besættelsestiden viste, hvordan ideologierne var forestillinger, der ikke afspejlede hele befolkningens holdninger. Fortrængningen er på mange måder ikke så enkel, idet ideologierne moderniserer øvrige forestillinger i samfundet, hvorledes appellen aldrig forældes. Historie og erindring er her problematiske at skelne mellem.³⁸² Dette skyldes, at fortrængnings- og genskabelsesprocessen for erindring begge er erindringspolitiske. Her var det fortrængte fællesskab, som højrepartierne appellerede til generelt et tavst flertal i 1970'erne.

Erindringsbevidstheden iblandt den skandinaviske befolkning er i 1970'erne blevet påvirket af politiske strømninger. Den erindringspolitiske brug af historien har undervejs været en fortrængningsproces af landenes indbyrdes strukturelle glemsel.³⁸³ Fortrængningen har delvist været en del af grundfortællingens skabelse efter befrielsen, men har ud fra den strukturelle glemsel skabt en modfortælling. I forhold til Connertons beskrivelse angående et lands glemsel er modfortællingen forbundet med, hvad der fortrænges.

Erindringsfællesskaberne, som opstod, var meget forskellige og uorganiserede mellem landene. Med Danmark og Norges respektive opgør fulgte en social udstødelse af nationalsocialismen, som medførte en afstandtagen fra ideologien. Tilsyneladende lod fordømmelsen ikke til at have et opgør af samme betydning som retsforfølgelserne. Det skabte i erindringspraksis en forbindelse mellem den æstetiske- og kognitive dimension blandt danskere og nordmænd.³⁸⁴ Nationalsocialismens forestilling var efter opgøret i dvaletilstand på grund af erindringsfællesskaberne i Danmark og Norge. Dvaletilstanden skabte undergrundskulturer, hvor tilhængere af nationalsocialismen kunne videreføre ideologien. Disse undergrundskulturer var selv et erindringsfællesskab, der eksisterede pga. opgørene mod ideologien. Når man ser på Danmark og Sverige, var de politiske partier ikke gjort ulovlige, men var blevet mere eller mindre overflødige i efterkrigstiden. Det foregik efter befolkningen opnåede en erkendelse af de nationalsocialistiske partier var forbundet med besættelsestiden. Grupperingerne i Sverige var ikke af samme forhold som de andre undergrundskulturer, da de nærmere udviklede sig politisk og samfundsmæssigt. Udviklingen af fascisme og nationalsocialisme til nyfascisme og neo-nazisme var grundlæggende blandt erindringsfællesskaberne forbundet med Skandinavisk nationalisme.

³⁸² Tint, 2010, s. 239-241

³⁸³ Tint, 2010, s. 239-241

³⁸⁴ Warring, 2011, s. 11

Konklusion

Vi har i specialet anvendt erindring og glemsel. Det har været ud fra den overbevisning, at glemslens fortrængende egenskab kan skabe erindringsfællesskaber. Med dette har vi primært henvist til Connertons syv typer af glemsel, og har kombineret deres fortrængning med erindringspraksis fra Jensen og Assmann. Efter vores analyse på Danmark, Norge og Sveriges indbyrdes forhold med fascismen og nationalsocialismen har vi fundet frem til, at ideologiernes udvikling til dels er forbundet med fortrængning. Nyfascismen og neo-nazismen er interessante emner, da de i dag bruger nogle af de tilsvarende virkemidler som fascistiske og nationalsocialistiske partier har gjort i mellemkrigstiden. Ideologiernes historiske baggrund er især forbundet med hvilke samfundsmæssige problemer, der var i fortiden. Kriserne som Skandinavien befandt sig i, var overordnet økonomiske, hvor nye etablerede partier brugte immigrationen som årsag til problemerne. Med sådan en inddeling af landenes kriser er det vigtigt at tage nogle forbehold. I første omgang har vi anvendt Rüsens samfundsinddeling, som har medvirket i vores undersøgelse af fascismen og nationalsocialismens virkemidler. Ligheder og forskelle er relevante, idet de belyser et mønster, som går igen for landene. I dette mønster er det tydeligt, at der i efterkrigstiden er tale om, hvordan kriser skabte grobund for ideologierne. Fascismen og nationalsocialismens opgør med demokratiet var i efterkrigstiden også blevet nedtonet blandt tilhængerne, som kan være resultatet af enten opgørene eller, at partierne fik en mindre indflydelse efter Anden Verdenskrig.

Den nye bølge af fascisme og nationalsocialisme var under alle omstændigheder blevet mindre direkte. Det betyder, at ideologierne i efterkrigstiden havde trængt sig ind på de politiske fløje, uden det nødvendigvis var åbenlyst. Allerede tilbage i besættelsestiden var historiebrugen anvendt erindringspolitisk under grundfortællingen. Generelt er der ikke kun tale om to typer af historiebrug ved grundfortællingen i Danmark og Norge og ideologiernes modfortælling.

Begge fortællinger er erindringspolitiske, som adskilles i deres ideologiske overbevisninger. Det var også overbevisningerne, der adskilte Skandinaviens nationalsocialistiske partier, selvom de havde samme ideologi. Vi kan uddrage, at nationalismen er den skelsættende del af partiernes ideologier, idet både fascismen og nationalsocialismen forestiller storhedstiden for hvert enkelt land. En del, som var gældende før og efter Anden Verdenskrig. Efter en større sammenligning af Danmark, Norge og

Sveriges overordnede samfundsproblem og politik har vi fokuseret på ulighederne mellem efterkrigstidens partier. Blandt ulighederne har vi undersøgt de skandinaviske landes nationalisme i opgøret.

Til dette var nationalsocialismen i Danmark og Norge et kollektivt opgør. Opdeler vi efter Rüsens samfundsinddeling, kan vi påpege, at fortrængningen af nationalsocialismen var politisk motiveret, der var rettet imod fordømmelsen af nationalsocialismen. Danmark og Norges aktive glemselspolitik var målrettet mod nationalsocialismen, som gjorde det muligt for fascismen at være næsten ubemærket. Fortrængningen af ideologien var blevet begrænset til en politisk fordømmelse, da der ikke var en juridisk konsekvens af at være nationalsocialist i efterkrigstidens Danmark og Sverige. Det gjorde, at ideologien kunne eksistere i samfundene som undergrundskulturer. I Norge blev det i efterkrigstiden ulovligt at være medlem af NS. Medlemmerne blev retsforfulgt og i ekstreme tilfælde henrettet. Norges opgør kan siges at være mere omfattende end Danmarks, eftersom medlemmerne blev kollektivt afstraffet.

Opgørene fjendtliggjorde nationalsocialisterne i Skandinavien, men det fjernede ikke ideologierne fra erindringsbevidstheden. Selvom de i efterkrigstiden blev kraftigt indskrænkede eksisterede de stadig i det skjulte. Vi kan deraf udlede, at opgørene vedrørte politiske partier og tilhængere af ideologierne. Glemsel af fascismen og nationalsocialismen ledte i Skandinavien til en ny erindring og udvikling af ideologierne. Ideologierne blev herefter en del af demokratiet og national identitet. Forsøget på at fortrænge fascismen og nationalsocialismen i de skandinaviske samfund skabte i stedet et erindringsfællesskab. Udviklingen til nyfascisme og neo-nazisme har en forbindelse til opgøret. Netop videreførelsen af ideologierne skabte fundamentet for opblomstringen af de højrepolitiske partier, som opstod i 1970'erne. Først og fremmest var velfærdsstaten en afgørende betydning for genopstandelsen af ideologierne. Den højrepolitiske kritik var af statens stigende skattetryk. Her så vi ligheder ved Danmark, Norge og Sveriges "fremskridtspartier", der også indledte en skattekritik.

Yderligere kan det konkluderes, at undergrundskulturen også lagde grobunden for modstanden af immigration. Efterkrigstidens økonomiske kriser i Skandinavien styrkede de raceideologiske forestillinger i samfundet. Ideologiernes nationale identitet var her et virkemiddel til at samle befolkningen mod fremmede kulturer. Raceideologien manifesterede sig i grundlæggelsen af SD og DF. I Sverige var SD det mest fremtrædende. Specielt efter belysningen af, at partiet var dannet af de overvintrende undergrundskulturer. Disse skjulte dele af samfundet er identificeret som et erindringsfællesskab.

Afsluttende forekom raceideologien på baggrund af den stigende immigration, som var et gentaget problem for alle tre lande. Efterkrigstidens partier udviklede sig derfor sideløbende med samfundets problemstillinger. Virkemidlerne fra ideologierne genopbyggede forestillingen om national identitet. Fascismen og nationalsocialismen bestod i erindringsbevidstheden i efterkrigstidens Skandinavien. Vi har hermed belyst, at det er en social arv siden Anden Verdenskrig, der overlevede i den passive erindring. Fascismen og nationalsocialismen i Skandinavien har sidenhen været reduceret til kulturelle bevægelser og politiske virkemidler. Disse fortrængte erindringsfællesskaber blev skabt af opgøret med fascismen og nationalsocialismen i Skandinavien.

Litteraturliste

Artikler

Assmann, Jan & Czaplicka, John (1995): Collective Memory and Cultural Identity, New German Critique, (65).

Bjørklund, Tor (2004): Fremskrittspartiet gjennom 30 år. Nytt Norsk Tidsskrift, s. 129-144.

Ceccoli, Claudio et al. (2008): Structural evaluation of the Palazzo della Civiltà Italiana in Rome, Structure and infrastructure engineering.

Forssling, Gregers Einer (2020): Nordicism and Modernity, Palgrave-Macmillan.

Graver, Hans Petter (2015): Rettsoppgjøret i Norge etter krigen – tid for et nytt juridisk blikk?, Lov og Rett.

Jupskås, Anders Ravik (2013): Mangfoldig mobilisering og velsmurt valgkampmaskineri: Fremskrittspartiet runder 40 år, Nytt Norsk Tidsskrift (30.01).

Pedersen, Rasmus Bruun (2016): Past, present, and future: the role of the Cold War in legitimising Danish foreign policy activism, Cold War History (16).

Sverigedemokraterna: Sverigedemokraternas principprogram, 2019.

Tint, Barbara (2010): History, memory, and intractable conflict, Conflict Resolution Quarterly, (27.03).

Warring, Anette (2011): Erindring og Historiebrug Introduktion til et Forskningsfelt. Temp - Tidsskrift for Historie, (2).

Warring, Anette (2001): Historie og erindring i dansk historiekultur, Magasin Fra Det Kongelige Bibliotek. (01.01).

Widfeldt, Anders (2008): Party change as a necessity – the case of the Sweden Democrats. *Journal of Representative Democracy*. (44).

Ørskov, Frederik Forrai (2018): Screening The Social Face of Denmark to the Nazis, *Scandinavian Journal of History* (43).

Bøger

Aicher, Peter (2000): Mussolini's forum and the myth of Augustan Rome *Classical Bulletin*

Bryld, Claus (1996): *Erindringen og glemslens politik, Er vi selv historie?*, Roskilde Universitetsforlag

Bryld, Claus (2001): *Kampen om historien: brug og misbrug af historien siden Murens fald. 15 essays.* Roskilde Universitetsforlag.

Bryld, Claus & Warring, Anette (1998): *Besættelsestiden som kollektiv erindring: historie- og traditionsforvaltning af krig og besættelse 1945-1997, bd. 5.* Roskilde Universitetsforlag.

Connerton, Paul (2011): *Seven types of forgetting. In The Spirit of Mourning: History, Memory and the Body*, Cambridge University Press.

Connerton, Paul (1989): *How societies remember.* Cambridge University Press.

Dahl, Hans Frederik (2010): *Danske tilstande - norske tilstande 1940-45, Retsopgøret i Norge efter 1945*, Gyldendal.

Griffin, Roger (2007) *Modernism and Fascism: The Sense of a Beginning under Mussolini and Hitler*, Palgrave Macmillan.

Grimnes, Kristian Ole (2010): *Danske tilstande - norske tilstande 1940-45, Okkupation og politik*, Gyldendal

Ignazi, Piero (2003): *Extreme Right Parties in Western Europe*, Oxford University Press.

Jensen, Bernard Eric (2003): *Historie - Livsverden og fag*, Gyldendal, 1.udg.

Jupskås, Anders Ravik (2012): *Ekstreme Europa Ideologi, årsaker og konsekvenser*, Cappelen Damm

Kristensen, Henrik Skov (2019): *Gerningsmænd eller ofre? Erindringer om nazismen, Anden Verdenskrig og efterkrigsårenes retsopgør med særligt henblik på det tyske mindretal i Sønderjylland*, (Doktordisputats).

Sørensen, Øystein (1983): *Fra MARX til QUISLING - Fem sosialisters vei til NS*, Dreyers forlag.

Lauridsen, John T. (2015): *Werner Bests fængselsoptegnelser 1945-51, En studie i fortidsmanipulation, Fund og forskning, bind 54*.

Lauridsen, John T. (2000): *Nazistisk Plakatpropaganda 1930-45 - En Dokumentation, Fund og forskning, (vol. 39)*.

Larsson, Stieg & Lodenius Anna-Lena (1991): *Extremhögern*, Tidens förlag.

Löow, Helene (2015): *Nazismen i Sverige - 2000-2014*, Ordfront förlag.

Löow, Helene (1998): *Nazismen i Sverige - 1980-1997*, Ordfront förlag.

Löow, Helene (2004): *Nazismen i Sverige - 1924-1979*, Ordfront förlag.

Misztal, Barbara (2003): *Theories of Social Remembering, Studying Memory*, Open University Press.

Mälksoo, Maria (2010): *The Politics of Becoming European - A study of Polish and Baltic post-Cold War security imaginaries*, Routledge.

Olesen, Thorsten Borring & Sørensen, Nils Arne (1986): Fascismen i Italien: Brud og kontinuitet i Italiens historie efter 1800, Aarhus Universitetsforlag.

Sørensen, Nils Arne (2018): Konfliktzonen Danmark, Kapitel 8: Den Store Krig og den meget større Besættelse, Gads Forlag.

Tamm, Ditlev (2010): Danske tilstande - Norske tilstande 1940-45, Retsopgøret i Danmark, Gyldendal.

Toft, Gösta (2002): En europæisk model - Nationale mindretal i det dansk-tyske grænseland 1945-2000, Slesvigsk Parti 1945-2000, Institut for grænseforskning.

Vaström, Anette (1996): Erindringens og glemslens politik, Guldalderen fortællinger for hvem?, Roskilde Universitetsforlag.

Vaale, Lars-Erik (2010): Danske tilstande - norske tilstande 1940-45, Retsopgøret og dødsstraffen i Norge 1945-50, Gyldendal.

Widfeldt, Anders (2015): Extreme Right Parties in Scandinavia. Taylor and Francis.

Wärenstam, Eric (1975): Fascismen och nazismen i Sverige. Almqvist & Wiksell.

Internetsider/nyhedsartikler

BBC. (2016), Befrielsesbudskabet, 4. maj 1945. Danmarkshistorien.dk. Set d. 17-05-22: <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/befrielsesbudskabet-4-maj-1945/>

Barigazzi. J. (2018), 4 reasons to worry about Italy. politico.eu. Set d. 27/2-2022: <https://www.politico.eu/article/italian-election-march-4-four-reasons-why-europeans-should-worry/>

Dansk Folkeparti, Principprogram, Set d. 15-05: <https://danskfolkeparti.dk/politik/principprogram/>

Glistrup, Mogens, Set d. 12-04-22: <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/kildeskatten-loeber-loebesk-pamflet-fra-fremskridtspartiet-1972/>

Olesen Wium Niels (2015), Frits Clausen, 1893-1947. Danmarkshistorien.dk, Set d. 05-05-22:

<https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/frits-clausen-1893-1947/>

Terkildsen B. D. (2020), Den tyske agitation i Mellemlesvig (zone 2), 1920.

Danmarkshistorien.dk. Set d. 28-04-22:

<https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/den-tyske-agitation-i-mellemlesvig-zone-2-1920/>

Interview

Madsen, T & Johansen, A.: Interview med Hauke Grella. Personlig, Marts 29, 2022

Forside

Billederne til forsiden er udlånt af Rigsarkivet Aabenraa